

T.C.

**AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**YOZLAŞMANIN BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ:
YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökay Canberk BULUŞ

DANIŞMAN

Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ

AKSARAY, 2014

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**YOZLAŞMANIN BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ:
YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökay Canberk BULUŞ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ**

AKSARAY, 2014

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın hazırladığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu doğrularım.

Tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Tarih

02 /07 / 2014

Gökay Canberk BULUŞ

İmza

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KABUL ve ONAY BELGESİ

Enstitümüz 122205302 no'lu öğrencisi Gökay Canberk BULUŞ'un YOZLAŞMANIN BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ: YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ başlıklı lisansüstü tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından İktisat Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğu** ile kabul edilmiştir.

Danışman	: Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ	Aksaray Üniversitesi
Üye	: Doç. Dr. Erşan SEVER	Aksaray Üniversitesi
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU	Aksaray Üniversitesi

Tezin Savunulduğu Tarih : 17.07.2014

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 05.08.2014 tarih ve 2014/29-3 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Unvan, Adı SOYADI
Enstitü Müdürü

Özet

Yüksek Lisans Tezi

YOZLAŞMANIN BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ:

YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ

Gökay Canberk BULUŞ

Aksaray Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Danışman : Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ

Yozlaşma kamu çalışanlarının kişisel çıkar elde etmek amacıyla, ekonomik ve toplumsal imkanları veya kamu otoritesini kötüye kullanmasıdır. Yozlaşma tarih boyunca farklı şekillerde her toplumda kendini gösteren bir olgudur. Gelişmiş ülkelere göre az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygınlık düzeyi daha yüksektir.

Bu tez çalışmasının iki temel amacı vardır. Birincisi, literatürde yer alan akademik çalışmalar ışığında yozlaşmanın; ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faktörlerini, bunların yozlaşmayı hangi yönde ve büyüklükte belirlediğini incelemektedir. İkinci amacı ise yozlaşmanın ekonomik ve politik etkilerinin neler olacağı, bunların yönlerinin ve büyüklüklerinin ne olduğunu incelemektir.

Araştırma 2008-2012 dönemi için 159 ülkeyi kapsamaktadır. Yapısal eşitlik modeli kullanılan çalışmada beş önemli bulguya ulaşılmıştır. Birincisi yozlaşmayla, kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla, kamu harcamaları ve ücret düzeyi değişkenlerinden türetilen yozlaşmanın ekonomik belirleyicisi gizil değişkeni arasında ters yönlü ve anlamlı ilişki vardır. İkincisi yozlaşmayla, hukukun üstünlüğü, politik istikrar, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalitesi ve hesap verebilirlik değişkenlerinden türetilen yozlaşmanın politik belirleyicisi gizil değişkeni arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır. Üçüncüsü yozlaşma ile ortalama yaşam süresi, okullaşma oranı, etnik köken, kırsal nüfus ve din değişkenlerinden türetilen yozlaşmanın sosyo-kültürel belirleyicisi gizil değişkeni arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır. Dördüncü

önemli bulgu, yozlaşmanın etkilerinin iki bölüme ayrılarak incelendiği çalışmada; yozlaşmanın kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla, ekonomik özgürlük, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme değişkenlerinden türetilen gizil değişkeni negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Beşinci olarak ise yozlaşmanın, hukukun üstünlüğü, politik istikrar, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalitesi ve hesap verebilirlik değişkenlerinden türetilen gizil değişkenini ters yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

Yıl 2014, 114 Sayfa

Anahtar Kelimeler

- 1. Yozlaşma**
 - 2. Yapısal Eşitlik**
 - 3. Ekonomik Değişkenler**
 - 4. Sosyo-kültürel Değişkenler**
 - 5. Politik Değişkenler**
- Bilim Kodu: 1119**

Abstract

Master of Science

**THE DETERMINANTS AND EFFECTS OF CORRUPTION:
STRUCTURAL EQUATION MODELING**

Gökay Canberk BULUŞ

Aksaray University

Graduate School of Institute of Social Sciences

Department of Economics

Supervisor: İbrahim BAKIRTAŞ

Corruption is the abuse of economic and social facilities or the public authority with the purpose of gaining personal advantage. Corruption is such a concept that came out in different forms in all societies throughout history. In comparison with developed countries, its prevalence level is higher in underdeveloped and developing countries.

This thesis has two purposes. First, in the light of academic studies in literature, analyzing political and socio-cultural factors of corruption and in which direction and size (or extent) those factors determine corruption. Second, analyzing the extent (or size) and the direction of corruption's economic and political effects.

Study covers 159 countries in the period of 2008-2012. In the study that structural equation model was applied, there are 5 important findings. First of them is, there is a negative and significant relationship in between corruption and the corruption's economic determinant latent variable that created from GDP per capita, public expenditures and price level variables. Second of them is, there is a negative and significant relationship in between corruption and the corruption's political determinant latent variable that created from superiority of law, political stability, effectiveness of government, quality of regulatory and accountability variables. Thirdly, there is a significant and negative relationship in between corruption and corruption's socio-cultural determinant variable that created from average lifespan, schooling rate, ethnic origin, rural population and religion variables.

In the study effects of corruption analyzed by dividing it into two parts; fourth, it is found that corruption affects negatively and statistically significantly the latent variable that created from GDP per capita, economic freedom, public expenditure and economic growth variables. Fifth, corruption affects negatively and statistically significantly the latent variable that created from superiority of law, political stability, effectiveness of government, quality of organizer regulatory and accountability variables.

Year 2014, 114 Pages

Keywords

- 1. Corruption**
 - 2. Structural Equation**
 - 3. Economic Variables**
 - 4. Socio-culturel Variables**
 - 5. Political Variables**
- Science Code: 1119**

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
Abstract.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
Simgeler ve Kısaltmalar	x
Tablolar.....	xi
Şekiller.....	xii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I: YOZLAŞMANIN İÇERİĞİ VE YOZLAŞMA BELİRLEYİCİLERİ.....	2
1.1. Yozlaşmanın Tanımı.....	3
1.2. Yozlaşmanın Türleri	5
1.2.1. Politik Yozlaşma.....	5
1.2.2. Ekonomik Yozlaşma.....	6
1.3. Yozlaşmanın Belirleyicileri	8
1.3.1. Ekonomik Belirleyiciler	9
1.3.1.1. Kişibaşı GSYH.....	9
1.3.1.2. Ticarete Açıklık	9
1.3.1.3. Doğal Kaynaklar	10
1.3.1.4. Kamu Harcamaları	10
1.3.1.5. Askeri Harcamalar	11
1.3.1.6. Çalışan Ücretleri	11
1.3.2. Politik Belirleyiciler	13
1.3.2.1. Hukukun Üstünlüğü	14
1.3.2.2. Politik İstikrar	15
1.3.2.3. Hükümetin Etkinliği.....	15
1.3.2.4. Düzenleyici Kalitesi.....	15
1.3.2.5. Hesap Verebilirlik	16
1.3.3. Sosyo-Kültürel Belirleyiciler	17
1.3.3.1. Cinsiyet	18
1.3.3.2. Din.....	19
1.3.3.3. Kırsal Nüfus.....	20
1.3.3.4. Okullaşma Oranı	20
1.3.3.5. Etnik Farklılık	21

1.4. Yozlaşmanın Çoklu Denge Analizi	21
BÖLÜM II: YOZLAŞMANIN ETKİLERİ VE YOZLAŞMANIN ÖLÇÜMÜ	24
2.1. Ekonomik Etkileri.....	24
2.1.1. Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri.....	24
2.1.2. Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkileri.....	33
2.1.3. Yatırımlar Üzerindeki Etkileri	37
2.1.4. Ekonomik Özgürlük Üzerindeki Etkileri	41
2.2. Politik Etkileri.....	42
2.2.2. Politik İstikrar Üzerindeki Etkileri.....	44
2.2.3. Hükümetin Etkinliği Üzerindeki Etkileri	44
2.2.4. Düzenleyici Kalitesi Üzerindeki Etkileri	47
2.2.5. Hesap Verebilirlik Üzerindeki Etkileri	47
2.3. Yozlaşmanın Ölçümü	48
2.3.1. Yozlaşma İndeksleri.....	50
2.3.1.1. Yozlaşma Algılama İndeksi (CPI)	50
2.3.1.2. Rüşvet Ödeyenler İndeksi (BPI)	51
2.3.1.3. Politik Risk Servisi Yozlaşma İndeksi (ICRG).....	51
2.3.1.4. Yozlaşma Kontrol İndeksi (CCI)	52
2.3.1.5. Uluslararası İşletme Yozlaşma İndeksi (BICI)	52
BÖLÜM III: YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE YOZLAŞMANIN BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ	54
3.1. Araştırmanın Hipotezleri	54
3.2. Araştırma Verileri / Kullanılan Değişkenler.....	59
3.2.1. Araştırma Modelinin Test Edilmesi ve Değerlendirilmesi.....	64
3.2.1.1. Doğrulayıcı Faktör Analizi	64
3.2.1.1.1. 2008 Yılı Yozlaşmanın Belirleyicilerine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	66
3.2.1.1.1.1. Ekonomik Belirleyiciler Alt Faktörü	66
3.2.1.1.1.2. Politik Belirleyiciler Alt Faktörünün Sınanması	68
3.2.1.1.1.3. Sosyo-Kültürel Belirleyiciler Alt Faktörünün Sınanması	68
3.2.1.1.1.4. Yozlaşmanın Belirleyicileri Olan Alt Faktörlerin Birlikte Analiz Edilmesi	70
3.2.1.1.1.5. Yozlaşmanın Belirleyicileri Temel Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden Doğrulayıcı Faktör Analizi	73
3.2.1.1.2. 2009 Yılı İçin Yozlaşmanın Belirleyicilerine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	75

3.2.1.1.2.1. Ekonomik Alt Faktörünün Sınanması	75
3.2.1.1.2.2. Politik Belirleyiciler Alt Faktörünün Sınanması	76
3.2.1.1.2.3. Sosyo-Kültürel Belirleyiciler Faktörünün Sınanması	77
3.1.1.1.2.4. Yozlaşmanın Belirleyicileri Olan Alt Faktörlerin Birlikte Analiz Edilmesi	78
3.1.1.1.2.5. Yozlaşmanın Belirleyicileri Temel Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden Doğrulayıcı Faktör Analizi	82
3.2.1.1.3. 2010 Yılı İçin Yozlaşmanın Belirleyicilerine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi	83
3.2.1.1.3.1 Ekonomik Belirleyici Alt Faktörünün Sınanması	84
3.2.1.1.3.2. Politik Belirleyiciler Alt Faktörünün Sınanması	85
3.2.1.1.3.3. Sosyo-Kültürel Faktörünün Sınanması	86
3.2.1.1.3.4. Yozlaşmanın Belirleyicileri Olan Alt Faktörlerin Birlikte Analiz Edilmesi	87
3.2.1.1.3.5. Yozlaşmanın Belirleyicileri Temel Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden Doğrulayıcı Faktör Analizi	90
3.3. Yapısal İlişkilerin Sınanması	92
3.3.1. 2010 Yılına İlişkin Yapısal İlişkilerin Sınanması	92
3.3.1.1. Yozlaşma Belirleyicileri Faktörünün Yozlaşma Üzerindeki Etkisi	92
3.3.1.2. Yozlaşmanın Ekonomik ve Politik Etkilerinin Sınanması	93
3.3.2. 2010 Yılına İlişkin Yapısal İlişkilerin Sınanması	95
3.3.2.1. Yozlaşma Belirleyicileri Faktörünün Yozlaşma Üzerindeki Etkisi	95
3.3.2.2. Yozlaşmanın Ekonomik ve Politik Etkilerinin Sınanması	96
3.3.3. 2011 Yılına İlişkin Yapısal İlişkilerin Sınanması	98
3.3.3.1. Yozlaşma Belirleyicileri Faktörünün Yozlaşma Üzerindeki Etkisi	99
3.3.3.2. Yozlaşmanın Ekonomik ve Politik Etkilerinin Sınanması	100
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	106
ÖZGEÇMİŞ	114

Simgeler ve Kısaltmalar

- BI – Uluslararası İşletme
BICI- Uluslararası İşletme Yozlaşma İndeksi
BPI- Rüşvet Ödeyenler İndeksi
CFA- Doğrulayıcı Faktör Analizi
CCI- Yozlaşma Kontrol İndeksi
CPI- Yozlaşma Algılama İndeksi
EB- Ekonomik Belirleyiciler
EE- Ekonomik Etkiler
GSYH- Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF- Uluslararası Para Fonu
NFI- Normlandırılmış Uyum İndeksi
NNFI- Normlandırılmamış Uyum İndeksi
KB- Sosyo-Kültürel Belirleyiciler
PB- Politik Belirleyiciler
PE- Politik Etkiler
TI- Uluslararası Şeffaflık Örgütü
YB- Yozlaşmanın Belirleyicileri

Tablolar

Tablo 1. Yapısal Analizlerde Kullanılan Gözlenen Değişkenler (Yozlaşmanın Belirleyicileri).....	59
Tablo 2. Yapısal Analizlerde Kullanılan Gizil Değişkenler	61
Tablo 3: Yapısal Analizlerde Kullanılan Gözlenen Değişkenler (Yozlaşmanın Etkileri).....	62
Tablo 4. Yaygın Olarak Kullanılan Uyum İndeksleri.....	65
Tablo 5. EB Faktörü İçin İlk Yapılan CFA Tahminleri (2008)	66
Tablo 6. Revize Edilen EB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2008).....	67
Tablo 7. PB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2008).....	68
Tablo 8. KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2008)	69
Tablo 9. Revize Edilen KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2008)	69
Tablo 10. YB Faktörleri İçin Ayırt Edici Geçerliliğin Değerlendirilmesi (2008 Yılı)	72
Tablo 11. YB'nin İçsel Tutarlılığına İlişkin Güvenilirlik Testi Sonuçları (2008 Yılı)	73
Tablo 12. EB Faktörü İçin İlk Yapılan CFA Tahminleri (2009)	75
Tablo 13. Revize Edilen EB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2009).....	76
Tablo 14. PB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2009).....	77
Tablo 15. . Sosyo-Kültürel Faktörü İçin CFA Tahminleri (2009)	77
Tablo 16. Revize Edilen KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2009)	78
Tablo 17. Yozlaşmanın Belirleyici Faktörleri İçin Ayırt Edici Geçerliliğin Değerlendirilmesi.....	81
Tablo 18. Yozlaşma Belirleyicilerinin İçsel Tutarlılığına İlişkin Güvenilirlik Testi Sonuçları (2009).....	81
Tablo 19. EB Faktörü İçin İlk Yapılan CFA Tahminleri (2010)	84
Tablo 20. Revize Edilen EB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2010).....	85
Tablo 21. PB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2010).....	85
Tablo 22. KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2010).....	86
Tablo 23. Revize Edilen KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2010)	86
Tablo 24. Yozlaşmanın Belirleyici Faktörleri İçin Ayırt Edici Geçerliliğin Değerlendirilmesi (2009 Yılı)	89
Tablo 25. Yozlaşma Belirleyicilerinin İçsel Tutarlılığına İlişkin Güvenilirlik Testi Sonuçları (2009 Yılı).....	89
Tablo 26. Revize Edilen Model İçin Uyum İndeksleri (2009).....	94
Tablo 27. Yapısal Model Sonuçları (2009).....	95
Tablo 28. Revize Edilen Model İçin Uyum İndeksleri (2010).....	98
Tablo 29. Yapısal Model Sonuçları (2010).....	98
Tablo 30. Revize Edilen Model İçin Uyum İndeksleri (2012).....	101
Tablo 31. Yapısal Model Sonuçları (2011).....	102
Tablo 32. Yapısal Model Sonuçları	102

Şekiller

Şekil 1. Hırsızlığın Olmadığı Durumda Yozlaşma	7
Şekil 2. Hırsızlığın Olduğu Durumda Yozlaşma	8
Şekil 3. Yozlaşma-Ücret Seviyesi Dengesi.....	13
Şekil 4. Yozlaşma ve Çoklu Denge Analizi.....	22
Şekil 5. Yozlaşma ve İnsani Gelişmişlik Düzeyi	42
Şekil 6. YB İçin CFA Tahminleri (2008).....	70
Şekil 7. Revize Edilmiş Olan YB İçin CFA Tahminleri (2008)	71
Şekil 8. YB Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahmini (2008)	74
Şekil 9. Revize Edilen YB Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahminleri (2008).....	74
Şekil 10. Yozlaşmanın Belirleyicileri İçin CFA Tahminleri (2009).....	79
Şekil 11. Revize Edilmiş Olan Yozlaşmanın Belirleyicileri İçin CFA Tahminleri (2009).....	80
Şekil 12. Yozlaşmanın Belirleyici Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahmini (2009).....	82
Şekil 13. Revize Edilen YB Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahminleri (2009).....	83
Şekil 14. Yozlaşmanın Belirleyicileri İçin CFA Tahminleri (2009).....	87
Şekil 15. Revize Edilmiş Olan Yozlaşmanın Belirleyicileri İçin CFA Tahminleri (2009).....	88
Şekil 16. Yozlaşmanın Belirleyici Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahmini (2009).....	90
Şekil 17. Revize Edilen YB Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahminleri (2009).....	91
Şekil 18. YB Faktörünün CORR Üzerindeki Etkisi	93
Şekil 19. CORR Faktörünün EE ve PE Üzerindeki Etkisi (2009).....	93
Şekil 20. Revize Edilen Modele İlişkin Yapısal İlişkiler.....	94
Şekil 21. YB Faktörünün CORR Üzerindeki Etkisi (2010).....	96
Şekil 22. CORR Faktörünün EE ve PE Üzerindeki Etkisi (2010).....	97
Şekil 23. Revize Edilen Modele İlişkin Yapısal İlişkiler (2010).....	97
Şekil 24. YB Faktörünün CORR Üzerindeki Etkisi (2011).....	99
Şekil 25. CORR Faktörünün EE ve PE Üzerindeki Etkisi (2011).....	100
Şekil 26. Revize Edilen Modele İlişkin Yapısal İlişkiler.....	101

GİRİŞ

Yozlaşma, en yaygın tanımıyla, kamu çalışanının yetkilerini şahsi çıkarı için kullanmasıdır. Bu davranış kalıbı, dünden bugüne farklı şekillerde ve farklı şiddette her toplumda vardır. Modern toplum öncesi dönemlerde Hammurabi Kanunları, Musa Yasası ve Konfüçyüs İlkeleri gibi kanun ve prensiplerde de kamu çalışanının davranışlarına ilişkin kurallar ve yasaklamalar anlatılmaktadır. Yozlaşmanın her zaman var olduğu, ancak ölçmenin zorluğu yaklaşık 2000 yıl önce Hint Kralı Kautilya'nın Arthashastra adlı kitabında “Dilinin ucunda bal bulunanın balı tatmaması nasıl imkânsızsa, kralın gelirlerinden küçük bir parça yememesi de kamu hizmetini sunanlar için imkânsızdır. Suyun altında hareket eden balığın su içip içmediğini ortaya çıkarmak nasıl imkânsızsa, kamuda çalışan kamu görevlilerinin kendi namlarına para alıp almadığını ortaya çıkarmak da imkânsızdır” şeklinde özetlenmektedir. Benzer şekilde, yedi yüzyıl önce, Dante yozlaşmaya cehennemın en derin kısımlarında yer verirken, Shakespeare'in oyunlarının bazılarında “yozlaşma” önemli bir yer tutmaktadır.

1960'lı yıllarda yapılan araştırmalar da yozlaşmanın hem ülkelerin hem de geliştirmekte olan ülkeler için olumlu bir işlevi olabileceği de iddia edilmiştir. Yozlaşmaya ilişkin ilk ampirik çalışma Mauro (1995) tarafından yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre yozlaşmanın öngörülenin aksine ekonomik büyümeyi engellediği tespit edilmiştir. 1990'lı yıllarla beraber yozlaşmaya verilen önemin derecesi çok artmıştır. Hatta, Financial Times 1995 yılını “yozlaşma yılı” olarak nitelendirmiştir (Tanzi, Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures, 1998).

1990'lar yozlaşmayla ilgili çalışmaların hem akademik hem kurumsal olarak önemli ölçüde artış gösterdiği yıllardır. Doğal olarak bu kırılma “Niçin?” sorusunu akıllara getirmektedir. Bu soru paralelinde; 1990'lı yıllarla geçmişe nazaran yozlaşma artış mı göstermiştir, yoksa yozlaşma her zaman var olan bir olgu olmasına rağmen siyasi nedenlerle göz ardı mı edilmiştir?

Yozlaşmaya ilişkin çalışmaların 1990'larla beraber bu kadar hız kazanmasının nedenlerini politik, ekonomik ve sosyal anlamdaki küreselleşme hareketleriyle uyumlu uluslararası makroekonomik bağımlılık çerçevesinde düşünmek gerekir. Burada ilk belirtilmesi gereken nokta; Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet

Sosyalist Cumhuriyetler Birliği orijinli iki kutuplu dünya düzeni içinde ilerleyen Soğuk Savaş döneminde, politik kaygılarla her iki blokta da yer alan bazı ülkelerde ayyuka çıkan yozlaşmanın görmezlikten gelinmesine karşın, 1990 sonrasındaki doğu bloğunun çözümlenmesinden sonra yozlaşmanın bir sorun olarak kabul edilmesidir.

İkinci olarak belirtilmesi gereken, 1990'larla birlikte tüm dünya ülkelerinde bağımsız ve aktif medya kuruluşlarının sayısının artması ve demokratik hükümet oluşumlarının ve demokratik devlet anlayışının yaygınlaşmasıdır. Sonuç olarak daha önceleri bir tabu olarak görülen kamu kesimine dair konular tartışılmaya başlanmıştır.

Sermayenin küresel hareketlerindeki devinim hızının artması bu dönemdeki çalışmaların artış nedenlerinden bir diğeridir. Küreselleşme, yozlaşma göstergeleriyle birlikte incelendiğinde, yozlaşma düzeyinin düşük olduğu ülkelerin ekonomik karar verme birimlerinin bir arada çalışma konusunda istekli olduğu görülmüştür. Bunun yanında diğer grupta yer alan, yani yozlaşmayı artık bir kurum olarak gören ülkelerin de kendi aralarında işbirliğinin arttığı gözlemlenmiştir.

Yozlaşmayla ilgili çalışmaların bu dönemde hız kazanmasının bir diğer nedeni de uluslararası kuruluşlardır. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı finansman sorununu aşmada uluslararası finans kuruluşları (IMF ve Dünya Bankası gibi) reçetelerine yozlaşmayla mücadeleyi eklemeye başlamıştır.

Geçiş ekonomilerindeki yüksek düzeydeki yozlaşmanın serbest piyasa ekonomisine geçişin önünde bir engel olması, kaynakların optimal dağılımını engellemesi, kaynakların verimliliğini azaltması bu alandaki çalışmaların önem kazanmasına neden olmuştur (Bakırtaş, 2007).

Yalnızca ülkemizin ve gelişmekte olan ülkelerin değil, tüm dünyanın yaşadığı kronik bir hastalık olan yozlaşma hakkında hazırlanan bu tezin amacı, yozlaşmanın doğrudan ve dolaylı nedenleri ile ekonomi ve politika üzerindeki etkilerini yapısal olarak analiz etmektir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, yozlaşmanın tanımı, türleri ve belirleyicileri yer almaktadır. İkinci bölümde, yozlaşmanın ekonomik etkileri, politik etkileri ve ölçümü incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise, 2008-2012 dönemi 159 ülke örnekleminde yapısal eşitlik modeli yardımıyla yozlaşmanın belirleyicileri ve etkileri analiz edilmektedir.

BÖLÜM I: YOZLAŞMANIN İÇERİĞİ VE YOZLAŞMA BELİRLEYİCİLERİ

1.1. Yozlaşmanın Tanımı

Türkçe’de yozlaşma, “doğasındaki iyi nitelikleri bir takım dış etkenlerle zamanla yitirmek, soysuzlaşmak, özünden uzaklaşmak, bozulmak, dejenere olmak, tereddi etmek” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2014). İngilizce’de yolsuzluk teriminin karşılığı olarak kullanılan “Corruption” kelimesi ise; “Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde rüşvet veya menfaat sağlama suretiyle dürüstlüğü yitirilmesi veya dürüstlükten sapma, özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında rüşvetin mevcut olmasıdır” (Heidenheimer ve Johnston, 2002).

Aidt (2003) yozlaşmayı insan fitratının ve oluşturduğu her toplumun bir özelliği olarak tanımlamaktadır. 1832 reform hareketinden önce İngiltere’de yaşanan ‘çürük seçim bölgesi’ olarak adlandırılan parlamentodaki koltuk satma skandalı bu konuda tarihi bir örnektir. Günümüzde yozlaşmanın çağdaş örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Yozlaşma sadece Nijerya, Hindistan, Filipinler gibi gelişmekte olan ülkeler ve Rusya gibi geçiş ekonomilerinde değil, tüm dünya ekonomilerinde vardır.

Tanzi (1998) yozlaşmanın farklı şekillerde tanımlanabileceğini ancak bu tanımların hepsinde eksik yönlerin olacağını ifade etmektedir. Tanzi’ye göre bir fiili el ile tarif etmek ne kadar zor ise, yozlaşma tanımını yapabilmek de o kadar zordur. Ayrıca belirli bir davranışı bazı kişiler yozlaşma olarak tanımlarken, bazıları bunları yozlaşma olarak tanımlamazlar. Yine de doğası gereği açık bir şekilde yapılmadığından yozlaşma davranışını gözlemlemek çok zordur. Yozlaşmanın en temel ve popüler tanımı “kamu gücünün özel çıkarlar için kötüye kullanılmasıdır”. Bu tanımdan, özel sektör faaliyetleri içerisinde yozlaşma yoktur sonucu çıkartılmamalıdır. Özellikle büyük ölçekli özel işletmelerde de yozlaşmanın olduğu bilinmektedir. Yozlaşma davranışı ister kamu ister özel sektör için olsun, bürokratik veya politik, maliyet azaltıcı veya fayda artırıcı, zorlayıcı veya işbirliğine dayalı, merkezileştirilmiş veya dağıtılmış, planlı veya plansız, nakit ödemeyi içeren veya içermeyen şekilde ortaya çıkabilir.

Yozlaşmanın nedenlerini, ekonomik, politik, sosyal açıdan etkilerini ve önemini ölçmek oldukça zordur. Güvenilir ve sistematik veri eksikliği bu zorluğun temel nedenidir (Ades ve Tella, 1999). Yozlaşmanın ölçümünün ve belirleyicilerinin tam olarak yapılmaması beraberinde pek çok tanımlama gayretine neden olmuştur. Ancak, bunların arasında en yaygın kullanım Dünya Bankası tarafından yapılandır.

Dünya Bankası yozlaşmayı; “kamu kurumunda çalışan kişilerin yetkilerini, şahsi çıkarları için kullanması” şeklinde tanımlamaktadır. Yozlaşma çok eski zamanlara dayanan bir olgu olmasına rağmen, literatüre 1960’lı yıllarda girmiş ve 1990’lı yılların sonunda akademisyenler ve politikacılardan yoğun ilgi görmüştür. 2000’li yıllara gelindiğinde ise yozlaşmanın nedenleri veya sonuçlarından ziyade, yozlaşma ile mücadele yolları popüler konu haline gelmiştir.

Dünya Bankası’nın tanımı esas alındığında, toplumlarda dolandırıcılık, kalpazanlık, uyuşturucu ticareti gibi yasadışı hareketler kendi başlarına, yani kamu çalışanları dâhil edilmediği zaman yozlaşma anlamına gelmez. Ancak, yaygın bir yozlaşma olmaksızın bu faaliyetlerin gelişemeyeceği ve devam edemeyeceği de aşikârdır. Bu nedenle bu gibi aktiviteleri üstlenen insanların kamu çalışanlarını ve politikacıları bu olaya dâhil etmeleri zorunludur. Dahası, bu gibi faaliyetlerin en basit şekillerinde bile bu kişiler yönetim politikalarını etkileyebilmektedirler (Jain, 2001).

Yozlaşma zimmete geçirme, rüşvet, adam kayırma, hediye verme, lehte veya aleyhte kullanma gibi birçok davranışı içermektedir. Dünya Bankası, dünya çapında yıllık 1 trilyon dolardan daha fazla rüşvetin alındığını tahmin etmektedir. Benzer şekilde, Afrika Birliği yozlaşmanın Afrika’ya yıllık maliyetinin yaklaşık 148 milyar dolar olduğunu tahmin etmektedir ve bu rakam Afrika’nın yıllık gayri safi yurt içi hâsılasının %25’ine eşittir (Elbahnasawy ve Revier, 2012).

Jain (2001) yozlaşmayı, bir kamu görevlisinin kamu gücünü, kuralları ihlal ederek kişisel kazanç elde etmek için kullanması olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamada yozlaşmanın ortaya çıkması ve devam etmesi için en az şu üç koşulun birlikte meydana gelmesi gerekmektedir (Aidt, 2003):

- 1. Takdir Yetkisi:** İlgili kamu görevlisinin isteğe bağlı olarak düzenleme ve politika yapma veya yönetme yetkisine sahip olması,
- 2. Ekonomik Rant:** Takdir yetkisinin var olan rantı ortaya çıkarması veya rant yaratacak bir olay meydana getirmesi,
- 3. Zayıf Kurumlar:** Siyasi, idari ve hukuki kurumlarda rant yaratmak veya rant elde etmek için memurların takdir yetkisinden yararlanmayı reddedeceği somutlaşmış teşviklerin olmasıdır.

Shleifer ve Vishny (1993) yozlaşmanın yönetim boyutunu incelemiş ve yozlaşmayı, devlet mülkiyetinin kişisel kazanç için memurlar tarafından satılması olarak tanımlamıştır. Örneğin; devlet memurları gümrük geçişlerinde firmalara izin vermek için ya da rakip firmaların geçişine izin vermemek için rüşvet alabilirler.

1.2. Yozlaşmanın Türleri

Yozlaşma literatüründe farklı yozlaşma türlerine yer verilmektedir. Yozlaşma türleri arasında rüşvet, adam kayırma, zimmete geçirme ve haraç alma gibi algılanan küçük yozlaşmaların yanında, oy ticareti yapma, lobicilik, kara para aklama ve rant kollama gibi büyük çapta yozlaşmalara rastlanır. Ancak, yozlaşma genellikle politik ve ekonomik olarak iki kısımda incelenmektedir.

1.2.1. Politik Yozlaşma

Siyaset bilimi ve iktisat literatüründe, politik yozlaşma hakkında çok sayıda çalışma yapılmıştır ve bu çalışmalarda, devlet kurumlarındaki yozlaşmanın şekillenmesinde politik kurumların önemi vurgulanmıştır. Teorik ölçütler politik kurumların yozlaşmayı iki yolla etkilediğini varsaymaktadır. Bunlar; politik olarak hesap verme sorumluluğu ve kamu malları tedarikinin planlanmasıdır. Siyasi hesap verilebilirliği artırıcı politik mekanizmalar, ya yoz davranışta bulunan kişilerin cezalandırılmasını destekleyici şekilde ya da hükümet faaliyetleri ile ilgili olarak kişilerin bilgi edinme sorunlarını azaltarak yozlaşma aktivitesini azaltma eğiliminde olmaktadır. Benzer şekilde, kamu hizmetlerinin yapılmasında bir rekabet ortamı oluşturulduğunda, rantın meydana çıkması azalır ve böylece yozlaşma azalmış olur (Lederman ve diğ., 2005). Politik yozlaşmanın temel özellikleri (Aktan, Temiz Toplum ve Temiz Siyaset, 1994):

- Politik yozlaşma, siyasi süreçte ortaya çıkar, siyasi süreç ise; karar alma mekanizmasının meydana geldiği yapıdır.
- Politik yozlaşma, siyasal süreçte rol alan kişilerin (siyasetçiler, bürokratlar, çıkar grupları ve seçmenler) birbirleriyle ilişkilerinde meydana gelmektedir.
- Politik yozlaşmada, karar verme yetkisine sahip kişiler kamusal yetki ve güçlerini mevcut yasa, norm ve ahlak kurallarına aykırı olarak kullanmaktadırlar.

- Politik yozlaşma; ‘kamu zararına özel çıkar sağlama’ eylemini içermektedir. Yetkisini kötüye kullanan kişiler, kendilerine veya yakınlarına fayda sağlamaktadırlar.
- Politik yozlaşma genellikle gizli bir eylemdir. Gizli olarak yapılan bu eylemin gün yüzüne çıkarılma riski, politik yozlaşmanın piyasasına ve dolayısıyla fiyatına yansımaktadır.
- Politik yozlaşma, zaman içerisinde toplumun bütün kesimlerine yayılma eğiliminde olan bir eylemdir.
- Politik yozlaşma ile demokratik olarak ifade edilen kurum ve kuruluşlar zaman içerisinde işlerliğini kaybederler.
- Bir ülkedeki politik yozlaşma ile o ülkenin sosyo-ekonomik yapısı arasında bir ilişki vardır.
- Politik yozlaşma, bünyesinde insan unsurunu barındırdığından mevcut yönetim sistemlerinin tümünde vardır.

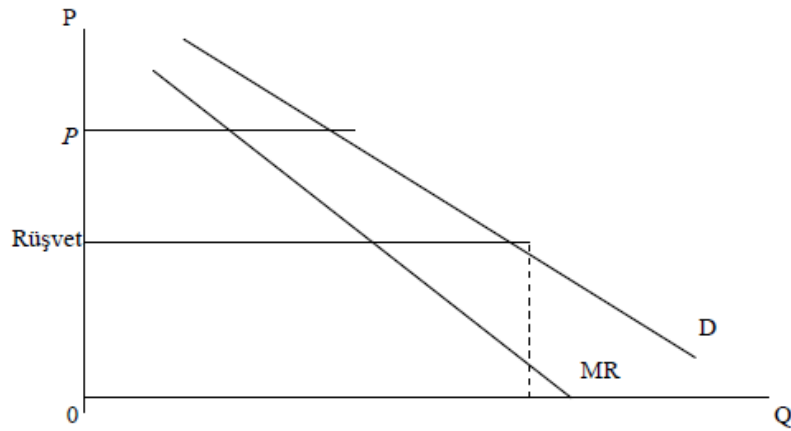
Adam kayırma, oy satın alma, oy ticareti ve lobicilik gibi türleri bulunan politik yozlaşmanın, politik gelişimle de ilişkisi vardır. Politik gelişimi; ‘akılcı, çağdaş, dürüst hükümet’ olarak tanımladığımızda, bu tanıma uygun toplumlarda yozlaşma yoktur. Ancak, yozlaşma hükümet içinde sık görülen bir eylem ise, bu toplumun politik olarak gelişmesi mümkün değildir (Nye, 1967).

1.2.2. Ekonomik Yozlaşma

Ekonomik yozlaşmanın da politik yozlaşma gibi kendi içinde türleri bulunmaktadır. Bunlar rüşvet, rant sağlama, kara para aklama ve zimmet suçudur. Ekonomik yozlaşmanın en önemli türü rüşvettir. Rüşvet, “yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar”dır (Türk Dil Kurumu, 2014). Rant sağlama, devletten ekonomik veya sosyal türde menfaat elde etmek amacıyla çıkar ve baskı gruplarının giriştiği faaliyetler ve bu faaliyetleri gerçekleştirebilmek için yaptıkları harcamalardır (Aktan, 2001). Kara para aklama “suçlunun suçlarını gizleyebilmek ve suç gelirlerine yasal görüntü kazandırmak amacıyla, suçtan elde edilen malvarlığı değerlerinin niteliğini, kaynağını, yerini, durumunu, hareketini ve kime ait olduğunu saklama, örtme veya olduğundan farklı göstermektir” (Aykın, 2008). Zimmet suçu ise, “kurum ve kuruluşlarda

çalışanlara veya para işleri ile uğraşan görevliye imza karşılığında teslim edilen para veya eşyayı kendi çıkarları doğrultusunda kanuna aykırı bir şekilde kullanması”dır (Türk Dil Kurumu, 2014).

Shleifer ve Vishny (1993) kamu çalışanlarının monopol konumlarını dikkate alarak, rüşveti (hırsızlığı) açıklamak için bir model kurmuştur. Bu modele göre devlet; pasaport, karayolları kullanımı veya ithalat izni gibi homojen kamusal mallar üretmektedir. Kamu çalışanı bu malların kullanımını kısıtlayabilmekte ve satabilmektedir. Kamusal malın fiyatının P olduğu durumda, malın üretimi tamamen devlet tarafından karşılanmaktadır. Böyle bir durumda kamu çalışanı rüşvetini maksimize etmeye çalışmaktadır. Şekil 1’de hırsızlığın olmadığı durumda kamu çalışanının davranışı özetlenmiştir. Malın satışından elde edilen hasılat devlete verilmektedir. Kamu çalışanı için marjinal maliyet P ’dir. Malın fiyatı $P+B$ ’den arz edildiğinde, P kadarı devlete gelir olmakta, B kadarı ise kamu çalışanına rüşvet geliri olmaktadır. Böyle bir durumda kamu mallarında veya resmi gelirden hırsızlık söz konusu olmamaktadır.

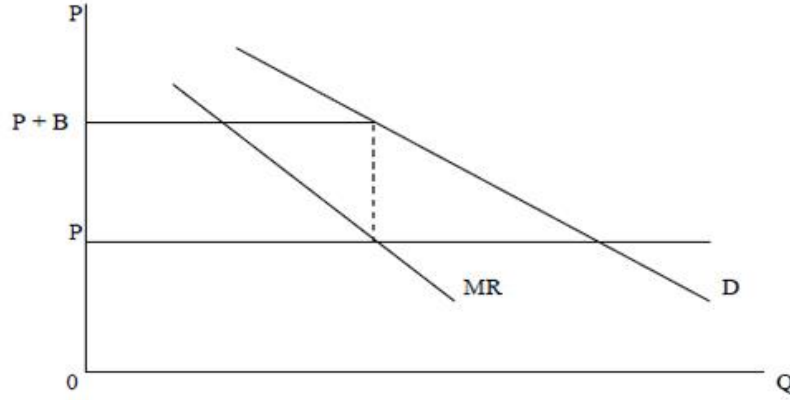

Şekil 1. Hırsızlığın Olmadığı Durumda Yozlaşma

Kaynak: Shleifer ve Vishny, 1993

Şekil 2’de ise bu durumun aksine hırsızlığın olduğu durumda, kamu çalışanı devlete herhangi bir ödeme yapmamakta, satıştan elde edilen gelirin tamamını kendine ayırmaktadır. Böyle bir durumda, alıcı için fiyat sadece rüşvet miktarı kadar olmaktadır. Örneğin, kamu çalışanı resmi fiyatından daha düşük bir fiyata kamusal malı satar ve devlete bu gelirden pay vermez. Böyle bir durumda kamu çalışanı için malın marjinal maliyeti sıfırdır. Bu iki durum kavramsal açıdan aynıyken, tek fark kamu çalışanı için marjinal maliyettir. Birinci durumda yozlaşma her zaman resmi fiyatı yükseltmektedir, fakat ikinci durumda yozlaşma resmi fiyatı azaltmaktadır. Bu

durumda, hırsızlığın olduğu durumda meydana gelen yozlaşma satın alıcılar için daha caziptir (Shleifer ve Vishny, 1993).

Şekil 2. Hırsızlığın Olduğu Durumda Yozlaşma

Kaynak: Shleifer ve Vishny, 1993

1.3. Yozlaşmanın Belirleyicileri

Yozlaşmanın çevre koşulları bir bataklığa benzetilirse, yozlaşmanın nedeni de sıtma virüsüdür. Hangi durumlarda yozlaşmanın meydana geldiği anlamak, bu bataklığın kurutulması ve neden olduğu sıtma hastalığıyla mücadele stratejilerinin oluşturulması açısından önem taşımaktadır (Bakırtaş, 2007). Literatürde yozlaşmanın nedenleri genellikle, ekonomik gelişmişlik seviyesine, sosyal ve kültürel faktörlere, politik kurumların gücüne ve cezaların caydırıcılığına bağlı olarak sınıflandırılmıştır.

Yozlaşmanın varlığı, 1990'lı yıllardan itibaren bütün dünyada ekonomistlerin yanı sıra kamuoyunun da dikkatini çekmeye başlayan bir olgudur. Bir ülkenin gelişmesinde yozlaşmanın büyük bir etkiye sahip olduğu gerçeği, yozlaşmanın neden var olduğu ve ülkeden ülkeye neden farklılık gösterdiği konusunun araştırılmasına yol açmıştır. Yapılan çalışmalarda, yozlaşma ile birçok değişken arasında ilişki aranmaktadır. Ancak, yozlaşmanın farklı ölçümleri, farklı örnekleri ve farklı durumları içermesi tartışmalı sonuçlar doğurmaktadır (Serra, 2006). Bu çalışmada yozlaşma belirleyicileri ekonomik, politik ve sosyo-kültürel belirleyiciler başlıkları altında incelenmektedir.

1.3.1. Ekonomik Belirleyiciler

Ekonomik kaynaklardan yoksun olmak yozlaşmanın ortaya çıkmasının temel nedenlerinden biridir. Yozlaşma bütün toplumlarda görülen bir olgu olmasına rağmen, düşük gelir seviyesindeki ülkelerde, yüksek gelir seviyesindeki ülkelere kıyasla daha çok görülmektedir (Ata ve Arvas, 2011).

1.3.1.1. Kişibaşı GSYH

Yozlaşma literatürü incelendiğinde yozlaşmanın en önemli belirleyicisinin kişibaşı gayri safi yurtiçi hâsıla olduğu görülmektedir (Elbahnasawy ve Revier, 2012). Şimdiye kadar yapılan çalışmaların en güçlü ve tutarlı bulgusu; “yüksek yozlaşma oranının düşük kişibaşı GSYH oranıyla ilişkisidir” (Treisman, 2007).

1.3.1.2. Ticarete Açıklık

Hükümetin piyasa mekanizması bütçe kanunu çerçevesinde gerçekleşir. Bu nedenle, yozlaşmanın kanuna karşı gelmek gibi algılanmaması gerekmektedir. Bütçe gerek kamu harcamalarının yapılmasına gerekse kamu gelirlerinin toplanmasına önceden izin veren bir kanundur (Bakırtaş, 2007).

Ekonomide rekabet gücünü artırıcı etkisi olan herhangi bir reform yoz teşvikleri azaltmaya yardımcı olmaktadır. Dış ticaret kontrollerini azaltma, özel sektör için giriş engellerini kaldırma ve devlet kurumlarında rekabeti garanti edecek şekilde bir özelleştirme politikası yozlaşmaya karşı mücadeleye katkıda bulunmaktadır. Ancak, serbestleşme ve özelleştirmenin dikkatli bir şekilde yapılması gerekmektedir. Herhangi bir alanda yapılan serbestleştirme başka bir alanda yozlaşmanın artmasına neden olabilmektedir. Örneğin, bir Afrika ülkesinde tarım ürünlerinin taşınması sırasında meydana gelen yozlaşmayı azaltmak için uygulanan başarılı bir girişim, aynı taşıma güzergâhı üzerindeki komşu ülkelerdeki yasal tarife uygulamalarındaki yozlaşmayı artırabilir. Özelleştirme işleminin kendisi yozlaşmış olabilir, çünkü özelleştirmeden sonra yeni düzenleyici kurumlar ortaya çıkar. Bir ihale için teklif verenler, anlaşmayı desteklemesi için veya ihaleyi almak için devletin yönettiği kuruma rüşvet vermek yerine özelleştirme yetkililerine rüşvet vermeyi tercih edebilir.

Bu durum sadece serbestleşme veya özelleştirme için değil, diğer kamu politikaları için de aynı olabilir. Burada önemli olan yöneticilerin görev tanımlarının ve yetkilerinin çok titiz bir şekilde tanımlanmış olmasıdır (Elliot, 1997).

1.3.1.3. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar dünya genelinde yoz davranışları etkilemektedir. Filipinler'deki meşe ağaçlarının kesiminde, New York'taki tıbbi atıkların yok edilmesinde, Rusya'daki petrol ve doğalgaz anlaşmalarında veya Amerika'daki şehir arazileri kullanım izninin kontrolünde yozlaşma ile doğal kaynak ilişkisi görülmektedir (Robbins, 2000). Ades ve Tella (1999) petrol, gaz ve mineraller gibi doğal kaynaklara sahip olan ülkelerin yozlaşma için daha müsait ülkeler olduğunu ve kurumlarda çalışanlar için bu kaynakların potansiyel kazanç sağlayabileceğini öne sürmüşlerdir.

Rekabet ve doğal kaynakların yozlaşma üzerindeki etkisinin en iyi örneklerinden biri 1970'lerdeki Nijerya örneğidir. Nijerya, bölgede petrol üretmeyen Togo gibi diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, rant kaynaklı yozlaşma seviyesi daha yüksektir. Petrol şokundan sonra, gözlemciler Nijerya'nın petrol gelirlerinin yozlaşma için olağanüstü bir fırsat yarattığını ifade etmektedir. The Economist dergisi (4 Ağustos 1989) bu olayı şöyle açıklamıştır:

Petrol ve yozlaşma birlikte ilerlemektedir. Nijerya'nın devlet gelirlerinin yaklaşık %80 i petrol gelirlerinden elde edilmektedir. Ham petrolün resmi varil fiyatları 1973'te yaklaşık 2\$'dan 1981'de 34\$'a çıkmış, sekiz yılda 17 kat artış göstermiştir. Nijerya'da ithalat ve inşaat çılgınlığı meydana gelmiş: partiler ve parti mensupları aşırı şekilde zenginleşmişlerdir. Petrol örneğinden de görüldüğü üzere, üretim piyasasındaki rekabet eksikliğinden kaynaklanan rant ve doğal kaynakların doğası gereği oluşturduğu rant yozlaşmayı teşvik etmektedir (Ades ve Tella, 1999).

1.3.1.4. Kamu Harcamaları

Tosun (2003), rassal etkiler sıralı probit modeli yardımıyla, 1982-1995 döneminde 44 ülke için yozlaşmanın nedenlerini belirlemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Çalışmada kamu harcamaları, kanun hâkimiyeti, bürokratik kalite ve

kentsel nüfus artış oranı yozlaşmanın belirleyicileri olarak görülürken, büyüme oranı, kamu görevlilerine ödenen ücretler ve enflasyon oranının yozlaşma düzeyini belirlemede aktif rol oynamadığını ifade etmiştir. Yapılan çalışma sonucuna göre, kanun hâkimiyeti ve bürokratik kalite arttığında yozlaşma düzeyi beklentiler doğrultusunda azaltılmaktadır. Kentsel nüfus artış hızı arttığında ise yozlaşma düzeyi beklentiler doğrultusunda arttığı gözlemlenmiştir. Kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı arttığında yolsuzluk düzeyinin azaldığı ifade edilmektedir.

1.3.1.5. Askeri Harcamalar

Askeri harcama düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde silah üreticilerinin ihaleleri kazanabilmesi için rüşvet vermesi gerekmektedir. Bu süreç içerisinde ihaleyi verecek olan askeri personel yoz davranış veya rüşvet için daha istekli davranabilir. Ayrıca, savunma projeleri çoğunlukla bir ihaleyi veya sözleşmeyi kazanabilmek için yetkililere rüşvet teklif etmeyi gerektirecek kadar sermaye-yoğun projelerdir. Gupta ve diğ. (2001) yozlaşma ile askeri harcamalar ilişkisini incelemiş ve askeri harcamaların GSMH içindeki payı yüksek olan ülkelerde yozlaşmanın daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır (Gupta ve diğ., 2001).

1.3.1.6. Çalışan Ücretleri

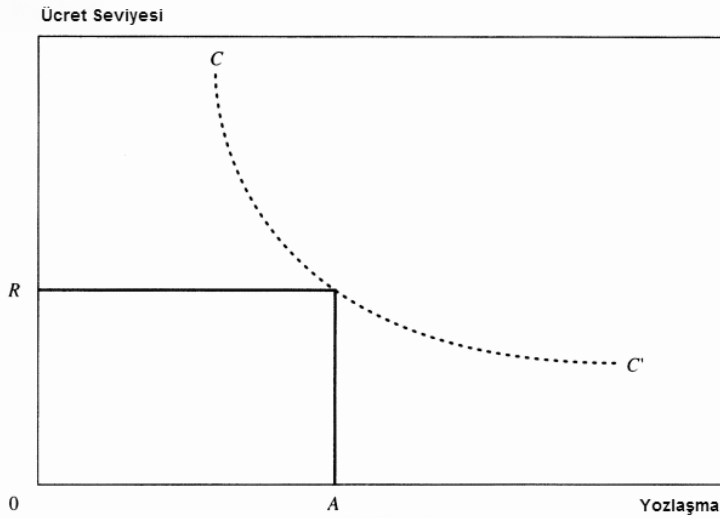
Yozlaşma-ücret arasındaki ilişkiyi açıklamada iki önemli hipotez vardır. Bunlar kaytarma modeli ve etkin ücret modelidir. Yozlaşma için ilk yapılan önemli modelleme Becker ve Stigler (1974) tarafından yapılmıştır. Bu modele göre, kamu çalışanlarının beklenen gelirinin iskonto edilmiş değerinin maksimum olduğu varsayılmaktadır. Bu maksimizasyon şemasında, kamu çalışanları ceza miktarı ile yoz davranıştan alacağı toplam fayda arasında denge kurmaya çalışırlar. Kaytarma modeli, hükümetin ücret politikalarının yozlaşma seviyesi üzerinde etkisi olduğunu öngörmektedir. Eğer yozlaşmadan elde edilecek toplam fayda ceza miktarı toplamını aşyorsa, kamu çalışanları yoz davranışla meşgul anlamına gelmektedir. Bu modele göre cezalarda veya ücretlerde bir artış yozlaşmayı azaltacak anlamına gelmektedir.

Yozlaşma ve ücret arasındaki ilişkiyi yakından inceleyen ikinci model ise Akerlof ve Yellen (1990) tarafından ileri sürülen adil ücret hipotezidir. Bu model

işçinin etkin bir ücret almadığında, işin gereklerini yerine getirmekten kaçınacağı görüşüne dayanmaktadır. Başka işyerlerinde benzer işlerde çalışan kişilerin aldığı ücretler, işçinin sosyal beklentileri, statüsü vb. faktörleri inceleyen hipoteze göre, bir işçi gelirinin etkin ücrete eşit olduğu seviyeyi yakalayabilmek için yoz davranışta bulunarak faydasını maksimize etmeye çalışır.

Kamu çalışanı maaşlarının yozlaşma seviyesi için önemli bir belirleyici olduğu görüşü literatürde geniş ölçüde kabul görmektedir. Örneğin, Lindbeck (1998) İsveç'teki yozlaşmanın az olmasını ortalama bir üst düzey yöneticinin ortalama bir sanayi işçisinden 12-15 kat daha fazla maaş almasına bağlamaktadır. Arjantin, Peru gibi ülkeler gümrük ve vergi idaresi gibi kurumlardaki kamu çalışanlarının maaşlarını artırarak, yozlaşmayı azaltmaya çalışmaktadır. Bu ülkeler aynı zamanda dürüst kişileri elde tutabilmek, daha üretken hale getirmek ve kurumların daha güçlü kurumlar haline gelebilmesi için maaşları arttırmaktadır. Yine son yıllarda, Singapur kamu görevlilerini yoz davranıştan caydırmak için ücret artırıcı bir politika izlemektedir. Raporlara göre, Singapur'da bakan ve yönetici maaşları dünyanın en yüksek maaşları arasında yer almaktadır.

Yozlaşma literatüründe yüksek ücretlerin yoz davranışı azaltacağı görüşüyle beraber, ücretlerdeki artışın yoz davranışa devam eden kişilerin daha yüksek rüşvet taleplerine neden olabileceği de ifade edilmektedir. Yüksek ücretle çalışan kişinin fırsat maliyeti artarken, yine de hırslı kişiler rüşvet almaktan vazgeçmeyeceklerdir. Bu şekilde, yoz davranışın sayısı azalırken, piyasada rüşvet sayesinde dolaşan paranın miktarı azalmayabilir. Ücret düzeyi ile yozlaşma endeksi arasındaki ilişki Rijckeghem ve Weder (1997) tarafından ampirik olarak test edilmiştir. Kesit veri kullanılarak, yozlaşma ile ücret seviyesi arasında anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu durum Şekil 3'de CC' eğrisi ile gösterilmektedir. Araştırmacılar ücret düzeyinde bir artışın yozlaşma seviyesini azaltacağını, ücretlerde çok büyük bir artışın ise yozlaşmayı minimum seviyeye indirebileceğini belirtmişlerdir. Başka bir deyişle, yozlaşmayla mücadele için sadece ücret artışlarını hedef almak, bir ülkenin bütçesi için çok pahalıya mal olabilir ve amaçlananın sadece bir kısmı gerçekleşebilir. Hatta Rijckeghem ve Weder (1997) yüksek ücret alan kişilerin yoz davranışa devam edebileceğini de ileri sürmektedir.

Şekil 3. Yozlaşma-Ücret Seviyesi Dengesi

Kaynak: Tanzı, 1998

Şekil 3'te CC' eğrisi yozlaşma ile ücret seviyesi arasındaki dengeyi göstermektedir. Daha yüksek ücret düzeyi, daha düşük yozlaşma anlamına gelmektedir. OR bir kamu çalışanının iyi bir şekilde yaşamını sürdürmesi için gerekli en düşük ücret seviyesidir. OA seviyesinde kişiler yozlaşma için açgözlü davranışta bulunurken, OA'nın dışındaki bölgede yozlaşma ihtiyaç durumundadır. Yani, ücret seviyesi yükseldikçe yozlaşma azalmakta, ücret seviyesi azaldıkça yozlaşma artmaktadır. Ancak, ücret seviyesini önemsemeksizin, bazı kamu çalışanları kendi psikolojisi veya ahlaki yapısından dolayı veya yine bu çalışanlar için sunulan rüşvet teklifi dayanamayacakları derecede yüksek olduğundan kişiler yoz davranışa dahil olabilmektedir. Bu nedenle, gerçekçi bir şekilde, çalışanların hepsi aynı teşviklere aynı derecede tepki vermemektedir (Tanzi, 1998).

1.3.2. Politik Belirleyiciler

Politik kurumların gücü yozlaşma düzeyleri için önemlidir. Politik faktörler, ülkenin demokratik çevresini, adalet sisteminin etkinliğini ve yasal sisteminin kökenini yansıtmaktadır. Yozlaşma, bir ülkedeki politik sistem ve demokratik sistemle yakından ilişkilidir. Şeffaflığı ve yükümlülüğü artırarak yozlaşma dizginlenebilir. Politik istikrar da yozlaşma için önemli bir gösterge olarak kabul edilir. Politik

istikrarın olmadığı ülkelerde yozlaşma, politik istikrarın olduğu ülkelere göre daha yüksek seviyededir (Dreher ve diğ., 2004).

1.3.2.1. Hukukun Üstünlüğü

Demokratik kurumların yozlaşma üzerindeki etkisi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları, demokrasinin yozlaşma üzerine uzun dönemde etkisi olduğunu ve bundan dolayı mevcut hükümetin yozlaşmayı azaltmasının uzun zaman alacağını ileri sürerken, bazıları yozlaşma ve demokrasi arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını ifade etmektedir (Treisman, 2007).

Goel ve Nelson (2005) yozlaşmanın demokrasiyle ilişkili olarak sivil özgürlük derecesini azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Treisman (2000)'ın analiz bulgularına göre bir ülkedeki demokrasinin yaşı ile ülkedeki yozlaşma oranı arasında ters yönlü bir ilişki vardır.

Sung (2003) 99 ülkeyi kapsayan çalışmasında, liberal demokrasi, kadının etkinliği ve yozlaşma seviyesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz bulgularına göre; liberal demokrasi ve hükümete kadın katılımı arasında pozitif bir ilişki vardır. Ayrıca hükümetteki kadın katılımcı sayısı sabit olduğunda, liberal demokrasi ile yozlaşma arasındaki negatif yönlü ilişki giderek artan bir hal almaktadır.

Dreher ve diğ. (2004) 103 ülkenin 1991-1997 yılları verilerini kullanarak yapısal eşitlik modeli uygulamışlardır. Yapılan çalışmada sosyal ve kültürel değişkenler olarak; her bir ülkedeki baskın olan din, hukukun üstünlüğü, okula kayıt oranının, demokrasinin yaşı, etnik dilsel ayrım, mevcut yasanın kökenini, ülkelerin Britanya kolonisi olup olmadığı ve Avrupa Hukuk Sistemi'nin uygulanıp uygulanmadığı kullanılmıştır. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre; okullaşma oranı arttıkça, yozlaşmanın azalmakta ve aynı zamanda yozlaşma azaldıkça okullaşma oranının artmaktadır. Ayrıca, hukukun üstünlüğü arttıkça yozlaşma azalmakta, yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerde ise hukukun üstünlüğü önemli ölçüde zayıftır. Aynı zamanda, demokrasi yaşı ile yozlaşma arasında negatif yönlü bir ilişki olup, Alman Hukuk Sistemi'ni uygulayan ülkelerde yozlaşmanın nispeten az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer suçlarda olduğu gibi, yozlaşmada da yoz aktiviteye katılma kararı; alınan ödemenin büyüklüğüne, yakalanma olasılığına ve yakalandığındaki ceza

boyutuna bağılıdır (Freille ve diğ., 2007). Yoz harekete karşı cezaların caydırıcı olmaması yozlaşmanın bir başka nedenidir. Eğer toplumda yozlaşma yaygınsa, yoz davranışta bulunan kişiler için bu davranışı toplum kabul etmiş ve cezalar etkileyici değildir. Ancak, yozlaşmanın çok nadir görüldüğü yerlerde yoz hareket büyük yankı uyandırır ve kişi ağır cezalara maruz kalabilir (Jain, 2001).

1.3.2.2. Politik İstikrar

Politik istikrar beraberinde ekonomik istikrarı da getirdiğinden, yozlaşmaya ilişkin birçok çalışmada politik istikrarı yozlaşma düzeyinin bir belirleyicisi olarak kullanmaktadır. Politik istikrarsızlığın olduğu toplumlarda kamu çalışanları gelecek dönemde işsiz kalacaklarını düşünürler. Bundan dolayı geleceğini garantiye almak isteyen memurlar daha fırsatçı davranmakta ve rüşvet kanalıyla yoz davranışta bulunmaktadır. Birçok araştırma bulgularına göre; politik istikrarsızlığın fazla olduğu ülkelerde yozlaşma düzeyi yüksektir (Kramer, 1977; Johnston, 1986; Canache ve Allison, 2005).

1.3.2.3. Hükümetin Etkinliği

Hükümetin etkinliği, kamu hizmetlerinin kalitesini ve siyasi baskılardan bağımsızlık derecesini ölçmektedir. Servet sahiplerine odaklanmak kamu politikalarını etkilemekte ve gelir adaletsizliğini artırmaktadır. Servet sahipleri odaklı olan bir toplumda, bu kişiler kendi servetleri için anlaşmalı vergi ödemeleri, harcama programları, döviz kuru gibi hükümetlerin ticaret politikalarını desteklemek için kendi zenginliklerini kullanmaktadır. Bu politikalar sonunda servet sahiplerine servet olarak geri dönecektir.

1.3.2.4. Düzenleyici Kalitesi

Düzenleyici kalitesinin düşük seviyede olduğu ülkelerde yozlaşma, ihtiyaç sahiplerine yönelik olarak yapılan sosyal programların hedeflerinde sapmalara neden olmaktadır. Nispeten varlıklı olan nüfusun hükümet tarafından finanse edilen programları kullanması veya nüfuzlu çevreye sahip kişilerin yoksulluğu gidermek için uygulayacağı programların fonlarını hortumlaması gelir dağılımı ve yoksulluk üzerindeki sosyal programların etkisini azalacaktır.

Eğer kişi toplumsal açıdan belli bir nüfuza sahip değilse, yozlaşma düzeyinin yüksek olduğu bir ülkede ‘oyunun kuralları’ belirsizdir ve yatırım kararlarında yoksullar ve iyi bir çevreye sahip olmayan kişiler daha yüksek riskle yüzleşir. Böylece, yoksullar ve sosyal açıdan iyi bir çevreye sahip olmayan kişiler için fiziksel sermaye ve beşeri sermaye azalmakta, yatırımda eşitsizlik, yoksulluk ve gelir adaletsizliği süreklilik göstermektedir (Gupta ve diğ., 2002).

1.3.2.5. Hesap Verebilirlik

Dünya Bankası tarafından yapılan 97 ülkenin medya sahiplik yapılarına ilişkin analiz bulgularına göre, devlete ait medya kuruluşlarının özel medya kuruluşlarına kıyasla, hükümeti izlemede daha az etkilidir. Medya üzerinde devlet mülkiyetini azaltan ülkelerde, gazete yayın alanlarının miktarında ve kalitesinde hızlı bir gelişme gözlemlenmektedir. Bağımsız düşünen gazeteciler, sadece işlerini iyi yaparak, demokrasiyi teşvikte merkezi bir rol oynamaktadır. Bu gazetecilerin birçoğu, kurumsal davranışı, hesap verebilirliği ve şeffaf bir yönetimi teşvik etmek için yaşamlarını veya özgürlüklerini riske atmaktadır. 2001 yılında 68 gazeteci cinayeti vakası raporlanmıştır. Öldürülen bu gazetecilerin 15'i yozlaşma alanında çalışan gazetecilerdi (Peters, 2003).

Ahrend (2000)'a göre yozlaşma ile basın özgürlüğü arasında güçlü bir ilişki vardır. Ancak bu durumun yoz hükümetlerin kendi yanlış davranışlarının deşifre olmaması için basın özgürlüğünü azaltıp azaltmadığı veya bürokratlar ve politikacılar için artan rüşvet rantın ortaya çıkarılmaması için izleme mekanizmasının geliştirilmemesinden mi kaynaklandığının belirsizliğine de vurgu yapmaktadır.

Özgür basın gözlemlenmede, raporlamada ve ifşa etmede anahtar rol oynamakta ve düşük basın özgürlüğü yüksek yozlaşma ile ilişkilidir (Stapenhurst, 2000; Küresel Yozlaşma Raporu, 2003; Freille ve Diğ., 2007).

1.3.3. Sosyo-Kültürel Belirleyiciler

Yozlaşmanın belirleyicilerine ilişkin yapılmış çoğu çalışma, yozlaşmanın politik ve ekonomik faktörleri üzerinde odaklanırken, kültürel belirleyiciler göz ardı edilmektedir. Farklı ülkelerdeki iş çevreleri üzerinde kültürün geniş bir etkisinin olduğu bilinmesine rağmen kültürün göz ardı edilmesi şaşılabilir bir durumdur (Husted, 1999).

İçsel motivasyonlar, bir toplumdaki sosyal normlardan kaynaklanmaktadır. Normlar ise toplumsal değerler paylaşıldığında ortaya çıkan bir olgudur. Sosyal normlardan sapma veya toplumun uygun görmediği davranışlarda bulunma, kişilerde utanç ve suçluluk duygusu oluşturmaktadır. Bundan dolayı kültürel değerler, bir toplumda “kamu kurumlarının işlevinde yol gösterici” olmaktadır (Barr ve Serra, 2010). Son yıllarda yapılan çalışmalar, yoz davranışı tolere eden ülkelerde yozlaşmanın seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Medyanın yozlaşmayı içeren skandallara karışması ve bu durumun halka yansımaları toplumun yozlaşmaya tolerans göstermesine sebep olmaktadır. Ek olarak, toplumun doğruluk değerleri ile cezaların uygulanabilirliği yozlaşmayla mücadelede etkili olabilir (Jain, 2001).

Barr ve Serra (2010) 2005 yılında Oxford Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğrencilerine, her oturumda 15 kişi olacak şekilde 13 oturum düzenlemiş ve 195 kişiyi kapsayan bir inceleme yapmıştır. Çalışma, sağlık kurumlarında yozlaşma, atama kriterlerinde yozlaşma, polis departmanı içerisinde yozlaşma, politika içerisinde yozlaşma düzeyi, iş çevrelerinde yozlaşma, kültür ve değer yozlaşması, kişisel hayatta yozlaşma, uygun bir mazeret ile rüşvet verme ve uygun bir mazeretle rüşvet alma aşamalarını kapsamaktadır. 2005 yılında yapılan bu çalışmada, vatandaş rolünde olan ve rüşvet verip vermeyeceği sorulan 65 kişiden 17'si (%26) hiçbir durumda rüşvet vermeyeceğini söylerken, 48 katılımcı (%84) bazı durumlarda rüşvet verebileceklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde, kamu çalışanı rolünde olan ve rüşvet alıp almayacağı sorulan 65 katılımcıdan 12'si (%15.46) kesinlikle rüşvet almayacağını ifade ederken, katılımcıların 53'ü (%84,54) teklif edilen rüşvetin belli bir eşiği aşması durumunda kabul edebileceklerini ifade etmişlerdir. Daha sonra katılımcıların büyüdüğü çevre modele dâhil edildiğinde, araştırmacılar yozlaşma karşıtı ve yozlaşmaya eğilimli davranış ile kişinin büyüdüğü toplum arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir.

Çalışma sonucunda, kişinin büyüdüğü çevrede yoz davranışla sık sık karşı karşıya gelmesi durumunda rüşvet alma ve vermede daha istekli davrandığı görülmektedir.

Mevcut literatürde sosyo-kültürel belirleyiciler olarak öne çıkanlar; cinsiyet, din, şehir-kır ayrımı, okullaşma oranı ve etnik farklılıktır. Bu belirleyiciler aşağıda açıklanmaktadır.

1.3.3.1. Cinsiyet

Bir toplumdaki cinsiyet ayrımı hem sosyal hem de biyolojik değişmelerin bir sonucu olabilir, yani; kadın ve erkeğin toplumda rol farklılıklarından meydana gelebilir. Bir kişinin sosyal rolü ve kamu malının varlığının boyutu kişinin yoz davranışta bulunmasını etkileyen faktörler arasındadır. Bu nedenle; eğer toplumda kadın ve erkeğin rolleri farklıysa, yozlaşmaya karşı tutumlarının da farklı olması beklenir. Günlük hayatta yoz davranışa çok fazla maruz kalmak, kişilerin yoz davranışı kabul etmesini veya tolere etmesini sağlar. Ayrıca, kadınların kamu çalışanları arasında daha az yer aldığı ülkelerde yozlaşma oranı daha yüksektir (Alatas ve diğ., 2009). Swamy ve diğ. (2001) kısa ve orta vadede kamu kurumlarında kadın çalışan sayısının artırılarak, yozlaşma seviyesinin düşürülebileceğini iddia etmektedir.

Rivas (2008) yozlaşma ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, hem firma davranışları hem de kamu çalışanı davranışları üzerinde cinsiyet farklılığının etkilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, erkeklerin çoğunlukta olduğu firmaların kadınların çoğunlukta olduğu firmalara kıyasla rüşvet vermeye daha istekli olduklarını tespit etmiştir. Erkeklerin kamu çalışanlarına en az bir kere rüşvet teklif etme oranı %80'iken, bayanlar için bu oran %65'dir. Kamu kesimi çalışanları için durum, erkekler rüşvet almaya bayanlardan daha fazla isteklidir. Erkeklerin kamu çalışanı olması durumunda ve reddedemeyecekleri derecede etkili rüşvet teklifi gelmesi durumunda erkeklerin %85'i rüşvete evet derken, bu durum bayan çalışanlarda %79'dur. Rivas (2008) iş arkadaşının cinsiyetinin de yoz davranışa dahil olmada önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Bayanların, bayan bir iş arkadaşı varken rüşvet alma isteği %49'iken, iş arkadaşı erkek olduğunda rüşvet alma isteği %93 oranındadır. Erkeklerin ise erkek bir iş arkadaşı varken rüşvet alma istekleri %88 oranındadır. Bu durumda, erkekler için birlikte çalıştıkları kişinin cinsiyeti ile

yoza davranış arasında çok büyük farklılıklar görülmezken, bayanlar için çalıştıkları kişinin cinsiyetinin çok önemli olduğuna işaret etmektedir.

Alatas ve diğ. (2009) Avusturya'dan 642, Hindistan'dan 309, Endonezya'dan 180 ve Singapur'dan 195 kişinin katıldığı bir anket çalışması yapmışlardır. Katılımcıların %45'ini (596) erkek, %55'ini (730) bayanların oluşturduğu çalışmanın sonucunda yoz davranışa karşı bayanlar erkeklerden daha az toleranslıdır. Ankete katılan dört ülke vatandaşlarının hepsinde de rüşvet verme, rüşvet alma ve rüşvetin cezalandırılması konusunda görüşleri sorulmuş, Hindistan, Endonezya ve Singapurlu kadın ve erkek katılımcıların görüşleri arasında önemli bir farklılık görülmemiştir. Ancak, Avusturyalı katılımcılar arasında erkeklerin rüşvet almaya ve vermeye daha çok istekli olduğu, yakalanma durumunda ise daha düşük cezalarla kurtulmak istediği tespit edilmiştir. Bu dört ülkenin erkek katılımcılarının rüşvet alma ve verme konusunda verdiği cevaplar arasında ise anlamlı bir fark yoktur. Ancak, yakalanma durumunda ceza verilmesi söz konusu olduğunda Endonezyalı erkek katılımcıların %76,5'i, Avusturyalı katılımcıların %50'si, Singapurlu katılımcıların %39,1'i ve son olarak da Hindistanlı katılımcıların %27,3'ü yoz davranışta bulunan kişinin mutlaka cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Dört ülkedeki erkeklerin yozlaşmaya karşı tepkileri arasında önemli bir fark görülmezken, dört ülkedeki kadınların yozlaşma karşısında aldıkları tutum birbirinden farklıdır. Yapılan regresyon sonuçlarına göre; Avusturyalı kadınların rüşvet kabul etme oranı Endonezya'dakilerden %17,2 daha düşüktür. Benzer şekilde, Singapurlu kadınların rüşvet kabul etme oranı Avusturya'dakilerden %15,2 daha fazladır. Endonezya ve Hindistan karşılaştırıldığında ise, Hindistan'daki kadınların rüşvet kabul etme oranı Endonezya'dakilerden %12,9 daha fazladır. Yapılan analizin geneline bakıldığında, rüşvet alma ve rüşvet verme söz konusu olduğunda erkekler bayarlardan daha istekliken, konu cezalandırma olduğunda erkekler daha az isteklidir. Sonuç olarak, bu dört ülke için erkeklerin yoz davranış karşısında göstermiş oldukları tutum çok fazla farklılık göstermezken, kadınların davranışlarında önemli farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılıkların, toplumda kadının sosyal yapı içerisindeki rolü, iş dünyasındaki varlığı ve hükümet içerisinde çalışan kadın sayısı gibi faktörlerden kaynaklandığı ifade edilmektedir.

1.3.3.2. Din

Toplumların dinlerinin yoz davranış üzerinde etkisi vardır. Dini gelenekler, sosyal hiyerarşi vasıtasıyla kültürel davranışları ve dolayısıyla yozlaşmayı etkilemektedir. Treisman (2000) dinin yozlaşma üzerine etkisini iki yolla incelemektedir. İlk olarak, Katoliklik, Müslümanlık ve Ortodoksluk gibi hiyerarşik dinlerin baskın din olduğu ülkelerde yozlaşma, Protestanlık gibi daha adil veya daha bireysel dinlerin olduğu toplumlardan daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Dinler ayrıca, diğer insanların aksine kişilerin kendi ailelerine karşı bağlılık duygularını da etkilemektedir. Dinin yozlaşma üzerindeki ikinci etkisi ise, kilise ile devlet arasında farklı ortamlarda geliştirilen ilişkilerin tarihsel gelişimi nedeniyle toplumdaki yozlaşma düzeyi etkilenebilmektedir. Protestanlık gibi dini geleneklerde, devlet ihalelerine fesat karıştırma gibi yoz davranışlarda bulunmak kilise tarafından kınanan bir davranış olmuştur. İslam gibi din ve devlet idaresinin iç içe geçmiş olduğu diğer dinlerde ise böyle bir gelenek yoktur (Treisman, 2000: 403).

1.3.3.3. Kırsal Nüfus

Yozlaşma verileri yıllık olarak ülkeler bazında yayınlanan indekslerden oluşmaktadır. Bundan dolayı, kırsal nüfus ve kent nüfusu şeklinde ayırım yapılarak incelenmesi çok zordur. Ancak, kırsal alanda yaşayan nüfus ile yozlaşma arasında pozitif yönlü ve doğrusal bir ilişki beklenmektedir, çünkü kırsal nüfus siyaset ve bürokrasinin işleyişi hakkında şehir nüfusuna kıyasla daha az bilgiye sahiptir. Bu kısıtlı bilgi kamu çalışanlarının daha fırsatçı hareket etmesine neden olduğu için kırsal nüfusun yoğun olduğu ülkelerde yozlaşmanın daha yüksek seviyelerde, kent nüfusunun daha yoğun olduğu ülkelerde ise yozlaşmanın daha düşük seviyelerde olacağı öngörülmektedir (Gupta ve Diğ, 2001).

1.3.3.4. Okullaşma Oranı

Okuryazarlık oranının düşük olduğu yoksul ülkelerdeki halkın büyük bir çoğunluğu, hükümetin uyguladığı politikaları bilmemektedir. Svensson (2005) yozlaşma oranının yüksek olduğu ülkelerde beşeri sermaye stokunun oldukça düşük

seviyelerde olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Dreher ve diğ. (2004) düşük seviyede GSYH'a sahip ve beşeri sermaye stokunun az olduğu ülkelerde yozlaşmanın yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Nye (1967) yozlaşma algısının toplumlar arasında farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Batı Afrika ülkelerinde yoz davranışta bulunanlara karşı çok şiddetli tepkiler verilmemekte, benzer şekilde o yıllarda Amerika'nın kolonisi durumda olan Filipinler'de yozlaşma tolere edilebilir bir davranış olarak görülmektedir. Buna karşın, Almanya'nın kolonisi olan Endonezya'da yoz davranışta bulunan kişilere tepki ve cezalar çok yüksektir. Nye (1967)'e göre ayak takımı olarak ifade edilen meslek gruplarına mensup kişiler, öğrenci, asker, memur gibi modern sektöre mensup kişiler ile kıyaslandığında, yozlaşmaya karşı daha hoşgörülüdür. Başka bir ifadeyle, eğitim veya gelir seviyesi ile yozlaşma arasında negatif bir ilişkinin vardır. Ancak, Nye (1967) sadece genel hoşgörüden bahsetmenin yanlış olacağını, o toplumdaki kişilerin alt kültürlerinin de yozlaşmaya karşı hoşgörünün veya toleransın oluşmasında etkili olacağını ifade etmektedir.

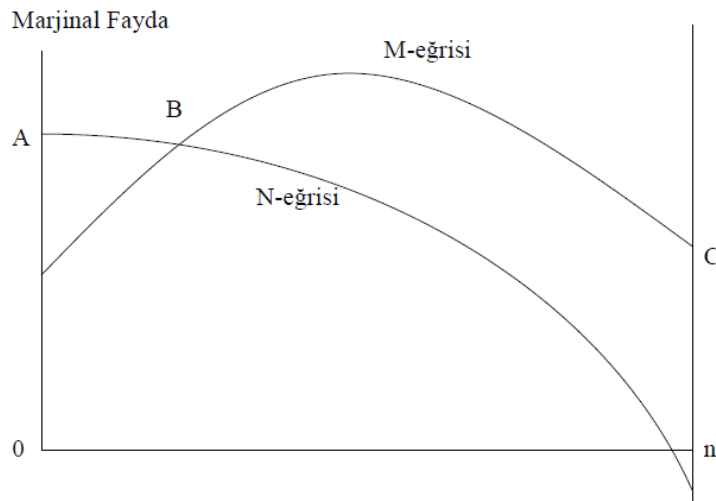
1.3.3.5. Etnik Farklılık

Toplumlarda etnik grupların üyeleri, mensubu oldukları gruptaki kişileri kayırabilir. Bir toplumda etnik destekçilerine kaynak tahsisi yapan politikacılar veya bürokratlar varsa, bu politikacıların veya bürokratların yoz davranışta bulunduğu bilirse bile, mensubu olduğu etnik grubun üyeleri bu kişileri desteklemeye devam edeceklerdir (Glaeser ve Saks, 2006). Etnik grupların fazla olduğu toplumlarda aile bağlarının sıkı olması ve ulusal kimliğin eksikliği kamu çalışanlarının hesap verebilirliğini azaltmaktadır.

1.4. Yozlaşmanın Çoklu Denge Analizi

Yozlaşmanın çoklu denge analizine göre, kişinin yozlaşmadan beklediği kazanç ile diğer kişilerin yozlaşmadan beklediği kazanç arasında güçlü bir ilişki vardır. Schelling diyagramı olarak adlandırılan etkileşim Şekil 4'te şu şekilde açıklanmaktadır; orijin ile yatay eksen arasındaki mesafede bulunan kamu çalışanları yozlaşmaya karışan kesimdir, orijinde ise hiç kimse yoz davranışta bulunmazken, "n" noktasında ise bütün kişi ve kurumlar yozlaşmıştır. M eğrisi rüşvet alan kamu çalışanlarının marjinal faydasını temsil eden eğriyken, N eğrisi rüşvet almayan kamu

çalışanlarının marjinal faydasını temsil etmektedir. N eğrisi çok az sayıda rüşvet alan kamu çalışanının rüşvet alması durumunda, hiç rüşvet almayan memurların faydasının rüşvet alan memurlara göre daha fazla olacağını ifade etmektedir. Ancak, yoz davranışa dâhil olan kamu çalışanının sayısı arttıkça bu oran azalacak, en sonunda tüm kamu çalışanları rüşvet aldığı anda ise marjinal faydanın negatif olacağı belirtilmektedir. M eğrisinde ise gelişme daha farklıdır, rüşvet aramaya gerek olmaması, kişi yakalansa dahi çok fazla itibar kaybının yaşanmaması ve yakalanma olasılığının düşük olması gibi faktörler nedeniyle yoz davranışta bulunan kamu çalışanının sayısı arttıkça eğri başlangıçta artan bir görünüm sergileyecektir. Ancak, M eğrisi sonunda azalan bir eğri durumunda olacaktır. Bunun sebebi, M eğrisinin en üst noktasında rüşvetten elde edilen fayda maksimumdur ve bu seviyeden sonra tekrar fayda düzeyi azalmaya başlayacaktır. M eğrisinin azalan kısmında ise rüşvet veren kurum sayısı artsa dahi, rüşvet alan kamu çalışanı artacağından ilave birim rüşvetten elde edilen faydanın azalacağı ifade edilmektedir.

Şekil 4. Yozlaşma ve Çoklu Denge Analizi

Kaynak: Shleifer ve Vishny, 1993

Şekilde A, B ve C olmak üzere üç denge noktası vardır. A ve C noktaları durağan noktalar, B noktası durağan değildir. A noktasında bütün kamu çalışanları dürüsttürler ve rüşvet almazlar. Ancak B noktasında kamu çalışanları rüşvet alma ve almama arasında kayıtsız durumdadır, eğer başka bir kamu çalışanı rüşvet alırsa rüşvet alacak, başka bir kamu çalışanı rüşvet almazsa da almayacaklardır. C noktasında ise

bütün kamu çalışanları rüşvet almaktadır. Bu durumda ülkenin başlangıçtaki yozlaşma seviyesi ülke ekonomisinin gidişatı için çok önemlidir, başlangıçta ülkedeki ortalama yozlaşma seviyesi yüksek ise ülke ekonomisi C noktasına doğru ilerleyecek, başlangıçta ortalama yozlaşma seviyesi düşük ise ekonomi A noktasına doğru ilerleyecektir. Ayrıca, B noktasında olan bir ülke için rüşvet alma veya almama arasında kayıtsız kalan kamu çalışanlarındaki küçük değişmelerin yozlaşma seviyesi üzerinde nasıl büyük bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Sonuç olarak, ahlaki yapısı ve sosyo-ekonomik yapısı benzer ülkeler için iki zıt durumda yozlaşmanın ekonomi üzerindeki etkisi kamu çalışanlarının aldığı rüşvet düzeyine göre farklılık göstermektedir (Bardhan, 1997).

BÖLÜM II: YOZLAŞMANIN ETKİLERİ VE YOZLAŞMANIN ÖLÇÜMÜ

Yozlaşmanın etkilerine yönelik çalışmalar incelendiğinde, yozlaşmanın ekonomik ve politik değişkenleri etkilediği görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde bilimsel araştırmalar ışığında yozlaşmanın; ekonomik ve politik değişkenler üzerindeki pozitif veya negatif etkisi incelenecektir. Ayrıca bu bölümün ikinci kısmında yozlaşma düzeyini ölçmek için geliştirilen indekslere yer verilecektir.

2.1. Ekonomik Etkileri

Yozlaşmanın ekonomik etkileri, 1990'lı yılların başından itibaren hem politikacılar hem de bilim adamları tarafından dikkatli bir şekilde incelenen ve araştırılan bir konudur. Yozlaşmanın ekonomileri hangi kanallar vasıtasıyla ve nasıl etkilediği bu bölümde alt başlıklar halinde incelenecektir.

2.1.1. Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

Son yıllarda yozlaşmanın, toplumlar ve ekonomiler üzerinde tahrip edici bir etkisi olduğu genel kabul gören bir görüştür. Ancak, 1960'lardan 1990'lı yıllara kadar yozlaşmanın ekonomilere çeşitli şekillerde faydasının olduğu iddia edilmiştir. Güney Asya'daki bazı ülkelerde 1997 finansal krizine kadar, yozlaşmanın ekonomik büyümeyi teşvik edici olduğu yönünde bir inanış vardı. Endonezya, Tayland ve bu coğrafyadaki bazı ülkelerde yüksek seviyedeki yozlaşmadan kaynaklanan ekonomik büyümenin olduğu ifade edilmekteydi. Bu durum rüşvet kanalıyla politikaların etkilenmesinden dolayı belirsizliğin düşük olması ile ilişkilendirilmekteydi. Endonezya'da ekonomik büyüme için yozlaşmanın kurumsallaştırılmasının rastgele yozlaşmadan daha az zararlı olacağı yönünde genel bir inanış vardı. Hatta bir kişi almak istediği hizmet için nereye gitmesi gerektiğini ve ne kadar rüşvet ödemesi gerektiğini bilinmekteydi. Bu şekilde bürokratik gecikmelerden kaçınmak ve işleri daha kolay şekilde gerçekleştirmek mümkündü (Tanzi, 1998). Leff (1964), Nye (1967), Beck ve Maher (1985) gibi bazı araştırmacılar yozlaşmanın ekonomik büyümeyi teşvik edici bir özelliğe sahip olduğunu savunurken, Mauro, (1995) Mo

(2001) Akai ve diğ. (2005) gibi isimler ise yozlaşmanın kesinlikle ekonomik büyümeyi azaltıcı bir etkisinin olduğunu ifade etmektedir

Leff (1964)'e göre yozlaşma, bir kişinin veya bir grubun bürokratik aktivitelerde etkili olabilmek için kullandığı yasadışı bir kurumdur. Leff (1964)'e göre bir kişinin bürokrat çevrede bulunması yoz davranışa sebep olabilecektir. Buna karşın bir kişinin bu tip çevrelerde bulunmaması durumunda yoz davranışa ve yozlaşmaya karışmasının daha zor olacağını ifade etmektedir. Bürokratik çevrelerde bulunan bir kişi, yasal ve politik sisteme karşı etkin bilgiye sahipken, sıradan bir vatandaş belirlenmiş olan ekonomik büyüme politikaları ve bu politikaların içerikleri hakkında bilgiye sahip değildir. Bu durum siyasi bilgiye sahip olan kişilere fazladan bilgiye erişim olanağı sunmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin çoğunda bu durum çok önemlidir. Örneğin, bir ülkede iş adamları hükümete kendi çıkarlarını iyi bir biçimde ifade ederse ve bu iş adamlarının ülkenin ekonomik büyümesine katkıları hükümetten daha fazla olacaksa, politika yapım sürecinde bu iş adamlarının aktif rol oynaması büyümenin hızlanmasını sağlayabilir. Hükümet ekonomik gelişmenin veya yeniliğin peşinden gitmediği zaman girişimciler veya iş adamları hükümetin yapmadığını yaparak ekonominin dinamiklerini harekete geçirir ve böylece ekonomik büyümeyi artırabilirler. Daha da önemlisi, mevcut politikaların girişimciliği engellediği ülkelerde rüşvet hızlandırma işlevi görmekte, rüşvet (hediye) girişimciliğe kapalı ekonomilerde hükümetlerin ekonomi üzerindeki rolünü artırmakta ve bu sayede ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Benzer şekilde, piyasadan döviz elde etmek, ithalat ve ihracat yapabilmek, yatırım veya üretim lisansları alabilmek ve vergiden kaçınmak için memurlara rüşvet verilebilir. Bu tip rüşvetler iktisadi faaliyette bulunmanın doğal sonucu olur. Bu ödemeler politik bir süreçten geçmeyen ödemelerdir; yani yasadışı faaliyetlerdir, devlet yerine memurlar tarafından uygulanmaktadır ve hükümetlerin ekonomi politikalarının bozulmasına yol açabilecek türdendir. Ancak, bu tip faaliyetler bürokratik gecikmeleri engellediğinden ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Nye (1967) de yozlaşmanın ekonomik büyümeye olumlu etkisi olduğunu iddia etmektedir. 1960'lı yıllarda revizyonistler¹ ve ahlak² kuramcıları arasında yapılan tartışmalar sonucunda genellikle yozlaşmanın ekonomik büyümeyi teşvik ettiği konusunda uzlaşmaya varmışlardır. Yozlaşma, ekonomiyi üç farklı kanalla etkileyerek, ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Bunlardan ilki sermaye oluşumudur. Hükümetlerin köylü sınıfından veya işçi sınıfından ek vergi almadığı ve hükümet kaynaklarının kısıtlı olduğu yerlerde yozlaşma sermaye oluşumu için bir kaynak olabilir. İkinci olarak, yozlaşma bürokratik gecikmelerin azaltılmasında etkin bir rol oynayarak, ekonomik büyümeyi desteklemektedir. 1960'lı yıllarda birçok ülkede emperyalizm kaynaklı işler için piyasa mekanizmasına önyargı vardı. Söz konusu ülkeler için ideolojilerden kaynaklanan sorunları ve piyasaya uygun olmayan politikaların olumsuz etkilerini yozlaşmanın azaltabileceği düşünülmekteydi. Hindistan gibi bürokratik gecikmelerin yoğun olduğu ülkelerde denetimden kaynaklanan ekonomik zararlar meydana gelmiştir. Buna karşın Sovyet Birlikleri'nde fabrika müdürlerinin yaptığı yolsuzluklar merkezi planlamanın daha etkili ayarlanmasına olanak sağlamıştır. Yozlaşmanın ekonomiyi etkilediği son kanal ise girişimcilik ve teşviktir. Schumpeter'in ifade ettiği gibi, eğer girişimci ekonomik büyümenin önemli bir aktörüyse ve ülkede özel teşviklere karşı şiddetli bir önyargı varsa, o halde yozlaşma gelişmekte olan bir ülkenin girişimcilik ve teşvik faktöründen yararlanmasını sağlayacak en önemli etkenlerden biridir. Aynı zamanda, yozlaşma ülke içindeki azınlık olan grupların ekonomi içerisinde aktif rol oynamasını sağlayabilir. Eğer girişimci ülkedeki azınlık olan grubun üyesiye ve sahip olduğu beceriler ile iş yapmak istiyorsa siyasi kararlara izin çıkartabilmesi zordur ve bunu sadece rüşvet vererek yapabilir. Bu duruma Doğu Afrika'da yaşayan az sayıda Asyalı girişimci örnek olarak gösterilebilmektedir. Doğu Afrika'da yozlaşma günlük hayatın içinde çok etkili olduğundan, politikalar aksini belirtmesine rağmen, Asyalı girişimciler piyasada aktif bir şekilde yer almaktadırlar (Nye, 1967).

Beck ve Maher (1986) rekabetçi bir piyasada, bir sözleşme için önceden belirlenmiş olan fiyatın teklif edilmesi durumunda, rüşvetin mutlaka söz konusu

¹ Revizyonistler: Kabul edilmeyen politik erişimleri satın alarak, hantal prosedürlere hız kazandırabileceğini ilere sürerek yozlaşmanın faydalı yönlerini vurgulamaktadırlar.

² Ahlak kuramcıları: Yozlaşmanın, namuslu elitlerin ve en iyi işleyen kurumların bile yasalara uygunluğunu aşındırarak ve gelişimini engelleyerek topluma ve hükümete zararlı olacağını ileri sürmektedir.

olacağını iddia etmektedir. Cezaların uygulanmadığı veya cezaların olmadığı bir rüşvet verme durumunda, memurlar rüşvet veren kurum ile vermeyen kurum arasında kayıtsız kalacak ve böyle bir durumda sadece kendi faydalarını düşüneceklerdir. Piyasadaki tüm aktörlerin aynı cezayla yüz yüze geleceği varsayımında, rüşvet yine aktif rol oynayacaktır. Çünkü rüşvet yakalanma durumunda oluşabilecek cezaları tekrar rüşvet yoluyla yok edecektir. Gümrük memurları arasında rüşvetin bu derece yaygın olması ve rüşvet almanın genellikle cezasının olmamasının nedenin de bu olduğu ileri sürülmektedir. Hükümet çalışanları gümrüklerde rüşvet alarak faydalarını maksimize ederken, ithalatçı firma da rüşvet sayesinde bürokratik engellerle karşılaşmamakta, daha önceden fiyatını bildiği ihaleyi almakta ve daha çok kar elde etmektedir. Rüşvetin ekonomiyi canlandıran ve ekonomik büyümeyi tetikleyen etkisi de rüşvet bağlantılı bu etkileşim mekanizmasından kaynaklanmaktadır (Beck ve Maher, 1986).

Bardhan (1997) yozlaşmanın, gelişmekte olan ülkelerdeki ağır işleyen düzenlemeleri hızlandırdığından verimliliği ve ekonomik büyümeyi arttırdığını ifade etmektedir. Mevcut politikalardan kaynaklanan piyasa bozukluklarının olduğu gelişmekte olan ülkelerde, karaborsa, kaçakçılık vb. çarpık davranışlar piyasaların genişlemesinde ve refahın artmasında önemli bir rol oynayabilir. Örneğin, daha önce yoz davranışta bulunmamış biri bile, ihale sürecinde böyle bir süreçle karşılaşabilir. Yozlaşmanın olduğu bir ekonomide kamu çalışanı ile ihaleyi almak isteyenler arasında bir çıkar çatışması meydana gelir. Eğer rekabetçi firmalar kamu kesimince çıkılan bir ihaleyi en çok rüşvet veren firmanın alacağını biliyorsa, kamusal mal veya hizmet için en yüksek rüşveti veren ve toplam maliyeti en düşük olan firma da bu ihaleyi alıyorsa verimlilik artıyor demektir. Çünkü rüşvet ile kamu çalışanı refahını artırırken, ihaleyi alan firma düşük maliyete sahip olduğundan verdiği rüşvete rağmen yine de kar elde etmektedir.

Yozlaşma ile büyüme arasındaki ilişkiyi sistematik bir şekilde ilk inceleyen Mauro (1995) yozlaşmayı, ticari işlemlerde yapılan yolsuzluk ve şüpheli ödeme olarak tanımlamaktadır. 1970-1985 arasında toplam ve özel yatırımlar ile büyüme oranı verilerini, 1980-1983 yılları arasında ise kurumsal kalite verileri kullanılarak 58 ülke için yozlaşma ile yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. “Uluslararası İşletme (BI)” adlı kurumdan elde edilen araştırma bulgularına göre, bütün “BI” göstergeleri kişi başı

GSYH ve birbiriyle pozitif bir şekilde ilişkilidir. Mauro (1995), 67 ülke için yatırım oranlarını ve gayrisafi yurtiçi hâsıla büyüme oranlarını dâhil ettiğinde, bürokratik kalite ile politik istikrar arasında çift yönlü güçlü bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Yatırımlar ile yozlaşma arasındaki ters yönlü bir ilişki, yozlaşmanın ekonomik büyümeyi engellediğine işaret etmektedir. Hem yozlaşma hem de bürokratik kalite kişi başı GSYH ile yakından ilişkilidir. Mauro (1995) yatırım, bürokratik kalite ve yozlaşma arasındaki ilişkiyi tekrar incelediğinde; yozlaşmanın verimsiz yatırıma neden olduğunu ve bundan dolayı ekonomik büyümeyi yavaşlattığı sonucuna ulaşmıştır.

Mo (2001) 54 ülke örnekleminde incelediği araştırmasında, büyüme oranı, özel yatırım oranı, kişi başı GSYH oranı, politik haklar indeksi, 25 yaşın üstündeki toplam nüfus için okul kayıt oranı, politik istikrarın ölçümü ve nüfusun büyüme oranı verilerini Barro ve Lee tarafından hazırlanan panel data veri setinden, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nden elde ettiği yozlaşma verileriyle incelemiştir. Yozlaşma için 1980-1985 verileri kullanılırken, diğer veriler için 1970-1985 arası veriler kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, yozlaşma düzeyindeki meydana gelen %1 oranında artışın büyüme oranını yatırımlar kanalıyla etkileyerek, %0,72 azalttığı tespit edilmiştir. Benzer ilişki, yozlaşma ile beşeri sermaye arasında da söz konusudur ve yozlaşma oranının %1 artması sonucunda beşeri sermaye %0,09 azalmaktadır. Mo (2001) analiz bulguları ışığında yozlaşmada meydana gelen %1'lik bir artışın politik istikrarsızlık oranını %0,64 arttırdığını, yozlaşmanın ekonomik büyümeye direkt etkisinin %11,8, beşeri sermayenin ekonomik büyümeye etkisinin % 14,8, politik istikrarın ekonomik büyümeye etkisinin %53 ve yatırım oranlarının ekonomik büyümeye etkisinin %21,4 olduğu da ileri sürmektedir. Bulgulara göre, yozlaşmanın ekonomik büyümeyi etkilediği en önemli kanal %53 seviyesiyle politik istikrarsızlıktır.

Tanzi ve Davoodi (1998) yozlaşma ile kamu harcamaları, hükümet gelirleri, bakım ve onarım harcamaları, kamu yatırımlarının kalitesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen analizlerinde “Uluslararası İşletme” ve “Politik Risk Hizmetleri”nin verilerinden yararlanmışlardır. 1980-1995 dönemini inceleyen araştırmada alt örneklem olarak OECD ülkeleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre yozlaşma ile kamu harcamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Diğer değişkenler sabitken, yozlaşmanın yoğun olduğu yerlerde hükümet gelirleri de azalma eğilimine sahiptir. Yüksek oranda yozlaşmanın olduğu yerlerde bakım ve onarım harcamaları ve altyapı kalitesi düşüktür. Tanzi ve Davoodi (1998) yozlaşma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ise şu şekilde özetlemektedir: Yozlaşma, kamu harcamalarının verimliliğini azaltırken, kamu harcamalarını artırmaktadır ve bundan dolayı ekonomik büyümeyi azaltmaktadır. Yozlaşma ile maaş ve ücret harcamaları arasında pozitif bir ilişki vardır. Ancak, yüksek oranda maaş ve ücret harcamaları verimsiz bakım ve onarım harcamalarına aktarıldığı için kamu harcamaları artma eğiliminde, ekonomik büyüme ise azalma eğilimindedir. Hem hükümet hem de özel sektör için dayanıksız bir altyapı yapmak maliyeti artırmakta, çıktıyı ise azaltmaktadır. Bunun sonucunda ise, yozlaşma mevcut altyapı kalitesini bozulmakta ve ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır. Son olarak ise yozlaşma, üretken harcamaları finanse etmek için ihtiyaç duyulan hükümet gelirlerini azaltarak, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Monte ve Papagni (2001) İtalya ekonomisinde yozlaşma, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada 1963-1991 yılları arasında İtalya'nın 20 bölgesine ait verilerinin kullanıldığı bir zaman serisi analizi yapılmıştır. Modelde, hükümet ile özel karar vericiler arasındaki ilişki temel alınmıştır. Modelde, hükümetin kamudan vergi topladığı, bu vergilerle özel sektörden mal almak için kamu harcaması yaptığı varsayılmaktadır. Üretim ve tüketim, özel sermaye ve kamu malları olmak üzere iki tür girdi ile sağlanmaktadır. Her birey bir süre için kamu çalışanı olarak çalışmakta, vergi toplama ve kamu mallarının üretimi için üreticilerden mal satın almaktadır. Piyasa hükümet tarafından düzenlenmekte ve bu durum asimetric bilgiye neden olmaktadır. Halk piyasadaki fiyatları kolay bir şekilde belirleyebilirken, hükümet tarafından elde edilen mal miktarını öğrenmede bazı zorluklar yaşamaktadır. Böyle bir durumda, bürokratlar ve girişimciler bir anlaşma yapabilir ve yolsuzluk meydana gelebilir. Modelde her ajan rol oynamaktadır ve bütün ajanlar eşittir. Temsili bir ajan yozlaşmadan elde edilen gelirin tamamını kendi zimmetine geçirebilir. İtalya'nın 20 bölgesini kapsayan çalışmada verimlilik ve kamu altyapı üretiminin önemini ortaya koymaktadır. İtalya'daki bölgesel eşitsizlikler ve kullanılan kamu politikaları İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ekonomik büyümeye uyarlanmaya çalışılmaktadır. Hükümetler, kuzey ve güney bölgelerinde

kişi başına gelir farkını, yatırım ve cari tüketim gibi hükümet harcamaları programlarıyla azaltmaya çalışmaktadır. 1960'lardan 2000'lere kadar uygulanan kamu müdahalesi programıyla fakir bölgelerde gelişme olmasına rağmen, zengin ile fakir bölge arasındaki fark yine de yüksek seviyelerdedir. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri rüşvet kaynaklı altyapı harcamalarının verimsizliğinden kaynaklanmaktadır. Monte ve Papagni (2001) analiz sonuçlarına bağlı olarak, yozlaşmanın kamu harcamaları verimliliğini düşürdüğünü ve bu yolla ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Araştırmacılar bu bulgular bağlamında kamu kurumlarında yozlaşmayı azaltmaya yönelik politikaların aslında ekonomik büyümeyi önemli ölçüde artıracığını ifade etmişlerdir.

Swaleheen ve Stansel (2007) ekonomik büyüme üzerinde, yozlaşma, ekonomik özgürlük ve yatırımların etkisini incelemiştir. Analizde kontrol değişken olarak, gayrisafi yurtiçi hasıla oranı, ilköğretim ve ortaöğretimde okullaşma oranı, nüfusun yıllık büyüme oranı, hükümetin büyüklüğü, politik istikrar; açıklayıcı değişken olarak yatırım, yozlaşma ve ekonomik özgürlük kullanılmıştır. 60 ülke için yapılan analiz bulgularına göre bireylerin ekonomik özgürlüklerinin düşük seviyelerde olduğu ülkelerde yozlaşma ekonomik büyümeyi azaltmaktadır. Ekonomik özgürlük seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde ise yozlaşma ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Hükümet kontrolleri ve şeffaflık seviyesinin artması yozlaşmayı azaltmakta, yozlaşmanın artması ise şeffaflığı azaltmaktadır.

Guetat (2006) 1960-2000 periyodunda ticarete açıklık, hükümetin büyüklüğü, doğal kaynak bolluğu, kurumsal ve politik yapılar gibi makroekonomik değişkenleri kullanarak, Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinde, yozlaşmanın ekonomik büyüme üzerinde etkisi olup olmadığı incelemiştir. Araştırma bulgularına göre yozlaşma ekonomik büyümeyi yatırımlar ve beşeri sermaye kanalıyla etkilemektedir. Yozlaşmanın azaltılması da ekonomik büyümeyi arttıracak ve bu durum ekonomik büyümeyi daha çok teşvik edecektir. Sonuç olarak yozlaşma ekonomik büyümeyi azaltacaktır.

Ehrlich ve Lui (1999) içsel ekonomik büyüme ile yozlaşma ilişkisini incelediği araştırmada, ekonomik büyüme değişkenleri olarak beşeri sermaye, politik sermaye stoku, teknoloji, çıktı düzeyi ve bireylerin öğrenme kapasitelerini kullanılmıştır. Yozlaşma, hükümet etkinliği ve büyüme arasındaki ilişkinin açıklandığı

çalışmada AB ve OECD üyesi olan 40 ülke 1981-1992 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre kişi başına gelir ile yozlaşma arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Ayrıca, bu ülkelerde suç oranları ve haksız kazanç ile yozlaşma arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Yoz davranışta bulunabilmek için kişilerin yetenekten daha çok nüfuz sahibi bir çevreye, rüşvet vermek için gerekli paraya ve sermayeye ihtiyacı vardır. Bürokrasinin üst sıralarında yer almak için kişiler bürokratik yatırım adı verilen yatırımlar yapmakta ve bunlar beşeri sermayeyi azaltmaktadır. Fakir ülkeler için yozlaşma sosyal açıdan verimsiz yatırımlara neden olmakta ve ekonomik büyümeyi teşvik ediciyken, zengin ülkeler için yozlaşmanın ekonomik büyümeyi engellediği ifade edilmektedir. Ayrıca çalışmada yozlaşma, ekonomik büyüme ve hükümet etkinliği arasında doğrusal olmayan bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir. Fakir ülkelerde kamunun özel sektörde payı arttıkça yozlaşma artmakta, zengin ülkelerde ise hükümetlerin piyasada aktif rol oynaması fakir ülkelere oranla yozlaşmayı daha az artırmaktadır. Çalışmanın en dikkat çeken sonuçlarından biri de eski Sovyet bloğu ülkeleri gibi otokratik rejimle yönetilen ülkelere aittir. Bu ülkelerde kişi başına gelir düzeyi ve demokrasi seviyesi düşük olsa bile ekonomik büyüme oranları diğer ülkelere oranla daha fazladır. Tam bilgiye sahip bir lider bu tür ülkelerde, üretimin uzun dönemde ekonomik büyümeye dönüşmesini sağlayabileceği gibi bürokratik yozlaşmayı da azaltabilecektir. Bu durumda, otokratik rejimle yönetilen ülkelerdeki liderlerin güçlerini azaldığında yozlaşmanın artması beklenmektedir.

Mendez ve Sepulveda (2006) yozlaşma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ülkelerin özgürlük durumlarıyla ilişkilendirmektedir. Latin Amerika, Afrika ve İskandinav ülkeleri için, 1960-2000 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Çalışmada ülkeler politik rejimlerine göre sınıflandırılmış, özgür ve özgür olmayan ülkeler olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu ayrımı yapabilmek için 1970'lerden beri birçok ülke için araştırma yapan "Freedom House (FH)" verileri kullanılmıştır. Özgür ve özgür olmayan ülke ayrımını yapabilmek için politik haklar ve diğer temel hakların ülkelerdeki düzeyleri incelenmiştir. Çalışmada kullanılan diğer değişkenler ise, yıllık nüfus artışı, gayri safi yurtiçi hâsıla, milli gelir, kişi başına düşen milli gelir, okula kayıt oranları, gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisindeki yatırımların payı ve kamu harcamalarının payı verileri Dünya Bankası'ndan derlenmiş; yozlaşma verileri CPI,

IMD VE ICRG'dır. Regresyon analizinin uygulandığı çalışma sonuçlarına göre, yozlaşma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamada en önemli değişken politik rejim tipinin olduğu ifade edilmektedir. Özgür olarak sınıflandırılmış ülkelerde yozlaşma ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki saptanırken, özgür olmayan ülkelerde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca, yozlaşma seviyesinin artması özgür toplumlarda gelir dağılımı üzerinde bozucu etkiye sahiptir. Yozlaşmanın özgür ülkeler için ekonomik büyümeye faydası düşük, zararı ise daha yüksektir.

Karagöz ve Karagöz (2010) Türkiye için yolsuzluk, ekonomik büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yolsuzluk, reel GSYH ve kamu harcamaları içerisinde hükümetin genel yatırım harcamaları değişkenlerini kullanarak 1980-2005 dönemini zaman serileri analizini kullanılarak incelemiştir. Yapılan analiz sonucunda ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Regresyon tahmini sonuçlarına göre ise ekonomik büyüme kişi başı yolsuzluk miktarını arttırmaktadır. Ancak yolsuzluk ile kamu harcamaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Ekonomik büyüme arttığında yolsuzluk artmaktadır. Eğer ekonomik büyüme gelir dağılımını olumsuz etkiliyorsa, yolsuzluk daha çok artacaktır. Bunun nedeni ise refah artışından yararlanamayan kişilerin yolsuzluğu zenginliğin kaynağı olarak görmesidir.

Akai ve diğ. (2004) yozlaşmanın kısa dönem ve uzun dönem ekonomik büyümeye etkisini incelemiştir. Çalışmada Amerika Birleşik Devletleri'nin 46 eyaletine ait veriler kullanılmıştır. 1998-2000 arası kısa dönem, 1995-2000 arası orta dönem ve 1991-2000 arası uzun dönem olarak belirlenmiştir. Bağımlı değişken olarak büyüme oranı, temel nedensel değişken yozlaşma oranı ve kontrol değişken olarak ise reel GSYİH, 5-17 yaş aralığındaki kişilerin ilkökul ve ortaokula kayıt oranı, yatırım oranı, hükümet harcamaları ve büyük şehir nüfusları kullanılmıştır. Regresyon analizi sonuçlarına göre üç dönemde de yozlaşmanın ekonomik büyümeyi negatif yönlü etkilemektedir. Ancak, kısa dönemde yozlaşmanın ekonomik büyümeye etkisi çok küçük ve önemsiz derecededir. Orta dönemde ise kısa dönemdeki etkinin iki katından daha fazla bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Yozlaşmanın ekonomik büyümeye marjinal etkisi kısa dönemde çok azken, yozlaşma oranı 1.5'tan 5.5 seviyesine arttığında bu artış orta dönemde ekonomik büyümeyi yüzde 2.4, uzun dönemde ise ekonomik büyümeyi yüzde 2.6 azaltmaktadır. Yozlaşmanın ekonomik

büyüme hızlandırması konusunda yapılan incelemelerin ölçme hataları ve içsellik sorunlarından kaynaklandığı belirtilmektedir.

Dünya Bankası'nın 2001'de yayımlanan Dünya Kalkınma Raporu, yozlaşma ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi şu şekilde özetlemiştir: Yapılmakta olan küçük yolsuzlukların ağır yükleri yoksul insanların üzerinde toplanmaktadır. Paraları ve iyi bağlantıları olmayan yoksullar için, kamu sağlık hizmetleri veya güvenlik hizmetlerinde yapılan küçük yolsuzluklar ağır tahrip gücüne sahiptir. Yozlaşma aynı zamanda birçok kanal vasıtasıyla yoksul insanları derinden etkilemektedir. Hükümet harcamalarına önyargı ile bakılması, eğitim gibi sosyal açıdan çok önemli olan hizmetlerden kişilerin uzaklaşmasını sağlayabilir. Yozlaşma bir ekonomide yatırım kompozisyonunu bozarak kaynakların, altyapı yatırımları gibi sosyal faydası yüksek yatırımlardan, rüşvet için daha fazla fırsat sunan savunma yatırımları gibi yatırımlara kaymasına neden olur. Ekipman alımlarında rüşvet ve rant daha fazla olması dolayısıyla ülkenin altyapı kalitesi azalacaktır. Yozlaşmanın ayrıca kamu hizmet sunumunu da zayıflatıcı bir etkisi vardır (World Bank, 2001).

2.1.2. Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkileri

Kamu kurumlarında yozlaşma kamu harcamalarını üç şekilde etkilemektedir. Bunların ilki, yatırımlar yoluyla yozlaşmanın kamu harcamalarını etkilemesidir. Hükümetlerin yatırım projeleri doğası gereği yüksek ranta sahiptir ve kamu yatırım projelerine ilişkin takdir yetkileri bir takım üst düzey kamu görevlilerine aittir. Bu projeler yozlaşmış projeler olduğunda hem kompozisyonlarında hem de harcama büyüklüklerinde çarpıklıklar meydana gelmektedir. Aynı zamanda kamu projeleri, projeyi yönetmekten sorumlu olan kişiler veya siyasi gruplar tarafından seçilmiş bir komisyon tarafından yürütüldüğünde, kişiler için bir takım fırsatlar meydana gelir. Böyle durumlarda fayda-maliyet analizinin objektif olarak uygulanmaması nedeniyle kamu harcamalarının verimliliği azalmaktadır. İkinci etkileme yozlaşmanın kamu harcamalarını, hükümetlerin satın alma harcamaları kanalıyla gerçekleştirir. Hükümetin mal ve hizmet alımına yönelik yaptığı harcamalar yozlaşma maliyetlerini artırır. Üçüncü etkileme kanalı, bütçe kapsamı dışındaki hesaplardadır. Bu tip harcamaların bazıları emeklilik fonu, yol yapım fonu gibi belirli amaçlar için ayrılmış harcama

kalemleriyken, bazıları siyasi ve idari kontrolleri azaltmak için kullanılmaktadır. Bazı ülkelerde dış yardımlardan elde edilen veya doğal kaynakların satışından elde edilen gelir, kontrolün ve şeffaflığın daha az olması bütçe vasıtasıyla özel hesaplara doğru kanalize edilmektedir. Bu paranın büyük bir kısmı bazı kişilerin ceplerine girmekte, kalan kısmı ise meşru olmayan şekilde kullanılmaktadır (Tanzi, 1998).

Yozlaşma, ülkelerdeki kaynak tahsisini bozarak ülkenin yatırım kompozisyonunu da etkilemektedir. Yozlaşma özel sektör yatırımcılarının yatırım karlılıklarını etkileyerek, kaynak tahsisini bozmaktadır. Bu etki, mal ve hizmetlerin göreceli fiyatlarını etkileyerek yozlaşmayı teşvik etmekte, faktör ve kaynakların optimal üretimden sapmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde, yozlaşma kamu fonlarının nasıl ve ne zaman kullanılacağı hakkında yanlış kararlar verilmesine de neden olmaktadır. Özel sektör yatırımcısı ile devlet kurumu yoz davranış için istekli olduklarında kaynak tahsisi bozulacaktır. Bu durum yozlaşmaya karışan karar vericilerin karar verme kriteri olarak potansiyel rüşvet ödemelerini göz önüne alarak tahsisin dağılmasını sağlamaktadır. Yozlaşmanın olduğu toplumlarda, projelerin sosyal değerlerine göre sıralanması şahısların rüşvet beklentilerine göre değişiklik gösterebilmektedir (Jain, 2001).

Tanzi ve Davoodi (1998) geniş çaplı politik yozlaşmanın, kamu yatırım projeleriyle ilişkili karar alma sürecini olumsuz etkilediğini ve yatırım projelerinin kompozisyonunu bozduğunu ileri sürmüştür. Bu durum kontrol ve denetleme mekanizmasının gelişmediği yerlerde daha fazla görülmektedir. Yozlaşmanın fazla olduğu, denetimlerin ve kontrollerin yetersiz olduğu ülkelerde yozlaşmayla ilgili olarak; i) GSYH içerisinde kamu yatırımlarının payı artmakta, ii) yatırımların ortalama verimliliği azalmakta, iii) sağlık, eğitim, bakım ve onarım gibi diğer kamu yatırımlarının bütçe içerisindeki payı azalmakta, vi) ekonomik büyüme negatif etkilenmektedir. Yetkililer, kamu yatırımlarına karar verirken kamu bütçesinin toplam büyüklüğüne, bütçenin genel kompozisyonuna, projelerin seçimi ve konumlandırılmasına ile her projenin boyutuna ve tasarlanmasına dikkat etmelidir. Bu kararlar verilirken, özellikle son ikisini, yetkililer çok dikkatli şekilde denetlemeli ve kontrol edilmelidir. Aksi takdirde yozlaşma kamu yatırımlarında verimsizliğe neden olacaktır. Benzer şekilde, yozlaşmanın yoğun olduğu yerlerde, girişimciler ödedikleri rüşvet maliyetini toplam maliyetlere dahil edecek ve verdikleri fiyat teklifine rüşvet

maliyetlerini ekleyeceklerdir. Yatırım sürecindeki yozlaşma proje kalitesini genellikle beklenenin altına itmektedir. Yatırım kararında yetkili kişiler politik güçlerini kullanarak yoz davranışta bulduklarında ise kendi memleketlerine veya yaşadıkları yerlere projeler yapabileceklerdir. Verilen örneklerin tamamında yatırım harcamalarının verimliliği azalmakta ve bu durum ülkenin ekonomik büyüme oranını düşürmektedir.

Devletin yatırım bütçesindeki yozlaşma, yalnızca yeni kamu yatırımlarını etkilememekte, aynı zamanda mevcut altyapıyı da etkilemektedir. Mevcut altyapı yatırımı yozlaşmadan etkilenmişse, amacından sapmış bir altyapı meydana gelmiş ve yanlış bir kaynak aktarımı olmuştur. Altyapı yatırımlarının bakım ve onarımı için hazırlanan projeye, yozlaşmanın dâhil olması durumunda proje amacından sapacaktır. Yozlaşmanın çok yoğun görüldüğü yerlerde, bakım onarım süreçlerinin sıklığı nedeniyle elde edilecek rant için, kişiler bilerek ve isteyerek altyapının kalitesini bozabilir.

Tanzi ve Davoodi (1998) 1980-1995 yıllarını kapsayan; yozlaşma, yabancı yatırımlar, kamu yatırımları, hükümetin bakım ve onarım harcamaları, hükümet gelirleri ve GSYH verileri kullanarak yaptığı analiz sonuçlarına göre, kurumlarda kontrol ve denetimlerin azalmasıyla yozlaşma arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Benzer şekilde, yüksek seviyelerde yozlaşmanın, kamu harcamalarını artırdığını, hükümet gelirlerini azalttığını, bakım ve onarım harcamalarında azalmaya neden olduğu ve altyapı yatırımlarının kalitesini azalttığını ileri sürmüştür. Bu bulgular ışığında yozlaşma, kamu yatırım harcamalarını artırırken, kamu yatırımlarının verimliliğini azaltmaktadır.

Blackburn ve diğ. (2011) dinamik genel denge analizi kullanarak kamu harcamaları, bürokratik yozlaşma ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada kişiler iki dönemde yaşayan sürekli bir nüfusu temsil etmektedir. İnsanlar hane halkları ve kamu çalışanları olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu insanların gençken çalıştıkları ve yaşlandıklarında ise sadece tüketim yaptıkları varsayılmıştır. Hane halkları firmalarda çalışarak çıktı üretimi yaparken, bürokratlar kamu yönetimi politikasında hükümetler için çalışmaktadırlar. Kamu politikası çıktı üretim verimliliğine katkıda bulunan kamu mal ve hizmetlerinin uygun olması için tasarlanan vergilendirme ve harcama kompozisyonunu temsil etmektedir.

Yozlaşmanın bu modelde rolü, hükümete ait bilgileri çarpıtarak bürokratlara rüşvet için uygun zemin hazırlamaktır. Araştırma sonuçlarına göre, yozlaşma boyutunun gelişmişlik seviyesine bağlıdır. Ayrıca, yozlaşmanın yoğun olduğu yerlerde hükümetin sermaye birikimi düşüktür. Bu durumun nedenlerinden biri, yozlaşma kamu mallarının toplam kalitesini azaltmakta, emek verimliliğinde bir düşüşe neden olmakta, bunun sonucu olarak da ücretlerde ve tasarruflarda düşüş meydana gelmektedir. Diğer ise, yozlaşma kamu mallarının toplam maliyetini yükselterek daha fazla kamu harcamalarına neden olmakta ve bunun sonucunda tasarruf oranı azalmaktadır. Kısacası, Blackburn ve diğ. (2011) yozlaşmanın kamu harcamalarının hem boyutunu hem de kalitesini olumsuz bir şekilde etkilediğini ileri sürmektedir.

Yozlaşma rekabetin yüksek olduğu yerlerde daha az, denetim ve kontrolleri yetersiz olduğu yerlerde ise daha fazladır. Hükümet harcamaları, doğası gereği, yozlaşma için uygun bir pazardır. İleri teknoloji gerektiren mallar ve askeri teçhizatlar gibi oligopol piyasa yapısına ait ürünlerin olduğu pazarlar yozlaşma için daha elverişlidir. Eğitim ve sağlık hizmetleri gibi daha şeffaf olan harcamalarda ise yoz davranışta bulunmak çok daha zordur. Hükümet harcamaları kompozisyonu üzerinde yozlaşmanın etkisini ölçmek bir ülkedeki vatandaşlar ile politikacılar arasındaki güvenin derecesini göstermek açısından da önemlidir. Fakir ülkelere bağış yapanlar bu güvene bakarak kararlarını verirler. Mauro (1998) kamu harcamalarının kompozisyonu ve yozlaşma arasındaki ilişkiyi 1970-1985 dönemini kapsayan araştırmada 100'ün üzerinde ülke verisini kullanarak incelemiştir. Araştırma sonucunda yozlaşma eğitim ve sağlık harcamaları üzerinde negatif ve benzer şekilde yozlaşma sosyal sigorta, sosyal yardım ve transfer ödemeleri dengesi üzerinde bozucu bir etkiye sahiptir. Buna karşın analiz bulgularına göre yozlaşmanın ne savunma ne de ulaşım harcamaları üzerinde bir etkisi yoktur. Ancak yozlaşmanın savunma, ulaşım, askeri harcamalar gibi kamu harcamaları üzerinde bir etkisinin bulunmaması, bu harcamalarda yozlaşmanın olmadığı anlamına gelmemektedir. Tam aksine, bu tip harcamaların kontrol ve denetimlerinin zor olması nedeniyle, bu kamu harcamalarında yozlaşma daha sık görülebilir. Bunun sonucu olarak, rantın yoğun olduğu kamu harcamalarına bütçeden daha fazla pay ayrılırken, rantın az olduğu sağlık ve eğitim gibi kamu harcamalarına bütçeden daha az pay ayrılmaktadır.

Delavallade (2006) 1996-2001 yıllarını kapsayan 13 gelişmiş ve 51 gelişmekte olan ülkenin yozlaşma ile kamu harcamaları ve insani kalkınma düzeyi arasındaki ilişkiyi en küçük kareler yöntemi kullanarak tahmin etmiştir. Çalışma sonucunda yozlaşmanın, bakım ve onarım harcamalarının etkililiğini azalttığı, askeri harcamaların GSYH içindeki payını artırdığı, eğitim ve sağlık harcamalarının GSYH içindeki payını azalttığı görülmektedir. Aynı zamanda, GSYH içerisinde enerji ve savunma harcamalarına büyük pay ayıran ülkelerde yozlaşmanın yaygın olduğu saptanmıştır.

2.1.3. Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Yozlaşmanın belirsizlik ve yatırımlar üzerinde de etkisi vardır. Yatırım kararları her zaman risk ve belirsizlik içermektedir. Hükümetin ileride alacağı yatırım kararları, ekonomi politikaları, politik belirsizlik ve kriz tehdidi gibi faktörler yatırımcılar için her zaman riski artırmaktadır. Yatırımcıların uygulanacak politikaları önceden bilmesi ve bu politikalar üzerinde etkin bir rol oynayabilmesi ülkeye yapacağı yatırım kararında etkili olacaktır. Kısacası yozlaşma belirsizliği azaltırken, yatırımları artırıcı bir etkiye sahiptir. Gelişmemiş ülkeler için en büyük problemlerden biri üretimde ve teknolojide yenilik yapılmamasıdır. Rüşvetin (hediyenin) hükümetçe yapılmayan üretim ve teknolojideki yeniliği destekleyici bir etkisi vardır. Girişimciler rüşvet vererek, hükümetlerin tahsis ettiği yardım ve hibelerden yararlanır. Bu durumda devletin kendi kendine gösteremeyeceği ilerlemeyi yardım kanalıyla göstermiş olurlar. Gelişmemiş ülkelerde yatırımların tamamını devlet kendi tekelinde bulundurmaktadır. Tahsis edilen kaynağı en büyük rüşvet verenin sahip olduğu düşünüldüğünde hem devletin gelirleri artmış olacak hem de uzun dönemde rekabet artacaktır. Benzer şekilde, yozlaşma hükümetlerin kötü politikalarında da kısıtlayıcı bir rol oynamaktadır. Gelişmemiş bir ülkede hükümetin aktif olması ve büyümeyi destekleyici bir politika izlemesi bile büyümeyi gerçekleştireceğinin garantisi değildir. Yozlaşma kanalıyla hükümetin yanlış bir karar alması engellenebilir ve bu politikalardan doğacak olan olası kayıpları azaltılabilir. Hükümet bir politikayı uygulamaya hazırlarken bundan haberi olan girişimciler o politikanın yanlış olduğunu önceden sezerek başka bir politika uygulamasını sağlayabilirler. Böylesi bir durumda yozlaşma aslında kötü politikayı engellemiş olmaktadır. Bu sayede ekonomik büyüme

konusunda alınmış yanlış bir karar değiştirilecek ve yozlaşma sayesinde ekonomik büyüme desteklenecektir (Leff, 1964).

Literatür incelendiğinde yozlaşmanın yatırımları, doğrudan yabancı yatırımlar ve toplam yatırımlar vasıtasıyla etkilediği görülmektedir. Yozlaşmanın yatırımlar üzerindeki etkileri üzerine yapılan çalışmalar genellikle şu üç noktayı esas almaktadır. İlk olarak çalışmalarda yozlaşmanın etkisini ölçebilmek için ülke düzeyinde veriler kullanılmakta, ikinci olarak yozlaşma ülke düzeyinde ölçülmekte ve üçüncü olarak da çeşitli bölgelerdeki ülkelerin verileri toplanarak çalışmalar yapılmaktadır. Asiedu ve Freeman (2009) firma düzeyindeki yatırımları kullanarak, ülke ve firma düzeyindeki yozlaşmanın bölgelere göre yatırım düzeyleri üzerindeki etkisini ölçülmüştür. Araştırmada bağımlı değişken olarak firmaların yatırım büyümesi kullanılırken, dört ülke ve iki firma verileri olmak üzere altı ölçümden yararlanarak da yozlaşmanın yatırımlar üzerindeki etkisi tahminlenmiştir. Araştırmada 81 ülkeden ve her ülkeden en az 100 firma olmak üzere 10,032 firma verileri 1996-1998 yılları için derlenmiştir. Yozlaşmanın farklı bölgelerde firma düzeyinde yatırımları nasıl etkilediğini inceleyen araştırmanın sonucuna göre geçiş ekonomilerinde yozlaşma yatırımlar üzerinde negatif etkiye sahipken, Latin Amerika, Karayipler ve Sahra altı Afrika'da önemli bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, geçiş ekonomilerinde yatırım kararları üzerinde yozlaşmanın modele dâhil edilen firma büyüklüğü, firma mülkiyeti, ticaret yönelimi, sanayi büyüklüğü, GSYH'deki büyüme oranı, enflasyon ve ticarete açıklık gibi diğer değişkenlerden daha önemli bir role sahip olduğu ifade edilmektedir. Yozlaşmanın Latin Amerika'da, Karayipler'de ve Sahra altı Afrika'da yatırımlar üzerinde çok önemli bir etkisinin olmaması yozlaşmanın bu ülkelerde az olduğu anlamına gelmemektedir. Bu durumun yozlaşmanın bu ülkelerdeki firmalara özel bir rant sağlamasıyla açıklanabileceği ve bu özel kazançların sosyal kazançlara dönüşmediğinden dolayı toplum için bir önem ifade etmediği de araştırmanın sonuç kısmında ifade edilmektedir (Asiedu ve Freeman, 2009).

Gould ve Reyes (1983) yozlaşmanın bürokratik, ekonomik ve politik yararlarının olabileceğini iddia etmektedir. Onlara göre yozlaşma;

- i. Bürokratik bekleme sürelerini ve bürokratik katılıkları azaltarak girişimciliği,
- ii. Lisans, ehliyet ve sözleşmelerin elde edilebilirliğini kolaylaştırarak yatırımları,

- iii. Ülke genelinde muhalefet ve azınlıklara kapalı olan sisteme erişimi kolaylaştırarak ulusal bütünleşmeyi teşvik etmektedir.

Davidson (1980) yozlaşmanın doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Ülkelerin artan dış borçları, artan belirsizlik ortamı ve artan maliyetlerini detaylı analiz edebilmek için o ülkedeki yozlaşma seviyesinin de dikkatli bir şekilde incelenmesi gerektiğini ifade eden Davidson (1980), yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerde hükümet ajanlarının, bazı şirketlere karlı pazarlar için ayrıcalık sağlamak suretiyle piyasanın rekabetçi yapısını bozduğunu ifade etmektedir. Bazı şirketlere tanınan bu ayrıcalık hem ülke içerisindeki yatırımcılar için hem de yabancı yatırımcılar için endişe vericidir. Yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerde hem piyasadaki yatırımcının hem de yabancı yatırımcının bu duruma bağlı olarak gözü korkmakta ve yatırım yapma kararından vazgeçmektedir.

Yozlaşmanın yabancı yatırımlar üzerindeki etkilerini inceleyen Habib ve Zurawicki (2002) 1996-1998 arası dönemde 89 ülkeye ait verileri derleyerek, OLS regresyon modeli ve probit modeli kullanılarak yozlaşmanın yabancı yatırımlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmada hem yatırım yapılan ülke açısından hem de yatırım yapan firma açısından yozlaşmanın etkileri incelenmektedir. Araştırma bulgularına göre, yabancı yatırımcı yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelere uzak durmayı tercih etmektedir. Ayrıca yabancı yatırımcılar, yozlaşmanın ahlaki açıdan yanlış bir davranış olduğunu düşündüklerinden yozlaşmış ülkelere karşı bir önyargıya sahiptirler. Yozlaşmış ülkelerde maliyetlerin artabileceği, yönetimde karşılaşılabilecek sorunlar ve riskler nedeniyle yabancı yatırımcı yozlaşmanın yoğun olduğu yerlerde yatırım yapmak istemezler. Yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerdeki kişiler nüfuzlarını kullanarak sahip olunması gereken bir lisans ya da belgeye kolay ulaşabilirken, yabancı yatırımcı aynı lisansı ya da belgeyi alabilmek için bürokratik gecikmelere maruz kalabilmektedir. Ülke büyüklüğü, tüketicilerin satın alma gücü ve ekonominin açıklığı doğrudan yabancı yatırımları olumlu yönde etkilerken, yozlaşmanın doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Modele politik istikrar değişkeni dâhil edildiğinde yozlaşmanın politik istikrarı olumsuz etkilediği, politik istikrarın doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde de pozitif bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Ekonomik büyüme ve kalkınma ihtiyacı duyan birçok gelişmekte olan ülke için sermaye açığını azaltmanın en iyi yollarından biri doğrudan yabancı sermaye yatırımdır. Kalkınma sürecini hızlandırmak isteyen gelişmekte olan ülkelerde yozlaşmanın doğrudan yabancı yatırımları engellediği ileri sürülmektedir. Drabek ve Payne (2002) şeffaflık ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada, yozlaşmayı doğrudan yabancı yatırımların belirleyicisi olarak kullanmıştır. Şeffaf iktisat politikaları hem ülkelerin iç politikaları için hem de yabancı yatırımcıyı ülkeye çekebilmek için çok önemlidir. Şeffaflığın olmayan iktisat politikaları ülkelerde işletmelere ek maliyet yüklemektedir ve bu politikalar aslında yozlaşmayı veya rüşveti gizli bir şekilde teşvik etmektedir. 1990'lı yıllarda Arnavutluk'taki ve Letonya'daki şirketlerin yıllık gelirlerinin %7'sini rüşvet verdiği, Gürcistan'da ise bu oran %15'ler düzeyinde olduğu iddia edilmektedir. Şeffaf iktisat politikalarının önemli bir özelliği de ülkeye doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmesidir. Sınır ötesi birleşmelerin ve satın almanın kolay olması yabancı yatırımcıları cesaretlendirmektedir. Ancak yatırımcılar belirsiz ve şeffaf olmayan politikalarla yönetilen yerlere yatırım yapmak istemezler. Yabancı yatırımcılar yatırım yapacakları ülkedeki asimetrik bilginin varlığından çekindiklerinden risklerin ve maliyetlerin artacağını düşünmekte, mülkiyet haklarının korunması konusunda şeffaflığa çok önem vermektedir. 52 ülke için 1991-1995 arası verilerle yapılan analiz sonuçlarına göre, yabancı yatırımcının yatırım yapacağı ülkedeki belirsizlikten ve risklerden kaçındığı, bu belirsizliklerin ve risklerin ise yozlaşmadan, rüşvetten, iktisat politikalarında istikrarsızlıktan, yürürlükte olan mülkiyet haklarının zayıflığından veya kötülüğünden ve devlet kurumlarının etkinsizliğinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Benzer şekilde çalışma sonuçlarına göre ülkedeki yozlaşma düzeyi ile yabancı yatırım arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Şeffaflık düzeyindeki %1'lik bir artış doğrudan yabancı yatırım oranında %40 gibi büyük bir artışa neden olacağı belirtilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların ülkede ekonomik büyümeye, ekonomik verimliliğe ve sosyal refaha olumlu etkisi olduğundan, yozlaşmanın azaltılması yatırımları arttıracaktır.

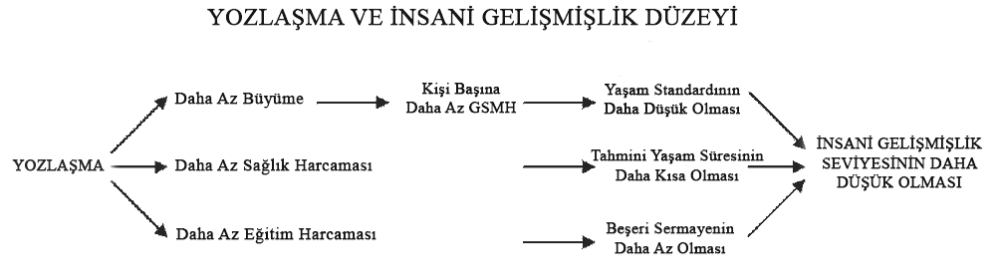
Yozlaşma, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde vergi benzeri bir rol oynar. Hükümetlerin toplayamadığı vergiler ülkeye ne kadar zararlıysa, yozlaşma kaynaklı toplanan paralar da o kadar zararlıdır. Yozlaşmanın artması halinde yatırımcılar ülkeye

gelmek istememekte hatta ülkeden sermaye çıkışı meydana gelmektedir. Wei (2000) yozlaşma ile yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada yozlaşmayı yabancı sermaye yatırımlarına uygulanan vergi oranına benzetmiştir. Nasıl bir ülkedeki vergi oranlarının yüksek olması veya artırılması yatırımcıyı olumsuz etkiliyorsa, yozlaşmada aynı şekilde yatırımcıyı olumsuz etkilemektedir. Vergilerin toplumun refahı için kullanıldığı düşünüldüğünde, yozlaşma ülkede yaşayan insanlar için daha zararlıdır. Benzer şekilde, çalışma sonucunda yozlaşmanın yabancı yatırımlar üzerinde önemli ölçüde olumsuz bir etkisinin olduğu ifade edilmektedir.

2.1.4. Ekonomik Özgürlük Üzerindeki Etkileri

Literatürde yozlaşmanın, daha önce detaylıca açıklandığı gibi, ekonomik büyümeyi yavaşlattığı, hatta engellediğine dair genel bir görüş vardır. Ekonomik büyümenin yavaşlaması, toplumların yoksulluk gerçeğiyle yüzleşmesine neden olmaktadır. Bu duruma ek olarak, yozlaşmanın yüksek olduğu ülkelerde yoksulluğun daha fazla olduğu gözlenmektedir. Yozlaşma, devlet kaynaklarının ve hizmetlerinin dağılımında bir adaletsizlik meydana getirmekte, siyasi ve politik çevrelerde bazı kişilerin daha çok fayda elde etmesini sağlamakta, ekonominin dinamiklerini bozmakta ve vergi sisteminin etkinliğini azaltmaktadır. Yozlaşma gelir adaletsizliğini artırmakta ve böylece, geliri az olan hane halkı gelirinin büyük bir bölümünü rüşvet olarak kamu çalışanına verirken, yüksek gelire sahip kişiler gelirlerinin küçük bir kısmını rüşvet olarak vermektedir (Chetwynd ve diğ., 2003).

İnsani gelişmişlik için iyi bir yönetim oldukça önemlidir, çünkü iyi bir yönetim olmazsa güç, insani gelişmişliğin devamı ve desteği niteliğinde kullanılmayacaktır. Şekil 5'te görüldüğü gibi, yozlaşma büyüme oranını etkileyerek kişi başı daha az GSMH'ye neden olmakta ve bunun sonucunda kişilerin yaşam standardı gerilemektedir. Yozlaşma, devletin daha az sağlık harcamasına neden olmaktadır ve böylece ülkedeki tahmini yaşam süresinin kısaldığı görülmektedir. Yozlaşmanın daha az eğitim harcamasına neden olması ise ülkedeki beşeri sermayenin düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır. Bu değişkenlerin sonucu olarak, yozlaşma insani gelişmişlik seviyesinin düşük seviyede olmasına neden olmaktadır (Akçay, 2006).

Şekil 5. Yozlaşma ve İnsani Gelişmişlik Düzeyi

Kaynak: Akçay, 2006

Gupta ve diğ. (2002) 52 ülkeye ait 1980- 1997 yılları arası, yozlaşma, doğal kaynaklar, beşeri sermaye stoku, demokrasi, gelir dağılımı ve sosyal harcamalar verilerini kullanarak yaptığı çalışma bulgularına göre; gelir adaletsizliğinin fazla olması yozlaşmanın nedenleri arasındadır ve yozlaşmanın fazla olduğu ülkelerde gelir adaletsizliği artmaktadır. Aynı zamanda, demokrasi ile yozlaşma arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre demokrasinin köklü olduğu ülkelerde yozlaşma seviyesi düşüktür. Yozlaşma, ülkenin ekonomik gelişmesini negatif yönlü etkilerken, gelir adaletsizliğini de pozitif yönlü etkilemektedir. Hatta yüksek seviyede yozlaşma gelir artışını engelleyerek, yoksulluğa yol açmaktadır. Yozlaşma doğal kaynakların etkin kullanımını olumsuz etkilemekte, beşeri sermayeyi azaltmakta ve sosyal harcamaların dengesini bozmaktadır.

2.2. Politik Etkileri

Yozlaşma politik etkilere de sahiptir. Yozlaşmanın politik sonuçları incelendiğinde yozlaşmış toplumlarda kişilerin hukuk sistemine, kurumlara, siyasal sisteme ve devlete olan güveni azdır.

2.2.1. Hukukun Üstünlüğü Üzerindeki Etkileri

Yozlaşma bütün kamu kurumu çalışanlarına karşı güvensizliği tetikleyici bir özelliğe sahip olduğu için idari etkinsizliğe ve verimsizliğe neden olmaktadır. Yozlaşmanın yoğun olduğu yerlerde üst yöneticilerin kendilerinden sonra gelecek kişileri yetiştirme motivasyonu düşüktür. Adam kayırma ve akraba kollama sayesinde yetenezsiz bireyler kamu hizmetinde çalışmakta ve bu sayede kamu bürokrasisinde verimsizlik meydana gelmektedir.

Li ve diğ. (2000) yozlaşma düzeyinin yüksek olduğu ülkelerin benzer özelliklere sahip olduğunu ifade etmektedir. Geleneksel sektörlerin çok fazla eğitime ihtiyaç duymaması nedeniyle, yozlaşmanın yaygın olduğu ülkelerde eğitim seviyesi düşüktür. Yozlaşma modern sektörlerin gelişimini olumsuz etkilemesi sebebiyle vasıfsız işgücüne olan talep artar ve dolayısıyla kırsal nüfus daha fazladır. Benzer şekilde, yozlaşmanın yaygın olduğu yerlerde hane halkları kamusallaştırmaktan kaçınmak amacıyla kırsal bölgelerde yoğun olarak yaşadıkları için kentleşme oranı düşük seviyededir. Firmalar ve hane halkları resmi olmayan türden ekonomik aktivitede buldukları için finansal borç düşük seviyededir. Yozlaşmanın yoğun olduğu yerlerde karaborsa yaygındır. Yozlaşma kayıtdışı ekonomiyi teşvik etmektedir. Yozlaşmanın yoğun olduğu yerlerde toprak dağılımında yüksek düzeyde adaletsizlik görülmektedir. Kamu çalışanları daha çok rüşvet alabilmek için daha fazla ihale açmakta ve böylece kamu harcamaları artmaktadır. Yozlaşmanın yaygın olarak görüldüğü ülkelerde yabancı yatırımcılar iç piyasadaki işlem maliyetleri yüksek olduğu için yatırım yapmaktan kaçınır. Kişibaşı gayri safi yurt içi hâsıla oranı düşük seviyelerdedir.

Tanzi (1998) yozlaşmanın piyasa yapılarını ve kaynak tahsisini olumsuz etkilediğini ve bu sayede ekonomik verimliliği ve büyümeyi azalttığını ifade etmektedir. Yozlaşma, hükümetin piyasa başarısızlıklarını düzeltmek için gerekli kontrol ve denetimlerdeki otoritesini zayıflatmaktadır. Böyle bir durumda hükümetler bankalar, hastaneler, gıda dağıtımı, ulaşım aktiviteleri, finansal piyasalar gibi etkenlerin üzerinde düzenleyici rolünü koruyamazlar. Devlet müdahaleleri piyasada var olan piyasa başarısızlığına devlet tarafından monopoller ekleyerek var olan yolsuzluğu artırır. Yozlaşma kamusal teşvikler üzerinde bozucu etki yapar. Yozlaşmanın yoğun olarak görüldüğü bir çevrede kişiler enerjilerini üretken aktivitelerde bulunmak yerine rant arama ve yoz davranışta bulunmaya

harcaacaklardır. Böyle aktivitelerin katma değere etkisi negatiftir. Yozlaşmanın yüksek refah maliyetleri olduğundan keyfi bir vergi gibi algılanabilir. Rüşvet vermesi gereken kişileri bulmak içinde bazı kişilere rüşvet vermek gerektiği için yozlaşma doğası gereği aşırı bir yük oluşturmaktadır. Yozlaşma, mülkiyet hakkının korunması ve sözleşmelerin uygulanması gibi alanlarda hükümetin temel rolünü azaltmakta ve bozmaktadır. Yozlaşma piyasa yapısının kompozisyonunu bozmakta ve ülke içerisinde demokrasinin rolünü azaltmaktadır. Özellikle geçiş ekonomileri olarak adlandırılan birçok ülkede yozlaşmanın piyasa ekonomisini ve demokrasiyi engellemektedir. Son olarak, yozlaşma yoksulların kazanç potansiyelini azalttığı için fakirliği artırıcı bir etkiye sahiptir.

2.2.2. Politik İstikrar Üzerindeki Etkileri

Gould ve Reyes (1983) yozlaşmanın etnik gruplar arasında ve bölgeler arasında çatışmaları ve şiddeti tetiklediğini iddia etmektedir. Onlara göre, yozlaşma siyasi kurumların yasallığını zayıflatmakta ve böylece kamunun hükümete ve parlamentoya güveni azalmakta, yozlaşma sonucunda oluşacak olan politik şiddet ve politik istikrarsızlık da ekonomik gelişmeyi engellemektedir. Üretim, tüketim ve fon tahsisi üzerindeki etkisinden dolayı, yozlaşma ekonomik verimsizliğe ve israfa neden olmaktadır. Yolsuzlukla kazanılan paralar ya yabancı bankalara aktarıldığı ya da hızlı bir şekilde tüketildiği için yatırım kanalına aktarılması da çok mümkün değildir. Bu gibi transferler ülke ekonomisi için sermaye sızıntısını temsil etmektedir. Hükümetin dahil olduğu anlaşmalarda, en etkisiz firma en yüksek rüşveti teklif ederek işi alabilmekte ve bu sayede yozlaşma tahsisin verimsizliğine neden olmaktadır. Rüşvetin maliyeti üretilen malların maliyetine dahil edildiği için, talep azalır, üretim yapısına karşı önyargı meydana gelir ve tüketim optimal seviyenin altında kalır. Yozlaşma işe alım ve terfi kompozisyonunu bozduğu için, en verimli çalışacak kişiler bile işsiz kalabilir ve tahsis verimliliği olumsuz etkilenir. Özetle, Gould ve Reyes (1983)'e göre yozlaşma halkın genel refah seviyesini azaltmaktadır.

2.2.3. Hükümetin Etkinliği Üzerindeki Etkileri

Lui (1985) yozlaşmanın, ekonomileri “hızlı para” özelliği ile etkileyeceğini iddia etmektedir. Hızlı para ofislerdeki dosyaların daha hızlı hareket etmesini sağlamakta ve kamu hizmetlerinde sırada bekleme süresini kısaltmaktadır. Sıra (kuyruk) modeline göre yozlaşmış bürokratlar, farklı müşteriler, farklı işler ve farklı zamanlar için ayrı ayrı rüşvet almaktadır. Lui (1985)’ye göre, kişinin gerekli prosedürler için beklemesiyle zamanının fırsat maliyeti, rüşvet miktarlarının kuyruk beklerken harcadıkları zamanla ilişkisidir. Aslında kişilerin rüşvet ile sırada bekleme arasındaki fırsat maliyetleri Nash dengesini anımsattığını ve sonuç olarak rüşvetin kamu yönetimindeki verimsizliği azalttığını ifade etmektedir.

Nye (1967) yozlaşmanın ulusal entegrasyon boyutunu konu almaktadır. Yozlaşmanın geleneksel ve modern yaşam arasında bir köprü görevi üstlenebileceğini ve cahil olan köylü kesiminin, okumuş olan memurlara rüşvet veya hediye vererek etkileşim halinde olacağını belirtmektedir. Düşük seviyedeki yozlaşmanın alt sınıf ile üst sınıfın arasındaki büyük boşluğu giderek kapatabileceği ifade etmektedir. Ancak, bu uygulamanın olası kötü sonuçlarının olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Dürüstlüğün olmaması kanunlara uygunluğun da yok olması anlamına gelmektedir. Yozlaşma, teşviklerin dağılımı adaletini de önemli ölçüde etkilemektedir. Teşvik dağılımında hakkaniyet duygusu önemli bir rol oynarken, yozlaşma rüşvet kanalıyla bu dağılımı bozar, teşviki alması gereken kişi veya kurumlar alamazken, rüşvet ödeyen ancak hak etmeyen kişi veya kurumlar teşvikten yararlanabilirler.

Bayley (1966) hükümetin toplumdaki seçkin sınıfa yönelik politikalar izlemesi durumunda yozlaşmanın, hükümet politikalarında sapmalar meydana getirebileceğini belirtmektedir. Hükümetin amacı yararlı bir hizmet sunmak olsa bile, yozlaşma hükümetin bu yöndeki çabasını engelleyebilir. Örneğin, kamu çalışanı alımında yozlaşma olursa, verimsiz ve etkisiz kişiler işe alınabilir. İşletmeleri koruyucu düzenlemelere yozlaşma karışır, kıt kaynaklarla uzun dönemli ekonomik büyümeyi destekleyici nitelikteki projelerin kompozisyonu bozulur ve bu durumda hedeflenen büyüme gerçekleşmez. Bu şekilde küçük bir yozlaşma bütün ekonomi üzerinde etki meydana getirebilir. Gelişmekte olan birçok ülkede öğrencilerin yabancı bir ülkede eğitim alma veya kendi ülkesinde üniversite okuyabilme imkânları sınırlıdır. Yozlaşmaya aktarılan kaynaklar, ülkenin zaten kıt olan kaynaklarının geliştirmesine aktarılırsa, ülke refahı bu durumdan olumlu şekilde etkilenir. Yozlaşma

bir işin yerine getirilme maliyetlerini artırmakta, piyasaların ve kişilerin ilave maliyet yüklenmesine neden olmaktadır. Çünkü yozlaşmış toplumlarda kişi kamusal hizmetten yararlanabilmek için hem vergi ödemeli hem de kamu çalışanına rüşvet ödemelidir. Devlet hizmeti söz konusu olduğunda yozlaşmaya bağlı olarak tek bir işlem için kaynaklar artan miktarda israf edilmektedir. Yozlaşma, kamunun elde edeceği faydayı yolsuzluk kanalıyla azaltmaktadır. Örneğin, kamu çalışanı kamu hizmeti karşılığında belli bir tutarla ihaleye giren kişi veya kurum ile anlaşarak bir sözleşme yapar. Eğer kamu çalışanı toplam bedelin %10'u kadar kendisine komisyon isterse, bu durumda kamunun kaybı kamu çalışanının aldığı %10 kadar az hizmet almak olacaktır. Yozlaşmaya dâhil olmuş bir kamu çalışanı diğer kişilerin yoz davranışta bulunmasını tetikleyici bir rol oynar. Yozlaşma zamanla kendi kendini besleyen bir unsur haline gelecek ve bu toplumda ahlaki bir çöküş meydana getirecektir. Yozlaşma nedeniyle halkın otoriteye güveni azalacaktır. Bu durum halkın tarafsız olarak düşünmemesini neden olacak ve sonunda yozlaşma kabul edilir bir davranış haline gelecektir. Genel anlamda, amacı halka hizmet etmek olan politikacılar ve kamu çalışanları seçkin sınıf olarak kabul görür. Eğer bu seçkin sınıf tamamen yozlaşır, insanlar sokaklara dökülebilir ve ülkeye kaos hakim olabilir. En önemlisi, yozlaşmanın yoğun olduğu toplumlarda demokratik bir ortamda ekonomik büyümeyi amaçlamak neredeyse imkânsızdır. Eğer bürokratlar ve üst düzey kamu çalışanları kendi faydalarını düşünüyor, kendi gelirlerini arttırmak uğruna ülkenin hedeflerinden vazgeçilecektir. Bunun en iyi örneklerinden biri vergi uygulamalarında kendini gösterir. Örneğin, yozlaşmış bir vergi memuru yalnızca kendi çıkarlarını düşünür. Böyle bir kişinin ülke menfaatlerini kendi menfaatlerinin üstünde tutması beklenmemelidir.

Yozlaşmanın topluma bir başka etkisi de adam kayırma şeklinde görülmektedir. Yoz davranışta bulunan kamu otoriteleri yanlarına tanıdıkları ve yoz davranışta bulunacağını düşündükleri kişileri istihdam edebilmek için özel ilanlar çıkarlar. Yine özel olarak yapılan sözleşmelerle, üretimin verimliliği azaltılmaktadır. Yozlaşmanın bir diğer önemli sonucu da sosyal travmadır. Yozlaşmanın yaygın olduğu yerlerde adaletsizlik, iftira, rüşvet ve şikâyet çok fazla görülmektedir. Yozlaşmaya karışmamış bir kamu çalışanı bu gibi kaos ortamlarında rüşvetle suçlanabilir ve bu kişinin rüşvet almadığına nerdeyse kimse inanmaz. Bu tip olayların devam etmesi halinde ülkede hem resmi hem de resmi olmayan birçok olay meydana

gelecektir. Her ne kadar yozlaşmanın kamu işlerinde hızlandırıcı bir etkisi olduğuna dair bir görüş varsa da, yozlaşma yapılan işlerin merkezine parayı yerleştirirken, insan odaklılığından uzaklaştırmaktadır. Bu sayede parası olmayan bir kişi sadece sempatikse işini yaptırabilir, aksi halde işini yaptıramayacaktır (Bayley, 1966).

Mydral (1966) ise “hızlı para” olgusuna ilişkin görüşü yanlıştır. Ona göre rüşvet idari gecikmelerden kaynaklanan hantallığı gidermemektedir. Aksine çalışanların daha fazla rüşvet alabilmek için mevcut idari gecikme süresini arttırabileceğini ileri sürmektedir.

2.2.4. Düzenleyici Kalitesi Üzerindeki Etkileri

Yozlaşma ile özelleştirme süreci bürokratik verimlilik için özel bir durumdur. Özelleştirme yöneticilerin takdir hakkını azaltmakta ve böylece yozlaşma için fırsatları da azaltmaktadır. Ancak, başarılı bir özelleştirme sürecinin amacı bu olmasına rağmen, özelleştirme süreci kendi kendine yozlaşma için bir fırsat olabilir. Bilgi kontrol edilirse, özelleştirme süreci üzerinde takdir yetkisi bulunanlar bu süreçte büyük rantlar elde edebilecektir. Özelleştirmenin ekonomilere katkısının olabilmesi için bütün sürecin dikkatli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir (Jain, 2001).

2.2.5. Hesap Verebilirlik Üzerindeki Etkileri

Freille ve diğ. (2007) 51 ülkeye ait 1995-2004 yılları verilerini kullanarak, yozlaşma ile basın özgürlüğü arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analizin bulgularına göre; yüksek derecede yozlaşma ile basın özgürlüğü arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Ek olarak, politik haklar seviyesi arttıkça yozlaşma azalmakta, demokrasinin devamlılığı arttıkça yozlaşma azalmaktadır.

Korkmaz ve diğ. (2001) tarafından yapılan 24 okur-yazar, 110 ilkokul, 272 lise, 187 üniversite ve üstü eğitime sahip 597 kişi tarafından cevaplanan anket çalışmasına göre; deneklerin % 95,3 ü yozlaşmanın sonuçlarının kendilerine zarar vereceğini düşünmektedir. Yozlaşma ile basın özgürlüğü arasındaki ilişki içinse,

eđitim seviyesi dūřtūķe medyanın yoz davranıř üzerine yeterince gittiđi inancı artarken, eđitim seviyesi artması durumunda medyanın yolsuzluklar üzerine yeterince gittiđi inancı azalmaktadır. “Medya yolsuzlukların ūstūne yeterince gidiyor mu?” sorusuna hayır diyenlere; bunun sebebi sorulduđunda alınan cevap ise: %82,9 payla ortak çıkar iliřkileri ve medyanın iktidar partilerinden korkması nedeniyle yolsuzlukların ūstūne gidilmediđi řeklindeir.

2.3. Yozlaşmanın Őlümü

Yozlařma 1990’lı yıllardan itibaren araştırmacıların ve politikacıların incelediği popūler bir konu olmuştur. Yozlařmayla mūcadele edebilmek, yozlaşma karşısında stratejiler geliştirebilmek ve yozlaşmaya karşı konulan hedeflerde başarılı olabilmek için Őncelikle yozlaşmanın doğru bir şekilde Őlümünün yapılması gerektiği konusunda genel bir kabul vardır. Bu genel kabule karşın, uluslararası kalkınma gūstergelerinin aksine yozlaşmanın değerlendirilmesi ve Őlümü çok zordur. Hem bilimsel çalışmalar yapan akademisyenler hem de yozlaşmaya karşı politika geliştirmeye hazırlanan politika yapıcılar Őlümlerin basit ve doğrudan yapılamayacağını, aksine yozlaşmanın Őlümünün çok karmaşık yapılar gerektirdiğini ifade edilmektedirler. Bu gūrūřler çerçevesinde yozlaşma Őlümlerinde bir ikilem meydana gelmektedir. Bazı araştırmacılar mevcut Őlüm değerlerini kullanarak bir an Őnce mūcadele edilmesi gerektiğini savunurken, bazı araştırmacılar altyapısı tamamlanmış ve daha titiz incelenmiş çalışmaların kullanılması gerektiğini savunmaktadır (Urta, 2007). Ancak yozlaşma doğası gereği gizli bir faaliyettir. Yoz davranışta bulunan kişilerin çođu yasadışı bir aktivitede bulduklarından dolayı bu olayı kimseyle paylaşmak istememektedir. Bu bilgi eksikliği yozlaşma hakkında doğru bilgiye ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Yozlařma hakkında doğru bir bilgi edinebilmek için mūmkūn oldukça çok sayıda kaynak kullanılmalı, çeşitlilik sağlanması için ise çok sayıda yūntem uygulanmalıdır. Yozlaşmanın Őlümünde meydana gelebilecek sahtecilik, yanlış bilgilendirme ve diğer olası problemlerin en aza indirilmesinde veya yok edilmesinde çeşitliliğin çok olması ve kaynakların çok sayıda olması Őnemli bir rol oynamaktadır. Yozlařma hakkında bilgi toplamak için çeşitli yūntemler kullanılmaktadır.

Bunların ilki masa başı incelemelerdir. Masa başı incelemeler daha önce akademisyenler, kamu denetçileri ve medya çalışanları gibi kişilerin yaptığı araştırma ve incelemelerden yararlanarak, mümkün olduğunca çok veri toplayarak kullanılan yöntemdir.

Anketler de yozlaşmanın değerlendirilmesi için oldukça önemlidir. Sözlü veya yazılı uygulanan anketler ile halkın farklı sınıflarına mensup kişilerin yozlaşma konusundaki görüşleri açık bir şekilde ölçülmektedir.

Ülke bazında değerlendirmelerde kullanılan diğer bir önemli yöntem ise odak gruplarıdır. Bu teknik genellikle nicel değil, nitel olmaktadır. Genellikle bu tip ölçümün konusunu yozlaşmanın sebeplerinin neler olduğu ve hükümetlerin yozlaşmayla mücadelede ne gibi önlemler alması gerektiği gibi konular oluşturmaktadır.

Kullanılan diğer bir yöntem vaka çalışmasıdır. Bu tip ölçümler yozlaşmanın nasıl meydana geldiği, yozlaşmanın türü, yoz davranış sonucunda nasıl bir uygulama yapıldığı gibi temel nicel ve nitel bilgiler çerçevesinde değerlendirmeler yapılan ölçümlerdir. Ölçüm için gerekli belgeler yozlaşmaya dâhil olan kişilerle röportajla, mahkemeye sunulan belgeler ya da raporlarla ve şahitlerle yapılan görüşmelerle elde edilmektedir. Yozlaşmanın en güvenilir ölçümü vaka çalışması olarak görülmektedir.

Saha gözlemi yozlaşmanın ölçümünde kullanılan yöntemlerden bir diğeridir. Gözlemciler yozlaşma faaliyetini izlemek için gönderilmekte, gerekli izinleri almanın zorluğundan ve çok zaman almasından dolayı çok fazla tercih edilmeyen bir ölçüm türüdür (Sampford ve diğ., 2006).

Tanzi (1998) yozlaşmanın ölçülmesi mümkün olsaydı yok edilmesinin de mümkün olacağını ifade etmektedir. Kavramsal açıdan düşünüldüğünde yozlaşmanın tam olarak neyi ölçmesi gerektiği de belli değildir. Yozlaşmanın doğrudan ölçümünü sağlayan bir ölçüm yolu olmamasına rağmen, ülkelerden veya kuruluşlardan bilgi edinilmesini sağlayan birkaç dolaylı vasıta vardır. Haberlerde dâhil olmak üzere yozlaşma hakkında yayımlanmış raporlar, internet kaynakları, emniyet, gümrük ve vergi daireleri gibi yozlaşmanın yoğun olabileceği yerlerde tutulan gizli belgeler ve insanlara anket tabanlı uygulamalar yozlaşmanın düzeyini belirlemek için kullanılan araçlardır.

Yozlaşmanın ölçümünde kişiler ve kurumlar çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Yozlaşmanın çoğu türünde kişiler yoz davranışta bulunurken yanlarında ya çok az kişi vardır ya da hiç kimse yoktur. Yozlaşmanın ölçülmesinin diğer bir zorluğu yozlaşmanın dünya çapında kabul görmüş bir tanımının olmamasıdır. Benzer şekilde, yozlaşma tek bir olgu değildir. En kabul görmüş tanım olmasına rağmen, güç veya görevi kötüye kullanmanın çok farklı şekilleri olabilmektedir (Sampford ve diğ., 2006).

Yozlaşmanın ölçümü birçok ülkenin yozlaşmayla mücadele edebilmesi için çok önemlidir. Sayısal veriler sonucunda ülkelerde yozlaşmanın düzeyleri belirlenecek bu sayede hükümetler ve yatırımcılar tarafından önlemler alınacaktır. 1990'lı yıllarda popüler olan bu konu ilk önce ticari risk değerlendiricileri tarafından erişilebilen verilerdi. Ancak daha sonra bu veri kaynaklarını iki kurum halka açık şekilde kullanmaya başlamıştır. Bunlar; Yozlaşma Algılama İndeksi (CPI) ve Dünya Bankası'nın Yozlaşma Kontrol İndeksi (CCI) dir. Bu endeksler yozlaşmanın akademik araştırmaları için çok önemlidir. Çünkü sayısal verilerle birlikte yozlaşmaya ilişkin uluslararası bir literatür meydana gelmiştir (Hawken ve Munck, 2009).

2.3.1. Yozlaşma İndeksleri

Yozlaşmayla ilişkili ampirik çalışmalarda karşılaşılan en büyük problem araştırmak istenen ülkeler için kaliteli verinin azlığıdır. Ancak, 1980'li yıllardan beri yozlaşmanın ölçümü için çeşitli kuruluşlar dünyadaki birçok ülke için anketler yaparak, uluslararası yozlaşma veri setleri yayımlamaktadırlar (Elbahnasawy ve Revier, 2012). Bu veri setlerinin en bilinenler; CPI, BPI, ICRG, CCI ve BICI'dır. Bu veri setleri aşağıda genel hatlarıyla açıklanmaktadır.

2.3.1.1. Yozlaşma Algılama İndeksi (CPI)

Yozlaşma algılama indeksi (CPI) Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) tarafından 1995 yılından beri her yıl düzenli olarak yayımlanmaktadır. Kar amacı gütmeyen kurum 1983 yılında kurulmuştur ve merkezi Berlin'dedir. CPI başlangıçta Lambsdorff başkanlığında Göttingen Üniversitesi'nden bir grup araştırmacı tarafından derlenen verilerden oluşurken, uzun bir çalışmanın ardından bu veriler artık her yıl yayımlanan indeksler haline gelişmiştir. Kurum resmi sitesinde misyonunun, bütün toplumlarda şeffaflığı, hesap verebilirliği ve dürüstlüğü artırarak tüm dünyada yozlaşmayı durdurmak olduğunu ifade etmektedir. CPI'de ülkeler algılanan yozlaşmanın düzeylerine göre 0 ile 10 arasında değer almaktadır. 0 ülkenin tamamen yozlaşmış olduğunu ifade ederken, 10 ülkede hiç yozlaşmanın olmadığını ifade etmektedir (Andvig ve diğ., 2001).

2.3.1.2. Rüşvet Ödeyenler İndeksi (BPI)

BPI, CPI'i tamamlaması amacıyla Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yayınladığı bir diğer indekstir. BPI yozlaşmanın arz kısmını değerlendirmekte yani endüstrileşmiş ülkelerin ihracat yaptıkları zaman rüşvet verme eğilimleri araştırılmaktadır. BPI 19 ülkeyi kapsayan bir incelemenin ardından ilk defa 1999 yılında yayımlanmıştır. 2002 yılında 21 ülke, 2006 yılında 30 ülke ve 2008 yılında 22 ülke ve son olarak da 2011 yılında 28 ülkeyi kapsayan bir indeks haline dönüşmüştür. BPI skorları 0 ile 10 arasında değerler almaktadır. 0 yatırım yapan ülke yatırımcılarının rüşvet vermeye çok istekli olduğunu ifade ederken, 10 ise rüşvet verme eğiliminin hiç olmadığı durumu ifade etmektedir. Kaynaklarının belirsiz olması ve kapsamının sınırlı olması BPI'in güvenilirliğini azaltmaktadır (El-Bahnasawy, 2008).

2.3.1.3. Politik Risk Servisi Yozlaşma İndeksi (ICRG)

Political Risk Services tarafından yayımlanan ICRG indeksi, 1982 yılından bu yana uluslararası özel yatırımların risklerini ölçmektedir. Uzmanların görüşüne dayanarak hazırlanan ICRG, politik, ekonomik ve finansal olmak üzere üç tür risk analizi yapmaktadır. Konu olan analizlerde çeşitli alt bileşenlerden meydana gelmektedir. Yozlaşma da politik risk oranlarından bir tanesidir. Hesaplanan yozlaşma oranları 0 ile 6 arasında değer almaktadır. Bir ülke için 0 en yüksek yozlaşma düzeyini

gösterirken, 6 ülkede hiç yozlaşma olmaması durumunu ifade etmektedir (Başar, 2004).

2.3.1.4. Yozlaşma Kontrol İndeksi (CCI)

Dünya Bankası Hükümet Göstergeleri veri tabanı tarafından hazırlanan CCI kamu gücünün özel kazanç için kullanılma gücünü, yozlaşmanın hem küçük hem de büyük formunu ve seçkin sınıfın özel çıkarları için ne derece yozlaşma yaptığını ölçmektedir. CCI kamu kesiminde meydana gelen yozlaşmayı bürokratik ve politik olarak sınıflandırmaktadır. Dünya Geneli Hükümet Göstergeleri (WGI), ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, politik istikrar ve şiddetin olmaması, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yozlaşmanın kontrol edilmesi olmak üzere altı farklı ölçüm toparlanarak elde edilmektedir. Diğer indekslere göre daha çok ülkeyi kapsayan CCI'da bütün ülkeler +2,5 ile -2,5 arasında değer almaktadır. Skorun -2,5'e yaklaşması yozlaşmanın artması, +2,5 yaklaşması ise yozlaşmanın azalması anlamına gelmektedir (El-Bahnasawy, 2008).

2.3.1.5. Uluslararası İşletme Yozlaşma İndeksi (BICI)

BICI ticari bir kuruluş olarak çalışmakta olup, elde ettiği verileri ve elinde bulundurduğu bilgileri bankalara, ticari kuruluşlara, çok uluslu şirketlere ve yatırımcılara satmaktadır. Uzmanlar tarafından sahada yapılan incelemeler sonucunda oluşturulan BI yozlaşma indeksinin asıl amacı ticari ilişkilerdeki yolsuzlukları ve şüpheli ödemeleri ölçmektir. İndeks 0 ile 10 arasında değerlendirilmekte ve skorun düşük olması yozlaşmanın yoğun olduğu, skorun 10'a yaklaşması da yozlaşmanın azalması anlamına gelmektedir. BI farklı ülkeler için 1971-1979 yıllarını kapsayan bir inceleme yapmış ve 30 risk faktörü içeren göstergeler yayınlamış, daha sonra 1980-1983 dönemini kapsayan araştırmada 68 risk faktörü ortaya koymuştur. BI halen

“Economist Intelligence Unit” adlı özel bir kuruluş bünyesinde çalışmalarını sürdürmektedir (Başar, 2004).

BÖLÜM III: YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE YOZLAŞMANIN BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ

Bu bölüm araştırma sorunsalı ve hipotezler ile araştırma yöntemi olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır. Araştırma sorunsalı ve hipotezler kısmında, araştırmanın temel ve alt hipotezlerinin oluşturulması yer almaktadır. İkinci ana başlık olan araştırma yönteminde ise; araştırma modeli, araştırmanın evreni, verilerin derlenmesi ve kategorize edilmesi ile araştırmada kullanılan analiz yöntemlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Hipotezleri

Yozlaşma insanlık tarihi kadar eski bir olgu olmasına rağmen, iktisat literatürüne 1960'lı yıllarda girmiştir. 1990'lı yıllara kadar yozlaşmanın gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümeyi teşvik edici olduğu savunulmuştur (bu konuda bkz. Leff, 1964; Nye, 1967; Gould ve Reyes, 1983; Beck ve Maher, 1985). Ancak 1990'lı yıllarla birlikte yozlaşmanın ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal hayatı için olumsuz etkileri olan bir sorun olduğu görüşü hakim olmuştur (bu konuda bkz. Mauro, 1995; Tanzi, 1998; Jain, 2001; Chetwynd ve diğ., 2003; Freille ve diğ. 2007). Literatürde yozlaşma nedenleri ve etkileri olmak üzere iki kanaldan incelenmektedir. Bu çalışmada bu iki kanalın yapısal analizi amaçlanmaktadır. Bu amaçla oluşturulacak modelin ana bileşenleri çalışmanın ana hipotezini oluşturmaktadır. Bu hipotezler yazın temelli olarak aşağıda belirtilmektedir.

Yozlaşmanın belirleyicilerinin incelendiği çalışmalarda, yozlaşmayı etkilediği düşünülen çeşitli ekonomik, politik ve sosyal faktörler bağımsız değişken olarak kullanılmaktadır (Treisman, 2000; Monte ve Papagni, 2001; Ali ve Isse, 2003; Park, 2003; Mocan, 2004). Mevcut literatür yozlaşmanın üç ana belirleyici tarafından şekillendiğini ifade etmektedir. Bunlar; ekonomik, politik ve sosyo-kültürel belirleyicilerdir.

Literatür temel alındığında, yozlaşmanın ekonomik belirleyicileri kişibaşı GSYH (Myrdal, 1966; Huntington, 1968; Treisman, 2000; Serra, 2006; Elbahnasawy ve Review, 2012), dışa açıklık (Damania ve diğ., 2003; Knack ve Azfar, 2003; Neeman ve diğ., 2003; Barbier ve diğ., 2005; Gatti, 2004), doğal kaynaklar (Leite ve

Weidmann, 1999; Bhattacharyya ve Hodler, 2009), kamu harcamaları (Tanzi ve Davoodi, 1998; Mauro, 1998; Monte ve Papagni, 2001; Blackburn ve diğ., 2011), savunma harcamaları (Shleifer ve Vishny, 1993; Mauro, 1998; Gupta ve diğ., 2001), ve ücretler (Tanzi, 1998; Lindbeck, 1998; Rijckeghem ve Weder, 2001) dir. Kişibaşına GSYH'nın yüksek olduğu ülkelerde denetimin ve hesap verebilirliğin yüksek olması, dışa açıklıkta yabancı yatırımcıların ticarete riski sevmemesi, doğal kaynakların doğasındaki rant, kamu harcamalarının monopol ve monopson etkileri, ücretlerin verimliliğe etkisi ve savunma harcamalarındaki fayda-maliyet analizindeki belirsizlikler bu değişkenlerin araştırmacılar tarafından sıkça seçilmesindeki önemli hususlardır.

Yozlaşmanın ana belirleyicilerinden bir diğeri de politik belirleyicilerdir. Bu ana belirleyicinin bileşenleri ise hukukun üstünlüğü, politik istikrar, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalitesi, hesap verebilirlik ve demokrasidir. Hukukun üstünlüğü, toplumda politik kurumlara duyulan güveni, sözleşmelere uyulma düzeyini, polis ve mahkemelere duyulan güvenle birlikte toplumdaki suç ve şiddet olasılığını yansıtan bir göstergedir (Kaufmann ve diğ., 2011). Kanunların ve düzenlemelerin daha iyi yapıldığı toplumlarda yasadışı faaliyetlerin belirlenme ve cezalandırılma olasılığı arttığından dolayı hukukun üstünlüğü ile yozlaşma arasında negatif yönlü bir ilişki beklenmektedir (Manzetti ve Wilson, 2006; Tankebe, 2010; Clausen ve diğ., 2011). Politik istikrar ve şiddetin olmaması, hükümetlerin yurtiçinde şiddet ve terörizmi de kapsayacak şekilde anayasaya aykırı şekilde veya şiddet araçlarıyla hükümetlerin devrilme veya istikrardan uzaklaşma ihtimallerini ölçen bir göstergedir (Kaufmann ve diğ., 2011). Siyasi istikrarsızlığın olduğu toplumlarda kamu çalışanları gelecek dönemde işsiz kalabileceklerini düşündüklerinden dolayı daha fırsatçı davranabilecek, geleceğini garantiye almak isteyen memurlar rüşvet kanalıyla yozlaşmaya katkı yapacaktır. Bu nedensel ilişkiden dolayı politik istikrar ile yozlaşma arasında negatif yönlü bir ilişki beklenmektedir (Kramer, 1977; Johnston, 1986; Canache ve Allison, 2005). Hükümetin etkinliği, hükümetlerin verdiği kamu hizmetinin kalitesini ve hizmetlerin siyasi baskılardan bağımsızlık derecesini, hükümetlerin politika oluşturma ve uygulama kalitesini ve hükümetlerin verdiği sözü tutacağına karşı halkın duyduğu güven derecesini ölçen bir göstergedir (Kaufmann ve diğ., 2011). Yapılan çalışmalar yozlaşma ile hükümetin etkinliği arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığına işaret

etmektedir (Mauro, 1998; Herzfeld ve Weiss, 2003; Treisman, 2000). Düzenleyici kalitesi, hükümetin özel sektör gelişimini teşvik edici bir şekilde düzenlemeler, izinler ve sağlıklı politikalar uygulama derecesini ölçen bir göstergedir (Kaufmann ve diğ., 2011). Düzenleyici kalitesinin daha iyi olmasıyla rant arama davranışı arasında negatif yönlü bir ilişki beklendiğinden dolayı yozlaşma ile düzenleyici kalitesi arasında da ters yönlü bir ilişki beklenmektedir (Bardhan, 1997; Tanzi ve Davoodi, 1997; Damania ve diğ., 2004). Hesap verebilirlik, bir ülke vatandaşlarının seçimlere katılım derecesini, toplumdaki ifade özgürlüğünü, örgütlenme özgürlüğünü ve özgür medya oranını ölçen bir göstergedir (Kaufmann ve diğ., 2011). Özgürlüklerin yoğun olduğu ülkelerde kişiler kendini etkin bireyler olarak hissettiğinden dolayı yozlaşma ile hesap verebilirlik arasında ters yönlü bir ilişki beklenmektedir (Peters, 2003; Freille, 2007; Lindstedt ve Naurin, 2010). Demokrasi, özgürlük ve diğer politik göstergelerin özelliklerini, toplumda siyasi olmayan kurumların performanslarını ve cinsiyet, ekonomi, bilgi, sağlık ve çevre gibi politikaların uygulama derecesini gösteren bir göstergedir. (Boswell ve Ackerman, 1996; Rock, 2007; Bhattacharyya ve Hodler, 2009). Bu bilgiler ışığında, araştırma modelinde politik belirleyiciler olarak hukukun üstünlüğü, politik istikrar, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalitesi, hesap verebilirlik ve demokrasinin yozlaşmayı belirleyeceği öngörülmektedir.

İktisat literatüründe kadınların yoz davranışlara karşı erkeklerden daha az hoşgörülü olduğu, politikaya kadın katılım oranı ile yozlaşma arasında ise negatif yönlü bir ilişkinin var olduğuna ilişkin tespitler yer almaktadır (Swamy ve diğ., 2001; Sung, 2003; Rivas, 2008). Yaşam süresi ülkeler için gelişmişlik düzeyinin bir göstergesidir. Gelişmiş ülkelerdeki yozlaşma düzeyi az gelişmiş ülkelere göre daha azdır (Bardhan, 1997; Mendez ve Sepulveda, 2006; Treisman, 2007). Dinin toplumlar üzerinde ahlaki açıdan etkisinin olduğu bilinmekle birlikte, farklı dinlere inanan ülkelerde yozlaşma yoğunlukları farklılık gösterir (La Porta ve diğ., 1997; Treisman, 2000; Serra, 2006). Yozlaşmanın yaygın olduğu yerlerde hanehalkları kamusallaştırmaktan kaçınmak amacıyla kırsal bölgelerde yoğun olarak yaşadıkları için kentleşme oranı düşüktür. Benzer şekilde kırsal nüfus oranı gelişmişliğin bir göstergesi olarak kullanılmakta ve gelişmiş ülkelerde kırsal nüfusun düşük, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde kırsal nüfus oranını ise yüksektir. Bu bilgiler ışığında yozlaşma ile kırsal nüfus oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki beklenmektedir (Akçay,

2006; Elbahnasawy ve Revier, 2012). Yozlaşma ile beşeri sermayeyi toplumdaki okullaşma oranı etkilemektedir (Mauro, 1998; Gupta ve diğ., 2002; Reinikka ve Svensson, 2005; Dreher ve diğ., 2004). Yakın aile bağlarının olduğu toplumlarda kişiler, dürüst davranmaya özen gösterirler. Bu yüzden etnik farklılığın yoğun olduğu toplumlarda yozlaşmanın artması beklenmektedir (Mauro, 1995; Treisman, 2000). Bu bilgiler ışığında, araştırma modelinde sosyal ve kültürel belirleyiciler olarak cinsiyet, din, kırsal nüfus, yaşam süresi, ülke büyüklüğü, okullaşma oranı ve etnik farklılık seviyesinin yozlaşmayı belirleyeceği öngörülmektedir. Bu çalışmayı diğer çalışılardan ayıran en önemli fark diğer çalışmaların aksine tüm bu değişkenlerden literatür temelinde oluşturulan, politik, ekonomik ve sosyo-kültürel belirleyicilerin tümünden türetilen bu gizil değişken “yozlaşma belirleyicisi” değişkenidir.

H1: “yozlaşma belirleyicileri” yozlaşmayı etkiler.

Bilim adamları ve politika yapıcılar, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren, yozlaşmanın etkilerini incelemektedirler. Yozlaşmanın ekonomik ve politik olmak üzere iki ana etkiye sahiptir. Yozlaşma çeşitli kanallar vasıtasıyla ekonomileri etkilemektedir. Kişibaşı GSYH yozlaşmanın ekonomi üzerindeki etkisini belirlemede kullanılan en yaygın değişkendir. Yozlaşmanın kişibaşı GSYH oranını azalttığı ifade edilmektedir (Mauro, 1995; Lambsdorff, 2005). Doğal kaynaklar kişiler için rant fırsatı yarattığından yozlaşmanın fazla olduğu yerlerde doğal kaynaklarda bir azalma beklenmektedir (Leite ve Weidmann, 1999; Koyuncu ve Yılmaz, 2009). Ekonomik özgürlük, kişilerin refahlarını artırma isteği sebebiyle serbest şekilde hareket edebilmesini ifade etmektedir. Yapılan araştırmaların bulgularına göre; yozlaşma ekonomik özgürlüğü kısıtlamaktadır (Graeff ve Mehlkop, 2003; Ali ve Isse, 2003). Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde yozlaşma, hem kamu harcamalarını artırmakta hem de kamu harcamalarının kompozisyonunu bozmaktadır (Monte ve Papagni, 2001; Chetwynd ve Diğ, 2003; Tanzi ve Davoodi, 1998). Savunma harcamaları ve askeri harcamalar gibi monopol piyasa yapısına yakın mal ve hizmetlerin alım sürecinde yozlaşma aktif rol oynamakta ve ihale sürecini etkilemektedir. Yozlaşmanın kamu harcamaları kompozisyonunu bozarak GSYH içerisindeki askeri harcamalar oranını artırması beklenmektedir (Gupta ve diğ, 2001; Tanzi ve Davoodi, 2001). Mauro (1995) yozlaşmanın ekonomik büyümeyi yavaşlattığını ifade etmiştir. Bu çalışmayı takiben yozlaşmanın ekonomik büyümeyi

engellediği yönünde çok sayıda çalışma yapılmıştır (Tanzi ve Davoodi, 2001; Mo, 2001; Monte ve Papagni, 2001). Yozlaşmanın yoğun olduğu yerlerde yolsuzluk ve rüşvet kanallarıyla bazı firmalara için ayrıcalık tanındığı ve bu sayede piyasa dengesinin bozulduğu görülmektedir. Bu ayrıcalıklar yabancı yatırımcının gözünü korkutmaktadır. Sonuç olarak, yozlaşma doğrudan yabancı yatırımları azaltmaktadır (Wei, 2000; Habib ve Zurawicki, 2002). Bu bilgiler ışığında, araştırma modelinde yozlaşmanın ekonomik etkileri olarak kişi başına GSHY, doğal kaynaklar, ekonomik özgürlük, kamu harcamaları, askeri harcamalar, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar kullanılmaktadır. Tüm bu değişkenler temelinde türetilen gizil değişken “ekonomik etkiler” yozlaşmanın etkilemesi öngörülmektedir. Bu bağlamda geliştirilen araştırma hipotezi:

H₂: Yozlaşma “ekonomik etkiler”i etkiler.

Yozlaşma ülkelerin politikalarını da etkiler. Yapılan bilimsel araştırmalarda yozlaşma; hukukun üstünlüğü (Licht ve diğ., 2003; Fyre, 2008), politik istikrar (Johnston, 1986; Fredriksson ve Svensson, 2003), hükümetin etkinliği (Herzfeld ve Weiss, 2003), düzenleyici kalitesi (Damania ve diğ., 2003; Treisman, 2007) ve hesap verebilirlik (Swamy ve diğ., 2000; Rivas, 2008) üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Bu bilgiler ışığında, araştırma modelinde yozlaşmanın politik etkileri olarak hukukun üstünlüğü, politik istikrar, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalitesi ve hesap verebilirlik kullanılmaktadır. Bu değişkenlerden türetilen gizil değişken “politik etkiler”i yozlaşmanın etkilemesi öngörülmektedir. Bu öngörü bağlamında araştırma hipotezi:

H₃: Yozlaşma “politik etkiler”i etkiler.

Bu çalışmanın üç açıdan yozlaşma literatürüne katkı yapması beklenmektedir. Bu katkılar, aynı zamanda araştırmanın diğer araştırmalardan farklılaştığı noktaları da ifade etmektedir.

- i. Yozlaşma literatürü incelendiğinde, yozlaşmanın belirleyicilerini ve yozlaşmanın etkilerini birlikte inceleyen araştırmaların sayısı oldukça azdır. Bu araştırma az sayıdaki çalışmalara bir katkı niteliğindedir.

- ii. Yozlaşmanın gerek belirleyicileri gerek etkilerine ilişkin çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada kullanılan değişkenler ise oldukça fazladır. Bu değişkenler arasındaki ilişkiler ağı Yapısal Eşitlik Modeli yardımıyla bu kadar kapsamlı olarak ilk defa incelenmektedir.
- iii. Bu çalışmada çok sayıda değişken kategorize edilmiş, yeniden ölçeklendirilmiş ve toplulaştırılmış değişkenleri ifade eden gizil değişkenler türetilmiştir.

3.2. Araştırma Verileri / Kullanılan Değişkenler

Yozlaşma araştırmalarında genellikle ya yozlaşmanın belirleyicileri yada yozlaşmanın etkileri incelenmektedir. Yozlaşmanın belirleyicilerinin araştırıldığı çalışmalarda yozlaşmanın bağımsız değişken olarak kullanıldığı, yozlaşmanın etkilerinin incelendiği çalışmalarda ise bağımlı değişken olarak kullanıldığı görülmektedir. Yozlaşmaya ilişkin araştırmalarda CPI, BPI, ICRG ve CCI gibi indeksler kullanılmaktadır. Bu çalışmada CPI indeksi kullanılmıştır. CPI 10'lu ölçeği 5'li ölçek olarak yeniden tanımlanmıştır. Ayrıca analiz kısmında kullanılan belirleyici ve etkilenen alt faktörler de değişik ölçeklerle boyutlandırılmış olan değişkenler sanki 5'li likert tipi anket formu ifadeleri gibi yeniden tasarlanmıştır. Değişik şekillerde boyutlandırılmış olan değişkenler, sanki 5'li likert tipi anket formu gibi tasarlanmıştır. Her değişken için ayrı boyutlandırılmış bu değişkenler, aynı boyutta yeniden tanımlanmıştır. Araştırmada kullanılan tüm değişkenler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Yapısal Analizlerde Kullanılan Gözlenen Değişkenler (Yozlaşmanın Belirleyicileri)

Değişken	Kısaltma	Tanım	Kaynak
----------	----------	-------	--------

Kişibaşı GSYH	EB1	Dünya Banka'sının kategori düzeyleri ve 7'li kategorisi uç kısımlar içe katlanmak suretiyle 5'li kategorilendirilmiştir. Bu kategorilendirme; (0-1913\$):1; (1914-4383\$:2; (4384-6977\$) :3; (6978-38182\$):4; (38183 ve üzeri) :5 şeklindedir.	Dünya Bankası (2008, 2009, 2010)
Ticari Dışa Açıklık	EB2	Ülkelerin ithalat ve ihracat düzeylerinin toplamının GSYH içindeki % payıdır. Bu paylar temelinde 5'li kategorilendirme şu şekildedir: (% 15-59,9):1; (% 60-104,9):2; (% 105- 149,9) :3; (% 150- 194,9) :4; (195 ve üzeri):5	Dünya Bankası (2008, 2009, 2010)
Doğal Kaynaklar	EB3	Ormanlık alanların ülke yüzölçümü içerisindeki % payıdır. Dünya Orman Koruma Örgütü tarafından belirlenen aralıklara göre yapılan kategorilendirme aynen kullanılmıştır. (%5'ten az):1; (%5- 14,9) :2; (%15- 29,9):3; (%30- 49,9):4; (%50 ve üzeri):5	Dünya Bankası (2008, 2009, 2010)
Kamu Harcamaları	EB4	Merkezi kamu harcamalarının GSYH içindeki % payını ifade etmektedir. Bu paylar temelinde 5'li kategorilendirme şu şekildedir: (%12,9 ve altı):1; (%13-28,7):2; (%28,8-41,3):3; (%41,4-53,2):4;	Dünya Bankası(2008, 2009, 2010)
Askeri Harcamalar	EB5	GSYH içerisindeki savunma harcamaların % payını ifade etmektedir. . Bu paylar temelinde 5'li kategorilendirme şu şekildedir: (%1,9 ve altı):1; (%2-3,8):2; (%3,9-5,9):3; (%6-8,1) :4; (%8,2 ve üzeri):5	Dünya Bankası (2008, 2009, 2010)
Ücret Düzeyi	EB6	Kişinin çalışma karşılığında kendisine para ya da mal cinsinden yapılan ödemenin dolar karşılığıdır. . Bu ödemeler temelinde 5'li kategorilendirme şu şekildedir. (0,01-1,30\$):1; (1,31-2,73\$):2; (2,74-3,87\$):3; ((3,88-5,99\$):4; (6\$ ve üzeri):5	Uluslararası Çalışma Örgütü (2008, 2009, 2010)
Hukukun Üstünlüğü	PB1	Toplumda politik kuruma, polise ve mahkemeye duyulan güveni yansıtmaktadır. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir. (-2,5- (-1,5):1; (-1,49-(-0,5):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	Kaufmann ve diğ. (2008, 2009, 2010)
Politik İstikrar	PB2	Yurtiçinde şiddet, hükümetin devrilmesi ve istikrardan uzaklaşma ihtimallerini ölçmektedir. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir. (-2,5- (-1,5):1; (-1,49-(-0,5):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	Kaufmann ve diğ. (2008, 2009, 2010)
Hükümetin Etkinliği	PB3	Kamu hizmetlerinin kalitesini, siyasi baskılardan bağımsızlık derecesini ve halkın hükümete duyduğu güveni ölçmektedir. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir. (-2,5- (-1,5):1; (-1,49-(-0,5):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	Kaufmann ve diğ. (2008, 2009, 2010)
	PB4	Hükümetin, özel sektör gelişimini destekleyici politikalar ve düzenlemeler uygulama derecesini ölçmektedir. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize	Kaufmann ve diğ. (2008, 2009, 2010)

Düzenleyici Kalitesi		edilmiştir. (-2,5- (-1,5):1; (-1,49-(-0,5):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	
Hesap Verebilirlik	PB5	Toplumda seçimlere katılım oranını, ifade özgürlüğü seviyesini, örgütlenme ve özgür medya düzeyini ölçmektedir. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir. (-2,5- (-1,5):1; (-1,49-(-0,5):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	Kaufmann ve diğ. (2008, 2009, 2010)
Cinsiyet	KB1	Parlamentodaki kadın milletvekillerinin % cinsinden payı şu şekilde kategorize edilmiştir.(%6,2 ve altı):1; (%6,3-14,4):2; (%14,5-25,1):3; (%25,2-38,8):4; (%38,9 ve üstü):5	Kaufmann ve diğ. (2008, 2009, 2010)
Yaşam Süresi	KB2	Gelişmişliğin bir göstergesi olan yaşam süresi Dünya Bankası'nın gelişmişlik düzeyi baz alınarak yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir.(61 ve altı):1; (62-67):2; (68-71):3; (72-76):4; (77 ve üzeri):5	Kaufmann ve diğ. (2008, 2009, 2010)
Din	KB3	Toplumun %50 ve fazlasının mensubu olduğu dini gösteren değişkendir. Mevcut literatür tarandıktan sonra yozlaşmanın en yaygın (1) olduğu dinden en az yaygın (5) olduğu din esas alınarak sayısallaştırılmış ve kategorize edilmiştir. Müslüman (1); Yahudi (2); Ortodoks (3); Katolik (4); Protestan (5)	IMF Factbook (2008, 2009, 2010)
Kırsal Nüfus	KB4	Tarımla uğraşan, genellikle şehir sınırları dışında yaşayan, köy ve kasabalarda yaşayan nüfusun toplam nüfusa % oranıdır. Bu değerler Dünya Bankası'nın gelişmişlik düzeyi baz alınarak şu şekilde kategorize edilmiştir. (%72 ve üzeri):1; (%71,9-59):2; (%58,9-47):3; (%46,9-34):4; (%34 ve altı):5	Dünya Bankası (2008, 2009, 2010)
Okullaşma Oranı	KB5	15 yaşın üzerinde olan nüfus içerisinde toplam okuma yazma bilenlerin oranıdır. . Bu oran temelinde 5'li kategorilendirme şu şekildedir (%27,7-43,77):1; (%43,78-59,83):2; (%59,84-75,90):3; (%75,91-91,01):4; (91,03 ve üzeri):5	IMF Factbook (2008, 2009, 2010)
Etnik Köken	KB6	Bir ülkede kaç farklı ırka mensup topluluk sayısını göstermektedir.Değişken şu şekilde kategorilendirilmiştir. (0,66 ve üzeri):1; (0,51- 0,66):2; (0,34-0,50):3; (0,18-0,33):4; (0,01-0,17):5	Fearon (2003); Patsiurko ve diğ. (2012)

Tablo 2. Yapısal Analizlerde Kullanılan Gizil Değişkenler

Değişken	Kısaltma	Bileşenleri ve Türetme Şekli	Yıllar
----------	----------	------------------------------	--------

Yozlaşma Belirleyicileri	YB	EB, PB ve KB gizil değişkenlerinden ve ikinci derece CFA ile türetilmiştir.	Türetmenin yapıldığı yıllar; 2008, 2009, 2010.
Ekonomik Belirleyiciler	EB	Kategorileendirilmiş EB1, EB4, EB6 gözlenen değişkenlerinden ve birinci derece CFA ile türetilmiştir.	Türetmenin yapıldığı yıllar; 2008, 2009, 2010.
Politik Belirleyiciler	PB	Kategorileendirilmiş PB1, PB2, PB3, PB4, PB5 gözlenen değişkenlerinden birinci derece CFA ile türetilmiştir.	Türetmenin yapıldığı yıllar; 2008, 2009, 2010.
Sosyo-kültürel Belirleyiciler	KB	Kategorileendirilmiş KB2, KB3, KB4, KB6 gözlenen değişkenlerinden birinci derece CFA ile türetilmiştir.	Türetmenin yapıldığı yıllar; 2008, 2009, 2010.
Ekonomik Etkiler	EE	Kategorileendirilmiş EE1, EE2, EE3, EE4,EE5, EE6, EE7 gözlenen değişkenlerinden birinci derece CFA ile türetilmiştir.	Türetmenin yapıldığı yıllar; 2010, 2011, 2012.
Politik Etkiler	PE	Kategorileendirilmiş PE1, PE2, PE3, PE4, PE5 gözlenen değişkenlerinden birinci derece CFA ile türetilmiştir.	Türetmenin yapıldığı yıllar; 2010, 2011, 2012.

Tablo 3: Yapısal Analizlerde Kullanılan Gözlenen Değişkenler (Yozlaşmanın Etkileri)

Kişi Başı GSYH	EE1	Dünya Banka'sının kategori düzeyleri ve 7'li kategorisi uç kısımlar içe katlanmak suretiyle 5'li kategorilendirilmiştir. Bu kategorilendirme; (0-1913\$):1; (1914-4383\$:2; (4384-6977\$) :3; (6978-38182\$):4; (38183 ve üzeri) :5 şeklindedir.	Dünya Bankası (2010,2011,2012)
Doğal Kaynaklar	EE2	Ormanlık alanların ülke yüzölçümü içerisindeki % payıdır. Dünya Orman Koruma Örgütü tarafından belirlenen aralıklara göre yapılan kategorilendirme aynen kullanılmıştır. (%5'ten az):1; (%5- 14,9) :2; (%15- 29,9):3; (%30- 49,9):4; (%50 ve üzeri):5	Dünya Bankası (2010, 2011, 2012)
Ekonomik Özgürlük	EE3	Kişilerin refahlarını artırma isteğiyle serbest şekilde hareket edebilmesini ölçmektedir. Bu değerler Heritage Foundation tarafından belirlenen aralıklara göre şu şekilde yeniden kategorilendirilmiştir.(%0-49,9):1; (%50-59,9):2; (%60-69,9):3; (70-79,9):4 (80 ve üzeri):5	Ekonomik Özgürlük İndeksi (2010, 2011, 2012)
	EE4	GSYH içerisindeki hükümet harcamalarının % payını ifade etmektedir. Bu paylar temelinde 5'li kategorilendirme şu şekildedir: (%12,9 ve altı):1;	Dünya Bankası

Kamu Harcamaları		(%13-28,7):2; (28,8-41,3):3; (41,4-53,2): 4; (52,3 ve üzeri):5	(2010, 2011, 2012)
Askeri Harcamalar	EE5	GSYH içerisindeki savunma harcamaların % payını ifade etmektedir. . Bu paylar temelinde 5'li kategorilendirme şu şekildedir: (%1,9 ve altı):1; (%2-3,8):2; (%3,9-5,9):3; (%6-8,1): 4; (%8,2 ve üzeri):5	Dünya Bankası (2010, 2011, 2012)
Ekonomik Büyüme	EE6	Ülkedeki ekonomik büyüme oranlarını ifade etmektedir.Bu oranlar temelinde 5'li kategorilendirme şu şekildedir: (-10,5- (-3,78)):1; (-3,77-(-0,70)):2; (-0,68- 5,18):3; (5,19-9,66):4; (9,67 ve üzeri):5	Dünya Bankası (2010, 2011, 2012)
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	EE7	Doğrudan yabancı yatırımların GSYH içindeki payını % olarak ifade etmektedir. Bu paylar temelinde 5'li kategorilendirme şu şekildedir: (%16,4-(-2,9)):1; (-2,8-0,5):2; (0,6-6):3; (6,1-9):4; (9,1 ve üzeri):5	Dünya Bankası (2010, 2011, 2012)
Hukukun Üstünlüğü	PE1	Toplumda politik kuruma, polise ve mahkemeye duyulan güveni yansıtmaktadır. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir. (-2,5- (-1,5)):1; (-1,49-(-0,5)):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	Kaufmann ve diğ. (2010, 2011, 2012)
Politik İstikrar	PE2	Yurtiçinde şiddet, hükümetin devrilmesi ve istikrardan uzaklaşma ihtimallerini ölçmektedir. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir. (-2,5- (-1,5)):1; (-1,49-(-0,5)):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	Kaufmann ve diğ. (2010, 2011, 2012)
Hükümetin Etkinliği	PE3	Kamu hizmetlerinin kalitesini, siyasi baskılardan bağımsızlık derecesini ve halkın hükümete duyduğu güveni ölçmektedir. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir. (-2,5- (-1,5)):1; (-1,49-(-0,5)):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	Kaufmann ve diğ. (2010, 2011, 2012)
Düzenleyici Kalitesi	PE4	Hükümetin, özel sektör gelişimini destekleyici politikalar ve düzenlemeler uygulama derecesini ölçmektedir. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir. (-2,5- (-1,5)):1; (-1,49-(-0,5)):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	Kaufmann ve diğ. (2010, 2011, 2012)
Hesap Verebilirlik	PE5	Toplumda seçimlere katılım oranını, ifade özgürlüğü seviyesini, örgütlenme ve özgür medya düzeyini ölçmektedir. Değerler -2,5 ile +2,5 arasında olmakla beraber eşit aralıklarla yeniden şu şekilde kategorize edilmiştir. (-2,5- (-1,5)):1; (-1,49-(-0,5)):2; (-0,49-0,5):3; (0,51-1,5):4; (1,51-2,5):5	Kaufmann ve diğ. (2010, 2011, 2012)

EB2, EB4, EB5, EB6, KB1, KB5, KB6, EE4, EE5, EE6 ve EE7 değişkenleri SPSS 20 paket programı yardımıyla kategorize edilmiştir.

3.2.1. Araştırma Modelinin Test Edilmesi ve Değerlendirilmesi

Araştırma modeli test edilmeden önce yozlaşmayı belirleyen faktörler ile değişkenler arasındaki ilişkinin yeterliliği, hangi değişkenlerin hangi faktörler ile ilişkili olduğu, faktörlerin birbirinden bağımsızlığı, belirlenen faktörlerin orijinal yapıyı yeterli düzeyde açıklayıp açıklayamadığını test etmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (CFA) yapılmıştır.

3.2.1.1. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizi, ölçme modellerinin geliştirilmesinde kullanılan bir analiz yöntemidir. Bu yöntem, önceden oluşturulan bir model aracılığıyla gözlenen değişkenlerden yola çıkarak gizil değişkenler (faktörler) oluşturmaya yönelik bir işlemdir. Genellikle, ölçek geliştirme ve geçerlilik analizlerinde kullanılmakta veya önceden belirlenmiş bir yapının doğrulanmasını amaçlamaktadır (Aytaç ve Ongen, 2012).

CFA uygulaması aşamasında modelde yer alan temel parametrelerin hesaplanması gerekmektedir. Model uyumu için parametre tahminlerinin hesaplandıktan sonra model uyum indeksleri incelenmelidir. Model uyumu için kullanılan çok sayıda uyum iyiliği indeksleri vardır. Araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bazı uyum indeksleri Tablo 2’de gösterilmektedir. Tablo 4’te yer verilen uyum indeksleri uyum indeksleri her ne kadar yaygın olarak kullanılan uyum indeksleri olsa bile, bu indekslerden (GFI, AGFI, RMSEA) örneklem sayısı ve faktördeki gösterge sayısından olumsuz etkilenmekte ve bu indekslerin değeri düşük çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmada, GFI, AGFI ve RMSEA uyum indeksleri değerlendirmelerde dikkate alınmamıştır. Literatürde yaygın olarak kullanılan uyum indeksleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 4. Yaygın Olarak Kullanılan Uyum İndeksleri

İndeks	Tanımı	Kabul edilebilir uyum	İyi uyum
χ^2 χ^2/sd	Orijinal değişken matrisinin, önerilen matristen farklı olup olmadığını test eder. Serbestlik derecesine oranı önem taşımaktadır	$2sd < \chi^2 \leq 3sd$ $2 < \chi^2/sd < 5$	$0 \leq \chi^2 \leq 2sd$ $0 \leq \chi^2/sd \leq 2$
RMSEA (Ortalama Hata Karakök Değeri-Root Mean Square Error Approximation)	Önerilen modelin parametreleri arasındaki kovaryans matrisiyle, örnekleme gözlenen değişkenler arasındaki kovaryans matrisi arasındaki farka (hataya) dayanan uyum indeksidir.	$.05 < RMSEA \leq .10$	$0 \leq RMSEA \leq .05$
GFI (Uyum İyiliği İndeksi-Goodness of Fit Index)	Önerilen modelce hesaplanan gözlenen değişkenler arasındaki genel kovaryans miktarını gösterir. Regresyon analizindeki R ² gibi yorumlanabilir.	$.90 \leq GFI < .95$	$.95 \leq GFI \leq 1$
NFI (Normlandırılmış Uyum İndeksi – Normed Fit Index)	Varsayılan modelin null hipotez modeliyle uygunluğunu araştırır. Diğer bir ifadeyle, Null hipotezinin uygunluğuyla karşılaştırıldığında, önerilen modeli kullanarak elde edilen uygunluktaki artış miktarını ifade eder.	$.90 \leq NFI < .95$	$.95 \leq NFI \leq 1$
TLI (Normlandırılmamış Uyum İndeksi-Tucker-Lewis Index) NNFI (Normlandırılmamış Uyum İndeksi-Nonnormed Fit Index)	Önerilen model kullanılarak serbestlik derecesi başına uygunluktaki artış miktarı şeklinde yorumlanır.	$.95 \leq TLI < .97$	$.97 \leq TLI \leq 1$ $.97 \leq NNFI \leq 1$
CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi-Comparative Fit Index)	Mevcut verilere kötü uyum sağladığı varsayılan bir bağımsız (null) model ile önerilen modele ait kovaryansları karşılaştıran bir indekstir.	$.90 \leq CFI < .97$	$.97 \leq CFI \leq 1$
AGFI Uyarlanmış Uyum İyiliği İndeksi-Adjusted Goodness of Fit Index)	GFI'nin serbestlik derecesine göre düzeltilmiş değeridir.	$.80 \leq AGFI < .90$	$.90 \leq AGFI \leq 1$

Kaynak: Kelloway (1998); Engel - Schermelleh ve diğ., (2003); Hooper ve diğ., (2008); Fan ve diğ., (1999), Byrne (2001), Berthon ve diğ., (2005) kaynaklarından aktaran Bakırtaş, (2010).

Bu çalışmada, yozlaşmayı belirleyen temel ve alt faktörler için sırasıyla birinci ve ikinci düzey CFA gerçekleştirilmektedir. Temel faktöre ilişkin gerçekleştirilen CFA sonrasında, ölçekte yer alan değişkenlerin faktörleri (gizil değişkenleri) ne kadar iyi temsil ettiği ve faktörler (gizil değişkenler) arasındaki korelasyonların belirlendiği ölçüm modeli test edilmektedir. Son aşamada ise, yapısal ilişkiler test edilmektedir. Analizler, Lisrel 8.7 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz ve sonuçları, aşağıdaki alt başlıklar ile açıklanmaktadır.

3.2.1.1.1. 2008 Yılı Yozlaşmanın Belirleyicilerine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Yozlaşmanın belirleyicisi olan faktörler yazında “ekonomik belirleyiciler (EB)”, “politik belirleyiciler (PB)” ve “sosyo-kültürel belirleyiciler (KB)” olarak kategorize edilmektedir. Bu üçlü kategorideki her belirleyici başka alt faktörlerin bir bileşimi olarak tasarlanmıştır. Her bir alt faktör için öncelikli olarak birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ve yozlaşmayı belirleyen her bir temel faktör için ise ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. 2008 yılı için yozlaşmanın her bir alt faktörü için yapılan analizler aşağıda açıklanmaktadır.

3.2.1.1.1.1. Ekonomik Belirleyiciler Alt Faktörü

EB alt faktörüne ilişkin olarak birinci dereceden doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda ulaşılan standartlaştırılmış regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 5. EB Faktörü İçin İlk Yapılan CFA Tahminleri (2008)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
EB1	0,94	11,44	0,11
EB2	0,19	2,24	0,97
EB3	0,12	1,46	0,99
EB4	0,44	5,51	0,80
EB5	0,06	0,66	1,00
EB6	0,80	9,84	0,36

EB alt faktörü için χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=39,70/9=4,41$; CFI=0,80; NFI=0,77; NNFI=0,67 olarak hesaplanmıştır. CFI, NFI, NNFI indekslerinin kabul edilen sınırlamalar içerisinde yer almadığı görülmektedir. Bu nedenle modelde bazı düzenlemelerin ve incelemelerin yapılması gerekmektedir. Bu amaçla öncelikli olarak modifikasyon indeksleri ve artık matris değerleri incelenmektedir. Modifikasyon indeks değerleri, yüksek hata korelasyonu olan değişkenlerin (maddelerin) hata korelasyonlarını düşürerek, model uygunluğunu geliştirmeye olanak sağlar (Hair ve diğ., 1995).

EB faktörüne ait standartlaştırılmış regresyon katsayısı, t-değerleri ve hata terimleri incelendiğinde; EB2, EB3 ve EB5 değişkenlerinin analizden çıkartılmasına karar verilmiştir. Çünkü bu değişkenlerin hem standardize edilmiş regresyon katsayıları çok düşük, hem de t değeri belirlenen kritik değer (2.576)'den düşüktür. Bu aşamada üç değişken analizden çıkartılarak parametre tahminleri tekrar hesaplanmıştır. Bu değişkenlerin çıkartılması sonucunda oluşan yeni modelin parametre tahminleri Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 6. Revize Edilen EB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2008)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
EB1	0,92	10,82	0,15
EB4	0,45	5,57	0,80
EB6	0,82	9,72	0,33

Modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde, değişken faktör yüklerinin (standartlaştırılmış regresyon katsayısı) (λ) 0,45-0,92 arasında değiştiği gözlenmektedir. EB faktörünü temsil eden değişkenlere ait regresyon değerleri incelendiğinde değerlerin genel olarak yüksek ve anlamlı olduğu görülmektedir. χ^2/sd ve uyum indeksleri ise sırasıyla; $\chi^2/sd=0,00/0=0,00$; CFI=1,000; NFI=1,00; NNFI=1,00 olarak hesaplanmıştır. Uyum indeksleri incelendiğinde, EB faktörüne ait olan üç değişkenin analizden çıkartılması sonucunda uyum indekslerinin mükemmel olduğu ve modelin doymuş bir model olduğu ifade edilebilir.

3.2.1.1.1.2. Politik Belirleyiciler Alt Faktörünün Sınanması

PB alt faktörü için yapılan birinci dereceden CFA sonucunda ulaşılan standartlaştırılmış regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 7. PB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2008)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
PB1	0,95	16,06	0,09
PB2	0,74	10,72	0,45
PB3	0,93	15,22	0,14
PB4	0,90	14,64	0,18
PB5	0,78	11,56	0,39

Politik faktörü için χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=15,91/5=3,18$; CFI=0,99; NFI=0,98; NNFI=0,98 olarak hesaplanmıştır. Modifikasyon indeksleri ve artık matris değerleri incelenmiş ve modelde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde, değişken faktör yüklerinin (λ) 0,74-0,95 arasında değiştiği, tüm katsayıların anlamlı olduğu ve değerlerin genel olarak yüksek olduğu görülmektedir.

3.2.1.1.1.3. Sosyo-Kültürel Belirleyiciler Alt Faktörünün Sınanması

Yozlaşmanın KB alt faktörü için yapılan birinci dereceden CFA sonucunda ulaşılan parametre tahminleri Tablo 6'da gösterilmektedir. KB faktörü için χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=38,38/14=2,74$; CFI=0,94; NFI=0,91; NNFI=0,90 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 8. KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2008)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
KB1	0,20	2,42	0,96
KB2	0,89	13,50	0,21
KB3	0,42	5,18	0,83
KB4	0,73	10,23	0,46
KB5	0,32	3,91	0,90
KB6	0,83	12,08	0,32

KB faktörüne ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları incelendiğinde sadece KB1 ve KB5 değişkenlerinin standardize edilmiş katsayıları düşük, hata katsayıları yüksek ve t-değeri açısından KB1'e ait olan kritik değerin altındadır. Bu aşamada KB1 ve KB5 değişkenleri analizden çıkartılarak parametre tahminleri tekrar hesaplanmıştır. Tekrarlanan analiz sonucuna göre, oluşan yeni modelin standartlaştırılmış regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri Tablo 7'de gösterilmektedir.

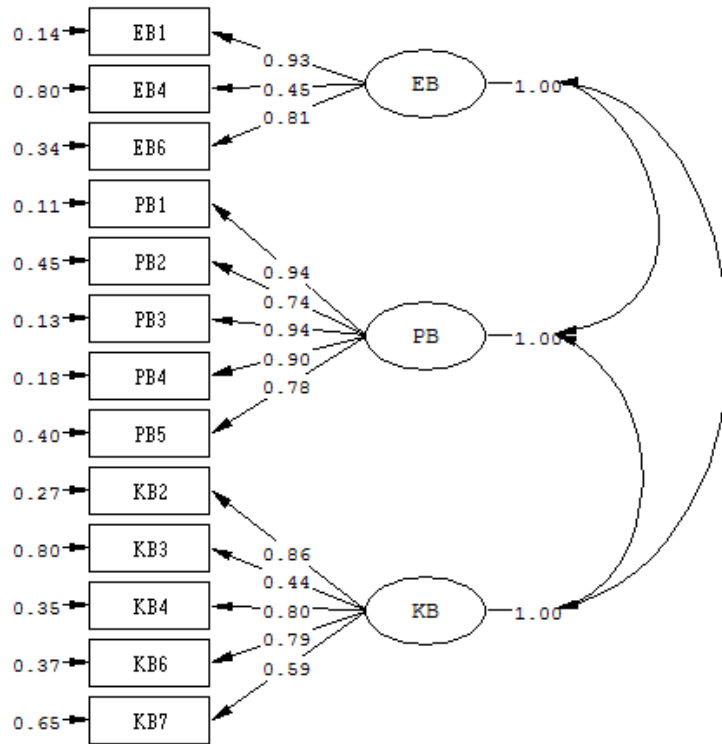
Tablo 9. Revize Edilen KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2008)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
KB2	0,89	13,36	0,21
KB3	0,41	5,07	0,83
KB4	0,74	10,35	0,45
KB6	0,83	12,12	0,31

Tablo 7 incelendiğinde; değişken faktör yüklerinin (λ) 0,41-0,89 arasında değiştiği gözlenmektedir. KB faktörünü temsil eden değişkenlere ait regresyon değerleri genel olarak yüksek ve anlamlıdır. Revize edilen bulgulara göre; χ^2/sd ve uyum indeksleri $\chi^2/sd= 20,73/5=4,15$; CFI=0,95; NFI=0,94; NNFI=0,91 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, ilk modelde elde edilen sonuçlarla karşılaştırıldığında; tüm uyum indekslerinden belirgin bir şekilde iyileşme olduğu görülmektedir.

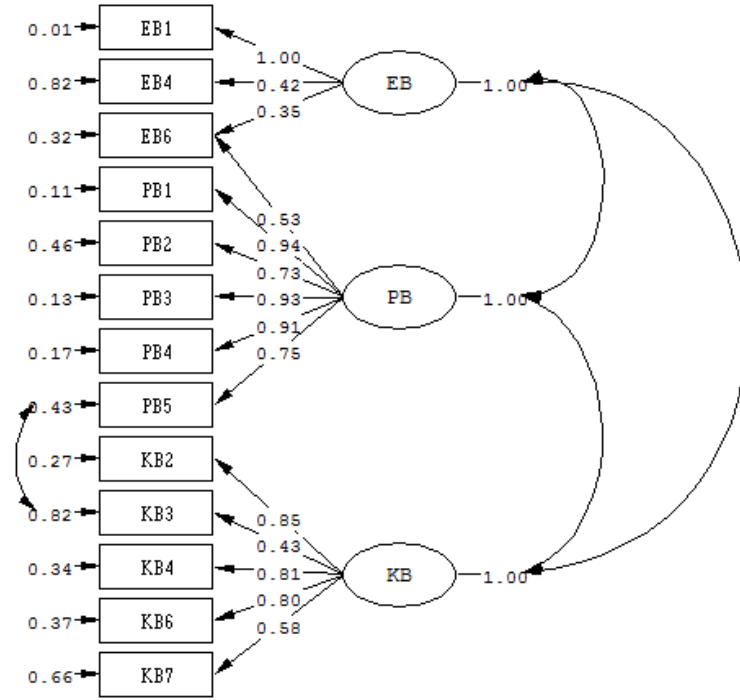
3.2.1.1.1.4. Yozlaşmanın Belirleyicileri Olan Alt Faktörlerin Birlikte Analiz Edilmesi

Yozlaşmanın belirleyicileri olan; EB, PB ve KB faktörlerinin her birine ilişkin olarak gerçekleştirilen birinci dereceden doğrulayıcı faktör analizinin ardından bu faktörler birlikte dikkate alınarak YB'ye ait birinci dereceden doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları, Şekil 6'da gösterilmektedir. Analiz sonucunda elde edilen tüm katsayılar %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Şekil 6. YB İçin CFA Tahminleri (2008)

Analiz sonucunda elde edilen χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=231,93/62=3,74$; CFI=0,95; NFI=0,93; NNFI=0,93 olarak hesaplanmıştır. Ulaşılan uyum indekslerinden NNFI'nın kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer almadığı görülmektedir. Öncelikli olarak standardize edilmiş regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri incelenmiş, sonra modifikasyon indeksleri ve artık matris değerlerine bakılmıştır. İnceleme sonucunda KB3-PB5 arasındaki hata kovaryansı modele eklenmiş ve EB6 değişkeni, yazın temelinde PB faktörünün içinde tanımlanmıştır. Belirtilen değişikliklerin yapılması sonucunda oluşan yeni modelin parametre tahminleri Şekil 7'de gösterilmektedir.

Şekil 7. Revize Edilmiş Olan YB İçin CFA Tahminleri (2008)

Analiz sonucunda elde edilen χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=161,65/60=2,69$; CFI=0,97; NFI=0,96; NNFI=0,96 olarak hesaplanmıştır. Uyum iyiliği değerleri incelendiğinde bu değerlerin genel olarak kabul edilen sınırlamalar içerisinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca alt faktörler arasındaki korelasyonlar; EB-PB arasında 0,78; EB-KB arasında 0,90; PB-KB arasında 0,76 olup, elde edilen bütün korelasyonlar istatistiksel olarak anlamlıdır.

YB'ye ait yapı için birinci dereceden CFA yapıldıktan sonra bu yapının; yapısal geçerlilik ve güvenilirliği açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapısal geçerlilik; analiz sonucunda ulaşılan değerlerin testin tasarımına dayanak olarak kullanılan kuramlara uygunluğunu ölçer. Yakınsak ve ayırt edici geçerlilik olmak üzere iki farklı yolla belirlenir. Yakınsak geçerlilik; aynı konuyu ölçen iki farklı araç tarafından elde edilen sonuçların yüksek bağlantıya sahip olmasıdır. Ayırt edici geçerlilik ise; iki değişken arasında zayıf ilişki (düşük korelasyon) olduğunu göstermektedir (Tütüncü, 2014).

YB faktörlerinin birleşim geçerliliğini değerlendirmek için, değişkenlerin standardize edilmiş regresyon ağırlıklarına bakılmıştır. Her bir faktörü temsil eden

değişkenlere ait regresyon ağırlıkları sırasıyla, EB faktörü için 0,35-1,00 arasında; PB için 0,53-0,94 arasında; KB için 0,43-0,85 arasındadır. Faktörlere ait değişkenlerin standardize edilmiş regresyon değerleri genel olarak yüksek olduğundan YB'nin birleşim geçerliliğinin olduğu ifade edilebilir. YB'ye ait ayırt edici geçerlilik Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 10. YB Faktörleri İçin Ayırt Edici Geçerliliğin Değerlendirilmesi (2008 Yılı)

Yozlaşmanın Belirleyicileri Modeli	χ^2	sd
Standardize edilmiş model	355,26	63
Standardize edilmemiş model	161,65	60
$\Delta\chi^2$	193,61	
Δsd		3
$3\chi^2 .05 = 7,82$		

Sonuçlar değerlendirildiğinde, 3 serbestlik derecesinde 0,05 anlamlılık düzeyinde kritik değer $3\chi^2 .05 = 7,82$ ve $193,61 > 7,82$ olduğu için YB'yi oluşturan faktörlerin farklı yapılaraya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu da YB modelinin ayırt edici geçerliliğinin olduğunu göstermektedir. YB'ye ilişkin hem birleşim hem de ayırt edici geçerliliğinin sağlanması, YB temel faktörünün yapı geçerliliğinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayırt edici geçerliliğinin sağlanmasından sonra, YB'ye ilişkin her bir faktörün güvenilirliğinin değerlendirilmesi gerekir. Güvenilirlik ise, araştırmada kullanılan ölçüm aracının puanlarının tutarlılığı ve istikrarlılığını ifade eder. Ölçeğin güvenilirliğini değerlendirmede kullanılan farklı yöntemler vardır. Ancak en yaygın kullanılan yöntem Cronbach Alpha iç tutarlılık değeridir (Christensen ve diğ., 2011). Cronbach Alpha analizine ek olarak iç tutarlılık güvenilirliği, test-yeniden test güvenilirliği, paralel formlar yöntemi vb. çıkarılan ortalama varyans³ ve bileşik güvenilirlik analizi⁴ gibi ölçütlerde kullanılmaktadır.

Çıkarılan ortalama varyans için kritik değer 0,50, bileşik güvenilirlik için bu değer 0,70 ve üzeridir (Fornell ve Larcker, 1981). Bu koşullar sağlandığında kullanılan

³ Çıkarılan ortalama varyans (average variance extracted) değerlerinin hesaplanmasında aşağıdaki formül kullanılmıştır:

⁴ $AVE = \frac{\sum(\text{Faktör yükleri})^2}{\sum(\text{Faktör yükleri})^2 + \sum\text{Hata Katsayıları}}$

Bileşik güvenilirlik (composite reliability) değerlerinin hesaplanmasında aşağıdaki formül kullanılmıştır:

$CR = \frac{\sum\text{Faktör yükleri}^2}{(\sum\text{Faktör yükleri})^2 + \sum\text{Hata Katsayıları}}$

ölçeklerin güvenilirlik koşullarını yerine getirdiği ifade edilebilir. Tablo 9’da güvenilirlik analizleri sonucunda ulaşılan bulgular gösterilmektedir.

Tablo 11. YB’nin İçsel Tutarlılığına İlişkin Güvenilirlik Testi Sonuçları (2008 Yılı)

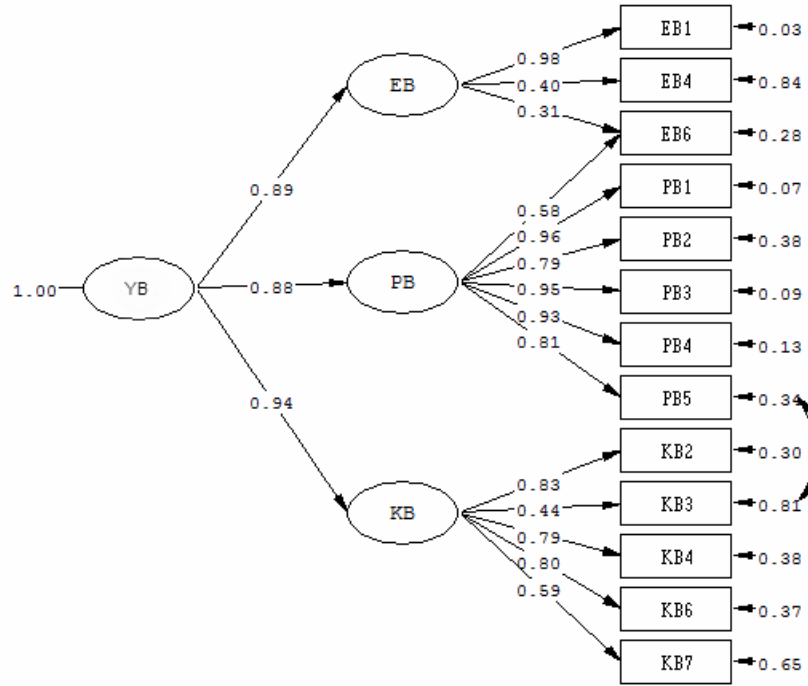
Yozlaşma Belirleyicilerine Ait Faktörler	Cronbach alpha (α)	Çıkarılan Ortalama Varyans	Bileşik Güvenilirlik
EB	0,782	0,530	0,731
PB	0,937	0,709	0,934
KB	0,802	0,587	0,830

Tablo 9’daki bulgular değerlendirildiğinde, YB’nin her bir faktörü için Cronbach Alpha değerleri, 0,782 ve üzerindedir. Benzer şekilde YB’nin her bir faktörü için ölçülen bileşik güvenilirlik ve çıkarılan ortalama varyans değerleri kritik değerin üzerindedir. Bu bulgulara göre her bir faktör güvenilirlik koşulunu sağlamaktadır.

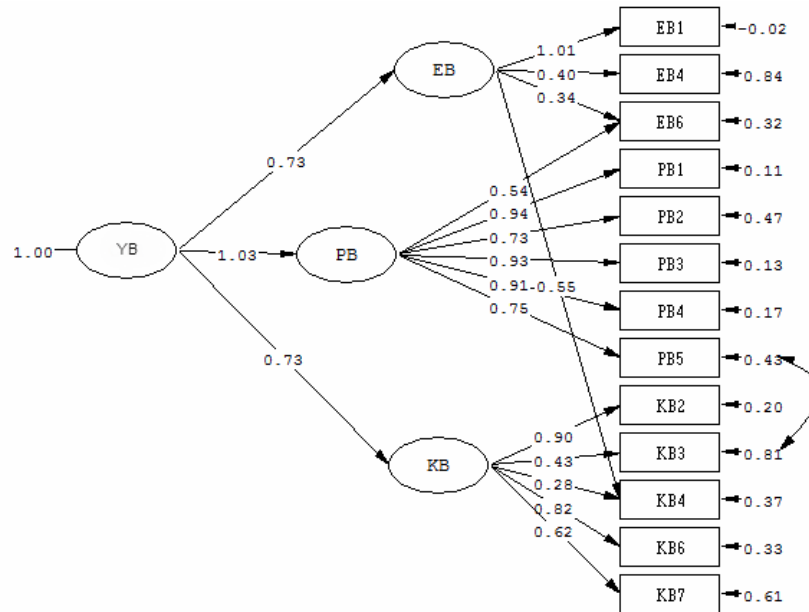
3.2.1.1.1.5. Yozlaşmanın Belirleyicileri Temel Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden Doğrulayıcı Faktör Analizi

YB’yi oluşturan alt faktörlerin YB temel faktörünü hangi düzeyde açıkladığını ortaya koyabilmek için ikinci dereceden doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları, Şekil 8’de gösterilmektedir.

Analiz sonucunda elde edilen χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=207,49/62=3,35$; CFI=0,96; NFI=0,94; NNFI=0,95 olarak hesaplanmıştır. Yozlaşma belirleyicileri (YB) içerisinde yer alan üç alt faktörün YB’yi açıklama katsayılarının oldukça yüksek olduğu ve sırasıyla EB (0,89), PB (0,88), KB (0,94) katsayı ağırlıklarıyla, YB faktöründe temsil edildikleri görülmektedir. YB temel faktörüne ilişkin uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlamalar içerisinde olduğu için modifikasyon indeksleri ve artık matris değerleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda EB-KB arasındaki hata kovaryansı modele eklenmiş ve KB4 değişkeni yazın temelinde EB içinde tanımlanmıştır. Analiz sonucunda oluşan yeni modelin parametre tahminleri Şekil 9’da gösterilmektedir.

Şekil 8. YB Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahmini (2008)

Şekil 9. Revize Edilen YB Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahminleri (2008)

YB içerisinde yer alan üç alt faktörün YB'yi açıklama katsayıları sırasıyla EB (0,73), PB (1,03), KB (0,73)' dir. χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=141,13/60=2,35$; CFI=0,98; NFI=0,96; NNFI=0,97 olarak hesaplanmıştır. Uyum indeksleri, modelin eldeki veriye oldukça iyi bir şekilde uyduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, alt

faktörlerin ölçekteki değişkenler, temel faktörün de alt faktörler tarafından yeterli düzeyde temsil edildiği tatminkâr düzeyde doğrulanmıştır.

3.2.1.1.2. 2009 Yılı İçin Yozlaşmanın Belirleyicilerine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

2008 yılı için yapılan analizler, aynı sırayla 2009 yılı için de yapılmıştır. YB temel faktör için ise ikinci düzey CFA yapılmıştır. Her bir analiz aşağıda alt başlıklarıyla açıklanmaktadır.

3.2.1.1.2.1. Ekonomik Alt Faktörünün Sınanması

EB alt faktörüne ilişkin olarak birinci dereceden doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ulaşılan standartlaştırılmış regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 12. EB Faktörü İçin İlk Yapılan CFA Tahminleri (2009)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
EB1	0,92	11,46	0,15
EB2	0,19	2,32	0,96
EB3	0,15	1,84	0,98
EB4	0,44	5,47	0,80
EB5	0,15	1,47	0,98
EB6	0,82	10,24	0,33

Ekonomik alt faktörü için χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=28,10/9=3,12$; CFI=0,87; NFI=0,83; NNFI=0,78 olarak hesaplanmıştır. Uyum indeksleri kabul edilen sınırlamalar içerisinde yer almamaktadır.

EB faktörüne ilişkin olarak öncelikle Tablo 10'daki standartlaştırılmış regresyon katsayısı, t-değerleri ve hata terimleri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda; EB2, EB3 ve EB5 değişkenlerinin analizden çıkartılması gerektiği görülmektedir. Çünkü bu değişkenlere ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları çok düşük olmakla birlikte; 0,01 anlamlılık düzeyinde t-değeri için belirlenen kritik

değer (2.576)'den düşüktür. Bu aşamada üç değişken analizden çıkartılarak parametre tahminleri tekrar hesaplanmıştır. Yeni modelin parametre tahminleri Tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 13. Revize Edilen EB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2009)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
EB1	0,89	10,47	0,22
EB4	0,45	5,55	0,80
EB6	0,85	10,13	0,27

Modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde, değişken faktör yüklerinin (standartlaştırılmış regresyon katsayısı) (λ) 0,45-0,89 arasında değiştiği gözlenmektedir. EB faktörünü temsil eden değişkenlere ait regresyon değerleri incelendiğinde değerlerin yüksek ve anlamlı olduğu görülmektedir. χ^2/sd ve uyum indeksleri ise sırasıyla; $\chi^2/sd=0,00/0=0,00$; CFI=1,000; NFI=1,00; NNFI=1,00 olarak hesaplanmıştır. Uyum indeksleri incelendiğinde, EB faktörüne ait olan üç değişkenin analizden çıkartılması sonucunda uyum indekslerinin mükemmel olduğu ve modelin doymuş bir model olduğu ifade edilebilir.

3.2.1.1.2.2. Politik Belirleyiciler Alt Faktörünün Sınanması

PB alt faktörü için yapılan birinci dereceden CFA sonucunda ulaşılan standartlaştırılmış regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri Tablo 12'de özetlenmektedir.

Tablo 14. PB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2009)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
PB1	0,94	15,76	0,11
PB2	0,69	9,73	0,53
PB3	0,93	15,23	0,14
PB4	0,92	14,95	0,16
PB5	0,79	11,70	0,38

PB faktörü için χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=11,72/5=2,34$; CFI=0,99; NFI=0,99; NNFI=0,99 olarak hesaplanmıştır. Uyum indeks değerleri iyi uyuma sahiptir. Modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde, değişken faktör yükleri (λ) 0,69-0,94 arasındadır. Tüm katsayılar anlamlı ve değerler genel olarak yüksektir.

3.2.1.1.2.3. Sosyo-Kültürel Belirleyiciler Faktörünün Sınanması

Yozlaşmanın KB alt faktörü için yapılan birinci dereceden CFA sonucunda ulaşılan parametre tahminleri Tablo 13'de gösterilmektedir. KB faktörü için χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=38,38/14=2,74$; CFI=0,94; NFI=0,91; NNFI=0,90 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 15. . Sosyo-Kültürel Faktörü İçin CFA Tahminleri (2009)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
KB1	0,18	2,20	0,97
KB2	0,88	13,28	0,22
KB3	0,42	5,25	0,82
KB4	0,73	10,21	0,46
KB5	0,33	3,98	0,89
KB6	0,83	12,24	0,30

KB faktörüne ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları incelendiğinde sadece KB1 ve KB5 değişkenlerine ait standardize edilmiş katsayılar düşük, hata katsayıları yüksek ve t-değeri açısından KB1 kritik değer altındadır. Bu aşamada

KB1 ve KB5 değişkenleri analizden çıkartılarak, parametre tahminleri tekrar hesaplanmıştır. Bu değişkenlerin çıkartılması sonucunda, oluşan yeni modelin standartlaştırılmış regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri Tablo 14'te gösterilmektedir.

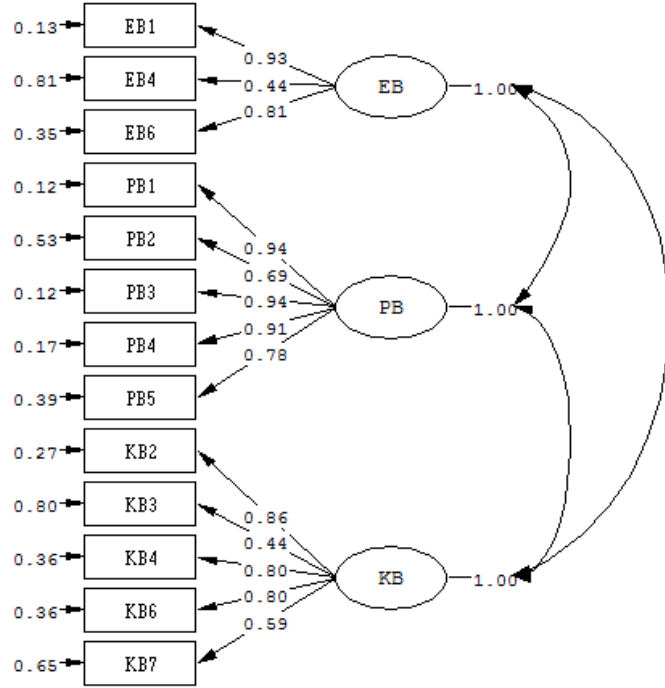
Tablo 16. Revize Edilen KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2009)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
KB2	0,88	13,13	0,23
KB3	0,41	5,14	0,83
KB4	0,74	10,35	0,45
KB6	0,84	12,27	0,30

Tablo 14 incelendiğinde; değişken faktör yükleri (λ) 0,41-0,88 arasındadır. KB faktörünü temsil eden değişkenlere ait regresyon değerleri incelendiğinde değerlerin genel olarak yüksek ve anlamlıdır. Revize edilen bulgulara göre; χ^2/sd ve uyum indeksleri $\chi^2/sd= 20,30/5=4,06$; CFI=0,95; NFI=0,94; NNFI=0,91 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, ilk modelde elde edilen sonuçlarla karşılaştırıldığında; tüm uyum indekslerin belirgin bir şekilde iyileşmiştir.

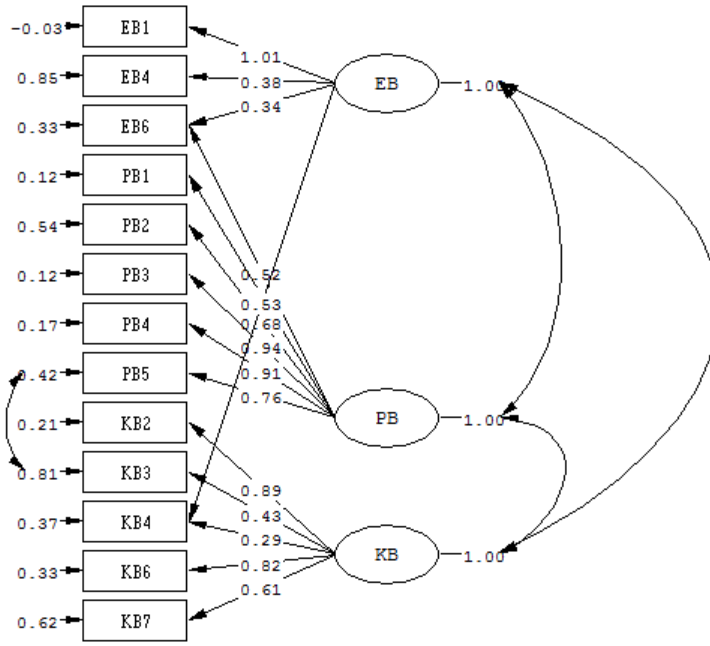
3.1.1.1.2.4. Yozlaşmanın Belirleyicileri Olan Alt Faktörlerin Birlikte Analiz Edilmesi

Yozlaşmanın belirleyicileri olan; EB, PB ve KB faktörlerinin her birine ilişkin olarak gerçekleştirilen birinci dereceden doğrulatory faktör analizinin ardından bu faktörler birlikte dikkate alınarak, yozlaşmanın belirleyicilerine ait birinci dereceden CFA yapılmıştır. Analiz sonuçları, şekil 10'da gösterilmektedir. Analiz sonucunda elde edilen tüm katsayılar %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır

Şekil 10. Yozlaşmanın Belirleyicileri İçin CFA Tahminleri (2009)

Analiz sonucunda elde edilen χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=233,70/62=3,77$; CFI=0,95; NFI=0,93; NNFI=0,93 olarak hesaplanmıştır. Ulaşılan uyum indekslerden, yalnızca NNFI'nın kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer almamaktadır. Öncelikli olarak standardize edilmiş regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri incelenmiş, sonra modifikasyon indeksleri ve artık matris değerlerine bakılmıştır. İnceleme sonucunda KB3-PB5 arasındaki hata kovaryansı modele eklenmiş ve EB6 değişkeni, yazın temelinde PB faktörünün içinde tanımlanırken, KB4 değişkeni de EB faktörünün içinde tanımlanmıştır. Belirtilen değişikliklerin yapılması sonucunda oluşan yeni modelin parametre tahminleri Şekil 11'de gösterilmektedir.

Şekil 11. Revize Edilmiş Olan Yozlaşmanın Belirleyicileri İçin CFA Tahminleri (2009)

Analiz sonucunda elde edilen χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=173,75/60=2,90$; CFI=0,96; NFI=0,95; NNFI=0,95 olarak hesaplanmıştır. Uyum iyiliğine ilişkin indeks değerleri incelendiğinde bu değerlerin genel olarak kabul edilen sınırlamalar içerisinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca alt faktörler arasındaki korelasyonlar; EB-PB arasında 0,77; EB-KB arasında 0,83; PB-KB arasında 0,75 olup, elde edilen bütün korelasyonlar istatistiksel olarak anlamlıdır.

Yozlaşmanın belirleyici faktörlerinin birleşim geçerliliğini değerlendirmek için, değişkenlerin standardize edilmiş regresyon ağırlıklarına bakılmıştır. Her bir faktörü temsil eden değişkenlere ait regresyon ağırlıkları sırasıyla, EB faktörü için 0,34-1,01 arasında; PB için 0,52-0,94 arasında; KB için 0,29-0,83 arasındadır. Faktörlere ait değişkenlerin standardize edilmiş regresyon değerleri genel olarak yüksek olduğundan yozlaşma belirleyicilerinin birleşim geçerliliğinin olduğu ifade edilebilir. Yozlaşmanın belirleyicilerine ilişkin ayırt edici geçerliliği Tablo 15'te gösterilmektedir.

Tablo 17. Yozlaşmanın Belirleyici Faktörleri İçin Ayırt Edici Geçerliliğin Değerlendirilmesi

Yozlaşmanın Belirleyicileri Modeli	χ^2	sd
Standardize edilmiş model	734,21	62
Standardize edilmemiş model	152,36	59
$\Delta\chi^2$	581,85	
Δsd		3
$3 \chi^2 .05 = 7,82$		

Sonuçlar değerlendirildiğinde, 3 serbestlik derecesinde 0,05 anlamlılık düzeyinde kritik değer $3 \chi^2 .05 = 7,82$ ve $581,85 > 7,82$ olduğu için yozlaşmanın belirleyicilerini oluşturan faktörlerin farklı yapılara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu da yozlaşmanın belirleyicileri modelinin ayırt edici geçerliliğinin olduğunu göstermektedir. Yozlaşmanın belirleyicilerine ilişkin hem birleşim hem de ayırt edici geçerliliğinin sağlanması, YB temel faktörünün yapı geçerliliğinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayırt edici geçerliliğinin sağlanmasından sonra, yozlaşmanın belirleyicilerine ilişkin her bir faktörün güvenilirliğinin değerlendirilmesi gerekir. Tablo 16’da güvenilirlik analiz sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 18. Yozlaşma Belirleyicilerinin İçsel Tutarlılığına İlişkin Güvenilirlik Testi Sonuçları (2009)

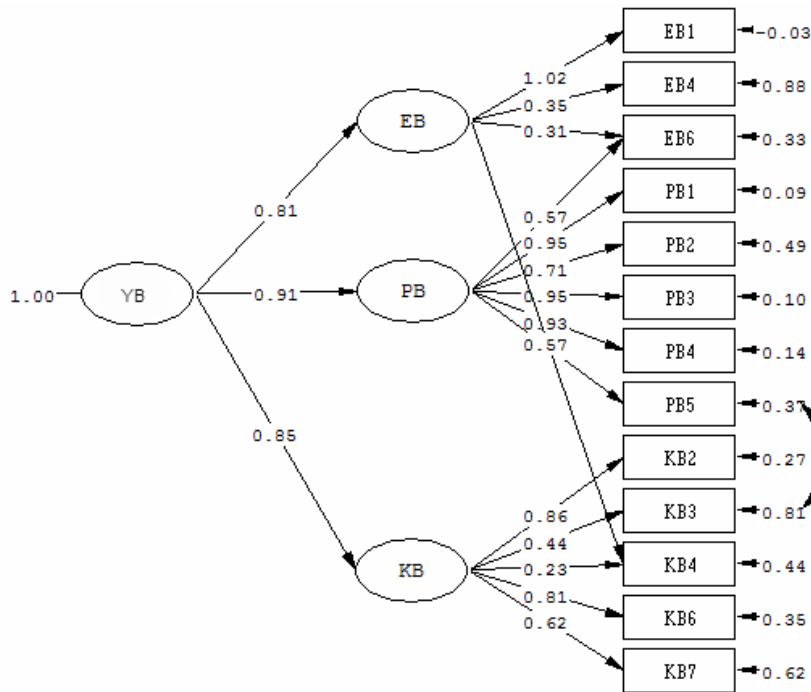
Yozlaşma Belirleyicilerine Ait Faktörler	Cronbach alpha (α)	Çıkarılan Ortalama Varyans	Bileşik Güvenilirlik
EB	0,774	0,497	0,764
PB	0,931	0,697	0,930
KB	0,803	0,474	0,798

Tablo 16’deki bulgular değerlendirildiğinde, YB’nin her bir faktörü için Cronbach Alpha değerleri, 0,774 ve üzerindedir. Benzer şekilde YB’nin her bir faktörü için ölçülen bileşik güvenilirlik değerleri kritik değerın üzerindedir. YB’ye ilişkin alt faktörlerin çıkarılan ortalama varyansı açısından değerlendirildiğinde, EB ve KB alt faktörleri için 0,50’nin biraz altında kaldığı görülmektedir. Çıkarılan ortalama varyans değerleri, genellikle muhafazakâr bir test olarak kabul edildiği için diğer güvenilirlik ve geçerlilik kriterlerini sağladığında kritik değerın biraz altında kalan değerler de

kabul edilmektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Buradan hareketle, her bir faktörün güvenilirlik koşulunu sağladığı ifade edilebilir.

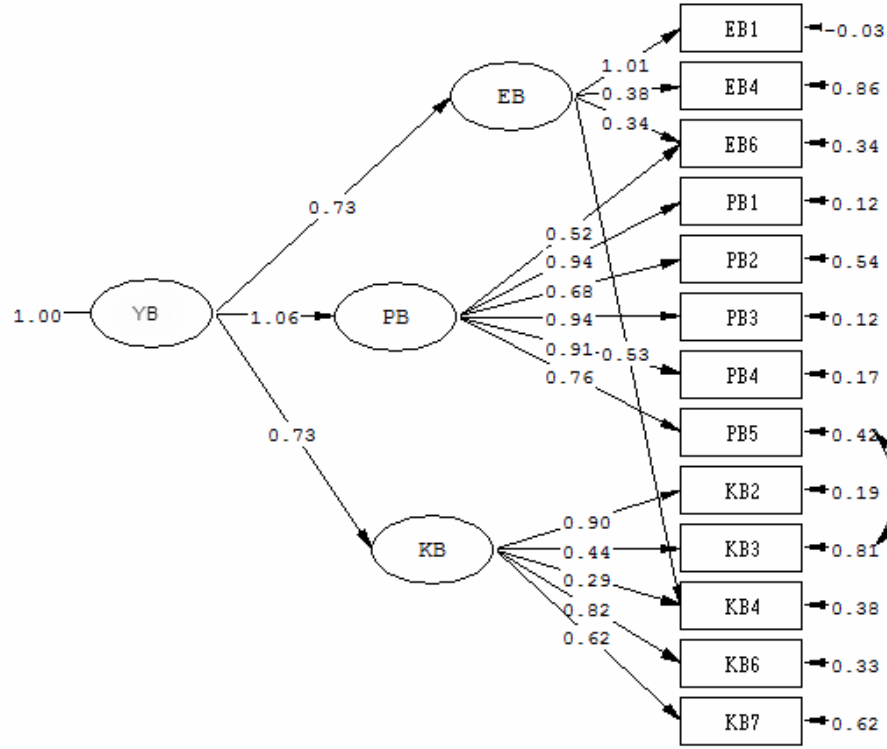
3.1.1.1.2.5. Yozlaşmanın Belirleyicileri Temel Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden Doğrulayıcı Faktör Analizi

Yozlaşmanın belirleyicilerini oluşturan alt faktörlerin YB temel faktörünü hangi düzeyde açıkladığını ortaya koyabilmek için ikinci dereceden CFA yapılmıştır. Analiz sonuçları, Şekil 12’de gösterilmektedir.

Şekil 12. Yozlaşmanın Belirleyici Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahmini (2009)

Analiz sonucunda elde edilen χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=198,46/61=3,25$; CFI=0,96; NFI=0,95; NNFI=0,95 olarak hesaplanmıştır. YB içerisinde yer alan üç alt faktörün YB’yi açıklama katsayılarının oldukça yüksektir. Bu katsayılar sırasıyla EB (0,81), PB (0,91), KB (0,85)’dir. YB faktörüne ilişkin uyum indeksleri kabul edilen sınırlamalar içerisinde. Analiz sonuçlarında elde edilen modifikasyon indeksleri ve artık matris değeri incelendiğinde; EB-KB arasındaki hata kovaryansı modele eklenmiştir. Analiz sonucunda oluşan yeni modelin parametre tahminleri Şekil 13’de gösterilmektedir.

Şekil 13. Revize Edilen YB Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahminleri (2009)

YB içerisinde yer alan üç alt faktörün YB'yi açıklama katsayıları sırasıyla EB (0,73), PB (1,06), KB (0,73) katsayı ağırlıklarıyla, YB faktöründe temsil edildikleri görülmektedir. χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=154,05/60=2,57$; CFI=0,98; NFI=0,96; NNFI=0,97 olarak hesaplanmıştır. Uyum indeksleri değerlendirildiğinde, model eldeki veriye oldukça iyi bir şekilde uymaktadır. Böylece, alt faktörlerin ölçekteki değişkenler, temel faktörün de alt faktörler tarafından yeterli düzeyde temsil edildiği tatminkâr düzeyde doğrulanmıştır.

3.2.1.1.3. 2010 Yılı İçin Yozlaşmanın Belirleyicilerine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Daha önce 2008 ve 2009 yılları için yapılan analizler 2010 yılı için de aynı sırayla yapılmıştır. Bu dönem içinde yozlaşmanın belirleyicilerini oluşturan her bir alt faktör için öncelikli olarak birinci düzey CFA yapılmıştır. YB temel faktörü için ise ikinci düzey CFA yapılmıştır. Her bir analiz aşağıda alt başlıklarıyla açıklanmaktadır.

3.2.1.1.3.1 Ekonomik Belirleyici Alt Faktörünün Sınanması

2010 yılı için EB alt faktörüne ilişkin olarak birinci dereceden doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ulaşılan standartlaştırılmış regresyon katsayısı, t- değerleri ve hata terimleri Tablo 17’de gösterilmektedir.

Tablo 19. EB Faktörü İçin İlk Yapılan CFA Tahminleri (2010)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
EB1	0,89	11,22	0,20
EB2	0,14	1,59	0,98
EB3	0,14	1,62	0,98
EB4	0,49	6,08	0,76
EB5	0,12	1,39	0,99
EB6	0,83	10,44	0,31

EB alt faktörü için χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=28,37/9=3,15$; CFI=0,85; NFI=0,81; NNFI=0,75 olarak hesaplanmıştır. Uyum indeksleri incelendiğinde bazılarının, kabul edilen sınırlamalar içerisinde yer almadığı görülmektedir.

EB faktörüne ilişkin olarak öncelikle Tablo 17’deki standartlaştırılmış regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda; EB2, EB3 ve EB5 değişkenlerinin analizden çıkartılması gerektiği görülmektedir. Çünkü bu değişkenlere ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları çok düşük olmakla birlikte; 0,01 anlamlılık düzeyinde t-değeri için belirlenen kritik değer (2.576)’den düşüktür. Bu aşamada üç değişken analizden çıkartılarak parametre tahminleri tekrar hesaplanmıştır. Bu değişkenlerin çıkartılması sonucunda, oluşan yeni modelin parametre tahminleri Tablo 18’de gösterilmektedir.

Tablo 20. Revize Edilen EB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2010)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
EB1	0,86	10,59	0,25
EB4	0,49	6,15	0,76
EB6	0,86	10,58	0,26

Modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde, değişken faktör yüklerinin (standartlaştırılmış regresyon katsayısı) (λ) 0,49-0,86 arasında değişmektedir. EB faktörünü temsil eden değişkenlere ait regresyon değerleri incelendiğinde değerler genel olarak yüksek ve anlamlıdır. χ^2/sd ve uyum indeksleri ise sırasıyla; $\chi^2/sd=0,00/0=0,00$; CFI=1,000; NFI=1,00; NNFI=1,00 olarak hesaplanmıştır. Uyum indeksleri incelendiğinde, EB faktörüne ait olan üç değişkenin analizden çıkartılması sonucunda uyum indeksleri mükemmel ve model doymuş bir modeldir.

3.2.1.1.3.2. Politik Belirleyiciler Alt Faktörünün Sınanması

PB alt faktörü için yapılan birinci dereceden CFA sonucunda ulaşılan standartlaştırılmış regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri Tablo 19'da gösterilmektedir.

PB faktörü için χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=16,60/5=3,32$; CFI=0,99; NFI=0,98; NNFI=0,98 olarak hesaplanmıştır. Modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde, değişken faktör yüklerinin (λ) 0,73-0,97 arasında değişmektedir. Tüm katsayılar anlamlı ve değerler genel olarak yüksektir.

Tablo 21. PB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2010)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
PB1	0,97	16,50	0,06
PB2	0,73	10,63	0,46
PB3	0,92	14,96	0,16
PB4	0,90	14,51	0,19
PB5	0,79	11,78	0,38

3.2.1.1.3.3. Sosyo-Kültürel Faktörünün Sınanması

Yozlaşmanın KB alt faktörü için yapılan birinci dereceden CFA sonucunda ulaşılan parametre tahminleri Tablo 20’de gösterilmektedir. Sosyo-kültürel faktörü için χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=42,51/14=3,04$; CFI=0,93; NFI=0,90; NNFI=0,89 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 22. KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2010)

Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
KB1	0,21	2,52	0,96
KB2	0,87	13,10	0,24
KB3	0,46	5,76	0,79
KB4	0,73	10,17	0,47
KB5	0,33	4,05	0,89
KB6	0,82	11,93	0,33

KB faktörüne ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları incelendiğinde, sadece KB1 ve KB5 değişkenlerinin standardize edilmiş katsayıları düşük, hata katsayıları yüksek ve t-değeri açısından KB1 kritik değerin altındadır. Bu aşamada KB1 ve KB5 değişkenleri analizden çıkartılarak parametre tahminleri tekrar hesaplanmıştır. Bu değişkenlerin çıkartılması sonucunda, oluşan yeni modelin standartlaştırılmış regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri Tablo 21’de gösterilmektedir.

Tablo 23. Revize Edilen KB Faktörü İçin CFA Tahminleri (2010)

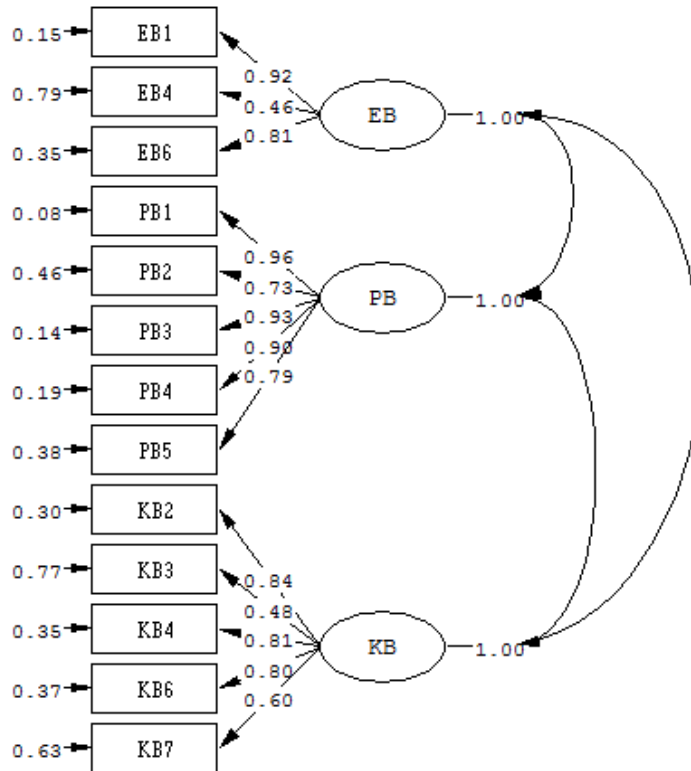
Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayısı	t-değeri	Hata Terimi
KB2	0,87	12,89	0,25
KB3	0,45	5,63	0,80
KB4	0,74	10,36	0,45
KB6	0,83	12,03	0,32

Tablo 21 incelendiğinde; değişken faktör yükleri (λ) 0,45-0,87 arasında değişmektedir. KB faktörünü temsil eden değişkenlere ait regresyon değerleri incelendiğinde, değerler genel olarak yüksek ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Revize edilen bulgulara göre; χ^2/sd ve uyum indeksleri $\chi^2/sd= 20,94/5=4,19$; CFI=0,95; NFI=0,94; NNFI=0,91 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, ilk modelde elde edilen

sonuçlarla karşılaştırıldığında; tüm uyum indekslerinden belirgin bir şekilde iyileşme olmuştur.

3.2.1.1.3.4. Yozlaşmanın Belirleyicileri Olan Alt Faktörlerin Birlikte Analiz Edilmesi

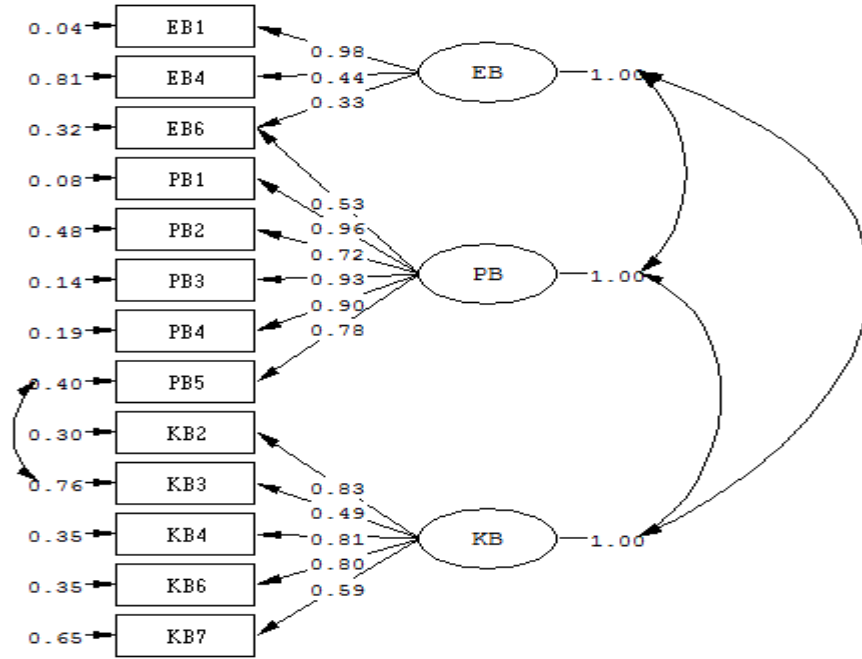
Yozlaşmanın belirleyicileri olan; EB, PB ve KB faktörlerinin her birine ilişkin olarak gerçekleştirilen birinci dereceden doğrulayıcı faktör analizinin ardından, bu faktörler birlikte dikkate alınarak, yozlaşmanın belirleyicilerine ait birinci dereceden doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları, Şekil 14'te gösterilmektedir. Analiz sonucunda elde edilen tüm katsayılar %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Şekil 14. Yozlaşmanın Belirleyicileri İçin CFA Tahminleri (2009)

Analiz sonucunda elde edilen χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=247,01/62=3,69$; CFI=0,94; NFI=0,93; NNFI=0,93 olarak hesaplanmıştır. Ulaşılan uyum indekslerinden yalnızca NNFI kabul edilebilir sınırlar içerisinde değildir. Öncelikli olarak standardize edilmiş regresyon katsayıları, t-değerleri ve hata terimleri incelenmiş, sonra modifikasyon indeksleri ve artık matris değerlerine bakılmıştır. İnceleme sonucunda KB3-PB5 arasındaki hata kovaryansı modele eklenmiş ve EB6

değişkeni, yazın temelinde PB faktörünün içinde tanımlanmıştır. Belirtilen değişikliklerin yapılması sonucunda oluşan yeni modelin parametre tahminleri Şekil 15'te gösterilmektedir.

Şekil 15. Revize Edilmiş Olan Yozlaşmanın Belirleyicileri İçin CFA Tahminleri (2009)

Analiz sonucunda elde edilen χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=170,12/60=2,84$; CFI=0,97; NFI=0,95; NNFI=0,96 olarak hesaplanmıştır. Uyum iyiliğine ilişkin indeks değerleri incelendiğinde bu değerlerin genel olarak kabul edilen sınırlamalar içerisinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca alt faktörler arasındaki korelasyonlar; EB-PB arasında 0,79; EB-KB arasında 0,89; PB-KB arasında 0,75 olup, elde edilen bütün korelasyonlar istatistiksel olarak anlamlıdır.

Yozlaşmanın belirleyicilerine ait yapı için birinci dereceden CFA yapıldıktan sonra bu yapının geçerlilik ve güvenilirlik açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Yozlaşmanın belirleyici faktörlerinin birleşim geçerliliğini değerlendirmek için, değişkenlerin standardize edilmiş regresyon ağırlıklarına bakılmıştır. Her bir faktörü temsil eden değişkenlere ait regresyon ağırlıkları sırasıyla, EB faktörü için 0,33-0,98 arasında; PB için 0,53-0,96 arasında; KB için 0,49-0,83 arasındadır. Faktörlere ait değişkenlerin standardize edilmiş regresyon değerleri genel olarak yüksek olduğundan yozlaşma belirleyicilerinin birleşim geçerliliğinin olduğunu ifade edilebilir.

Yozlaşmanın belirleyicilerine ilişkin ayırt edici geçerlilik ise Tablo 22’de gösterilmektedir.

Tablo 24. Yozlaşmanın Belirleyici Faktörleri İçin Ayırt Edici Geçerliliğin Değerlendirilmesi (2009 Yılı)

Yozlaşmanın Belirleyicileri Modeli	χ^2	sd
Standardize edilmiş model	447,88	63
Standardize edilmemiş model	170,12	60
$\Delta\chi^2$	277,76	
Δsd		3
$3 \chi^2 .05 = 7,82$		

Sonuçlar değerlendirildiğinde, 3 serbestlik derecesinde 0,05 anlamlılık düzeyinde kritik değer $3 \chi^2 .05 = 7,82$ ve $277,76 > 7,82$ olduğu için yozlaşmanın belirleyicilerini oluşturan faktörlerin farklı yapılara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu da yozlaşmanın belirleyicileri modelinin ayırt edici geçerliliğinin varlığını göstermektedir. Yozlaşmanın belirleyicilerine ilişkin hem birleşim hem de ayırt edici geçerliliğinin sağlanması, yozlaşma belirleyicileri temel faktörünün yapı geçerliliğinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayırt edici geçerliliğinin sağlanmasından sonra, yozlaşma belirleyicilerine ilişkin her bir faktörün güvenilirliğinin değerlendirilmesi gerekir. Tablo 23’te güvenilirlik analizleri sonucunda ulaşılan bulgular gösterilmektedir.

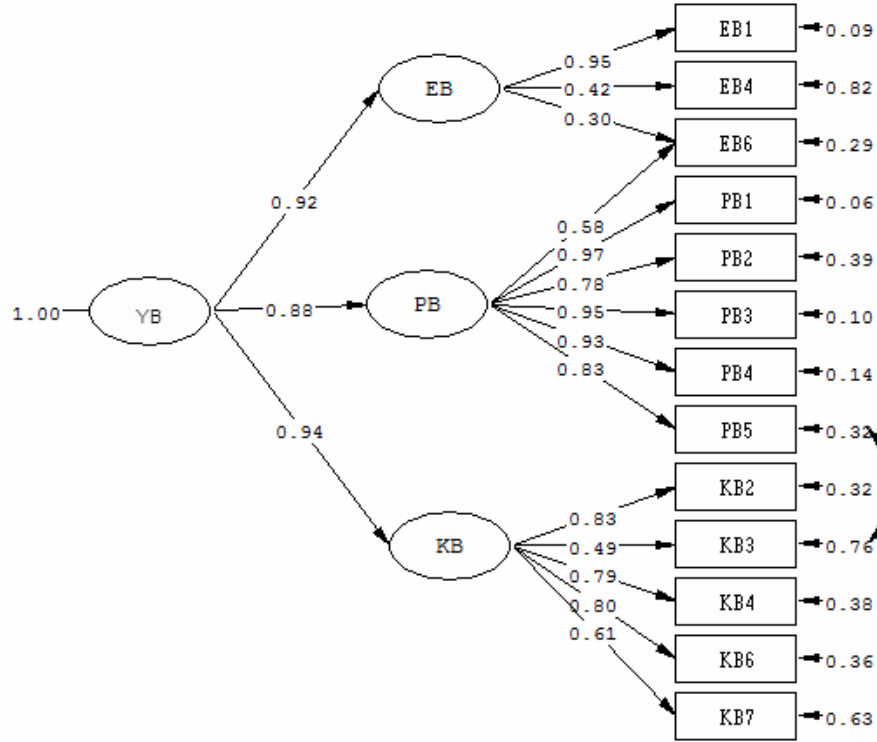
Tablo 25. Yozlaşma Belirleyicilerinin İçsel Tutarlılığına İlişkin Güvenilirlik Testi Sonuçları (2009 Yılı)

Yozlaşma Belirleyicilerine Ait Faktörler	Cronbach alpha (α)	Çıkarılan Ortalama Varyans	Bileşik Güvenilirlik
EB	0,786	0,519	0,724
PB	0,938	0,713	0,935
KB	0,806	0,516	0,837

Tablo 23’teki bulgular değerlendirildiğinde, yozlaşma belirleyicilerinin her bir faktörü için Cronbach Alpha değerleri 0,786 ve üzerindedir. Benzer şekilde yozlaşma belirleyicilerinin her bir faktörü için ölçülen bileşik güvenilirlik ve çıkarılan ortalama varyans değerleri kritik değerın üzerindedir. Bu bulgular, her bir faktörün güvenilirlik koşulunu sağladığını göstermektedir.

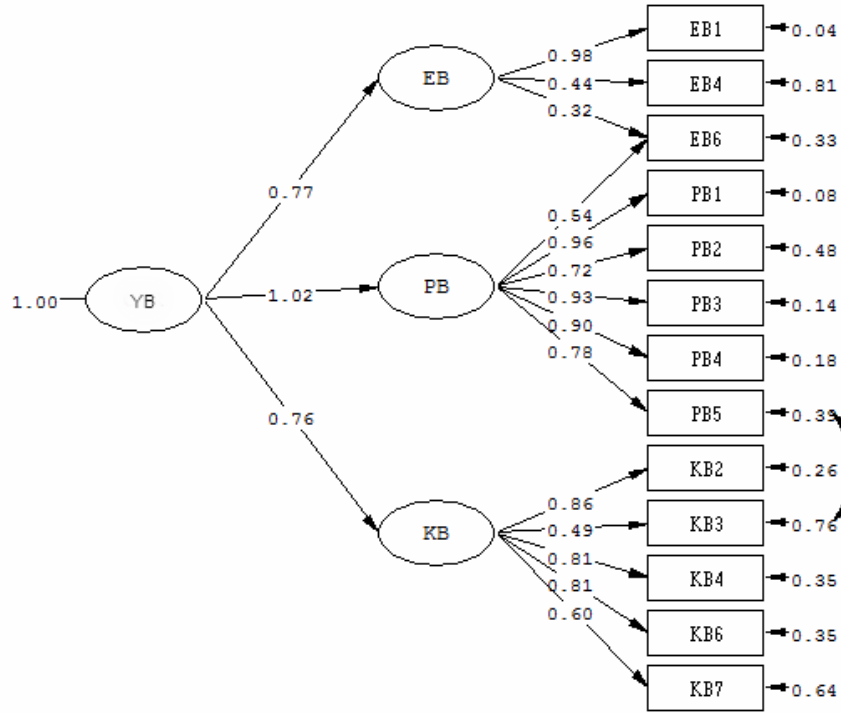
3.2.1.1.3.5. Yozlaşmanın Belirleyicileri Temel Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden Doğrulayıcı Faktör Analizi

Yozlaşmanın belirleyicilerini oluşturan alt faktörlerin yozlaşma belirleyici temel faktörünü hangi düzeyde açıkladığını ortaya koyabilmek için ikinci dereceden CFA yapılmıştır. Analiz sonuçları, Şekil 16'da gösterilmektedir.

Şekil 16. Yozlaşmanın Belirleyici Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahmini (2009)

Analiz sonucunda elde edilen χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=217,42/62=3,51$; CFI=0,95; NFI=0,94; NNFI=0,94 olarak hesaplanmıştır. YB içerisinde yer alan üç alt faktörün YB'yi açıklama katsayılarının oldukça yüksektir. Sırasıyla bu değerler EB (0,92), PB (0,88), KB (0,94) katsayı ağırlıklarıyla, YB faktöründe temsil edildikleri görülmektedir. YB temel faktörüne ilişkin uyum indekslerinden yalnızca NNFI kabul edilen kabul edilen sınırlamalar içerisinde değildir. Bu nedenle modifikasyon indeksleri ve artık matris değerleri de incelenmiştir. İnceleme sonucunda EB-KB arasındaki hata kovaryansı modele eklenmiş ve analiz tekrar yapılmıştır. Analiz sonucunda oluşan yeni modelin parametre tahminleri Şekil 17'de gösterilmektedir.

Şekil 17. Revize Edilen YB Faktörüne İlişkin İkinci Dereceden CFA Tahminleri (2009)

YB içerisinde yer alan üç alt faktörün YB'yi açıklama katsayıları sırasıyla EB (0,77), PB (1,02), KB (0,76) katsayı ağırlıklarıyla, YB faktöründe temsil edildikleri görülmektedir. χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=174,82/61=2,87$; CFI=0,97; NFI=0,96; NNFI=0,96 olarak hesaplanmıştır. Uyum indeksleri değerlendirildiğinde, modelin eldeki veriye oldukça iyi bir şekilde uyduğunu ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla, alt faktörlerin ölçekteki değişkenler, temel faktörün de alt faktörler tarafından yeterli düzeyde temsil edildiği tatminkâr düzeyde doğrulanmıştır.

3.3. Yapısal İlişkilerin Sınanması

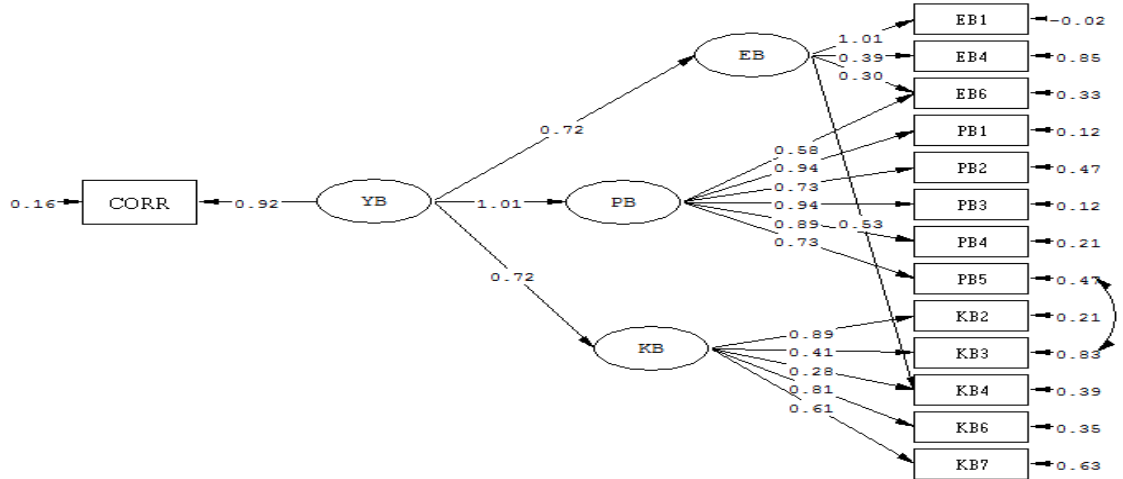
Araştırma modeli, t-1 dönemde yozlaşmanın belirleyicileri, t dönemde yozlaşma ve t+1 dönemde de yozlaşmanın etkileri olarak kurgulandığı için, model ikiye ayrılarak analiz edilmiştir. İlk kısımda yozlaşmanın belirleyicisinin yozlaşma indeksi üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. İkinci çalıştırılan modelde ise, yozlaşma indeksinin ekonomik ve politik etkilerine bakılmıştır. Yıl tanımlamalarında CORR'un analize dahil edildiği yıl esas alınmıştır. Bu YB'nin t-1, etkilerinin ise t+1 ile analize dahil edildiği anlamındadır. Çalıştırılan her iki model, aşağıda detaylı olarak anlatılmaktadır.

3.3.1. 2010 Yılına İlişkin Yapısal İlişkilerin Sınanması

Araştırmada, YB'nin CORR'a etkisinin yanı sıra CORR'un da ekonomik etkiler (EE) ve politik etkiler (PE) değişkenleri üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır. YB'yi oluşturan her bir alt faktör yazın temelinde doğrulanmış ve gözlemlenen değişkenlerin her bir alt faktörü ne kadar temsil ettiği gösterilmiştir. Yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizi sonuçları tatmin edici olduğu için yapısal modelin (araştırma modeli) testine geçilmiştir.

3.3.1.1. Yozlaşma Belirleyicileri Faktörünün Yozlaşma Üzerindeki Etkisi

YB (2008) faktörünün CORR (2009) üzerindeki etkisine yönelik yapılan analiz sonuçlarına ilişkin standardize edilmiş regresyon değerleri Şekil 18'de gösterilmektedir. Analize ilişkin χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=172,46/73=2,37$; CFI=0,98; NFI=0,96; NNFI=0,97 olarak hesaplanmıştır.

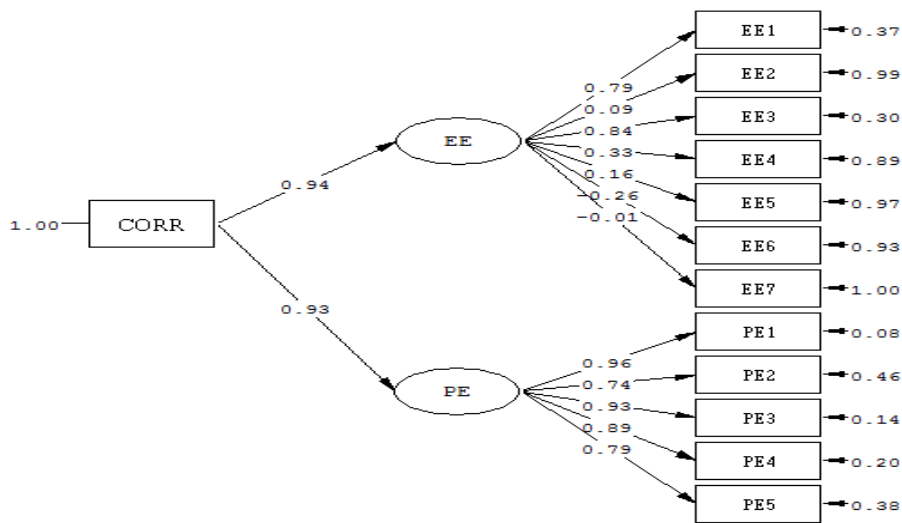

Şekil 18. YB Faktörünün CORR Üzerindeki Etkisi (2009)

Araştırma modeline ilişkin uyum indekslerinin iyi uyum göstermesi, tahmin edilen katsayıların hipotezlerin sınanması açısından değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, araştırmanın birinci hipotezinde (H_1) öngörüldüğü gibi, yozlaşma belirleyicileri, yozlaşma üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye ($\beta = 0,92$; $t = 20,51$) sahiptir. Bu sonuç, H_1 hipotezinin desteklendiğini göstermektedir.

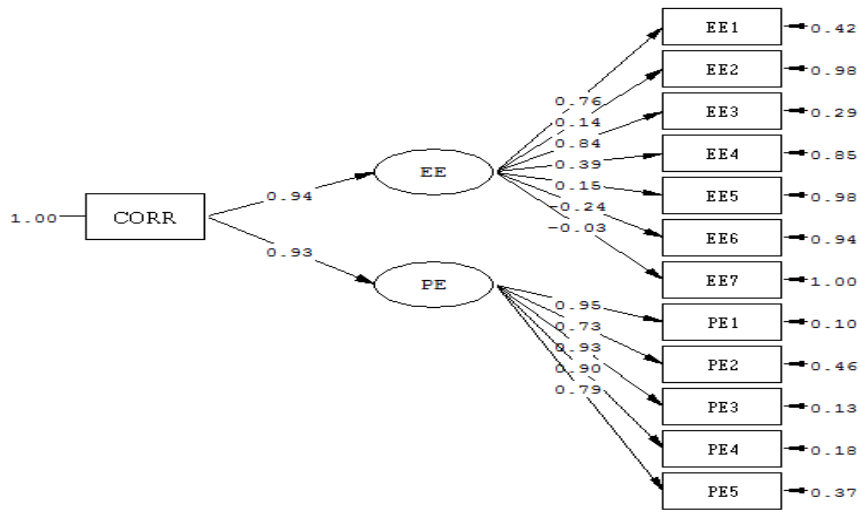
3.3.1.2. Yozlaşmanın Ekonomik ve Politik Etkilerinin Sınanması

CORR (2009)'un EE(2010) VE PE(2010) belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına ilişkin standardize edilmiş regresyon değerleri Şekil 19'da gösterilmektedir.

Şekil 19. CORR Faktörünün EE ve PE Üzerindeki Etkisi (2009)

Analize ilişkin χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=305,68/64=4,78$; CFI=0,90; NFI=0,88; NNFI=0,87 olarak hesaplanmıştır. Yapılan incelemede uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer almadığı görülmektedir. Öncelikle modifikasyon indeksleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda EE ve PE gizil değişkenlerinin arasındaki yakın ilişkiden hareketle, ikisi arasındaki hata korelasyonları modele eklenmiş ve modelin parametre tahminleri yeniden hesaplanmıştır. Hesaplama sonrasında grafiksel gösterim Şekil 20’de gösterilmektedir.

Şekil 20. Revize Edilen Modele İlişkin Yapısal İlişkiler

Tablo 26. Revize Edilen Model için Uyum İndeksleri (2009)

Model	χ^2	χ^2/sd	CFI	NFI	NNFI
Yapısal	251,14	3,99	0,92	0,90	0,90

İkinci ve üçüncü hipotezler değerlendirilecek olursa, EE kapsamında yer alan EE2, EE5 ve EE7 değişkenleri 0,01 düzeyinde anlamlı değildir. Çünkü bu değişkenlere ilişkin, t istatistik değerleri sırasıyla 1,82; 1,92; -0,35 olarak hesaplanmıştır. Modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları dikkate alındığında, yozlaşmanın EE ve PE birbirine yakın olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, yozlaşma belirleyicileri (YB), yozlaşma indeksindeki (CORR) değişimin 0,85’ini açıklamaktadır. CORR’daki

değişim ise EE'deki değişimin 0,88'ini; PE'deki değişimin ise 0,87'sini açıklamaktadır.

Hipotezler	Önerilen Model				
		Standardize edilmiş regresyon katsayısı	t-değeri	Sonuçlar	R ²
H ₁ YB→CORR		0,92	20,51*	Kabul	0,85
H ₂ CORR→EE		0,94 (0,87)	13,41*	Kabul	0,88
H ₃ CORR→PE		0,93 (0,86)	23,68*	Kabul	0,87

Tablo 27. Yapısal Model Sonuçları (2009)

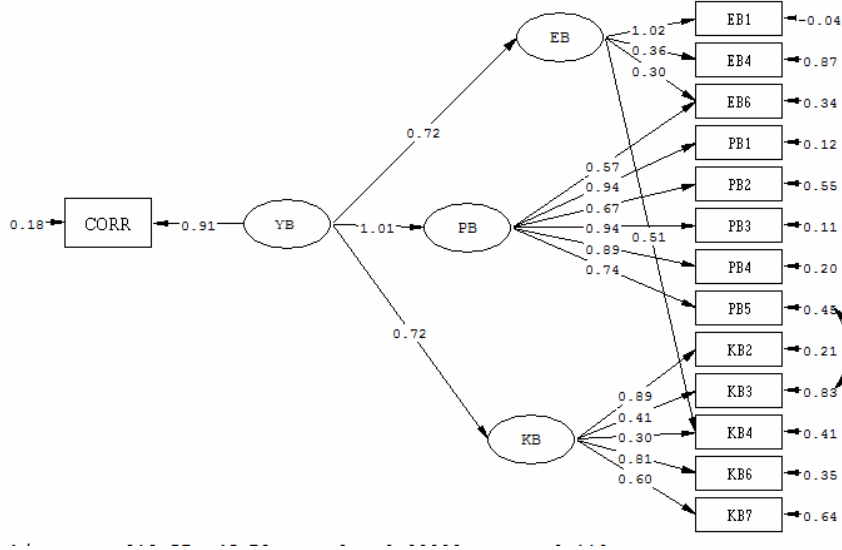
Not: t-değerleri *p<0,01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Standardize edilmiş regresyon katsayısı sütununda parantez içerisinde belirtilen değerler "Yozlaşma Belirleyicilerinin Ekonomik ve Politik Faktörler Üzerindeki Dolaylı Etkileri"dir.

3.3.2. 2010 Yılına İlişkin Yapısal İlişkilerin Sınanması

Araştırmada, YB (2009) faktörünün CORR (2010) etkisinin yanı sıra, CORR (2010)'un da EE (2011) ve PE (2011) üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu nedenle yozlaşmanın belirleyicilerini oluşturan her bir alt faktör yazın temelinde doğrulanmış ve gözlemlenen değişkenlerin her bir alt faktörü ne kadar temsil ettiği gösterilmiştir. Yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizi sonuçları tatmin edici olduğu için yapısal modelin (araştırma modeli) testine geçilmiştir.

3.3.2.1. Yozlaşma Belirleyicileri Faktörünün Yozlaşma Üzerindeki Etkisi

YB (2009) faktörünün CORR (2010) üzerindeki etkisine yönelik yapılan analiz sonuçlarına ilişkin standardize edilmiş regresyon değerleri Şekil 21'de gösterilmektedir. Analize ilişkin χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=212,57/73=2,91$; CFI=0,96; NFI=0,95; NNFI=0,96 olarak hesaplanmıştır.

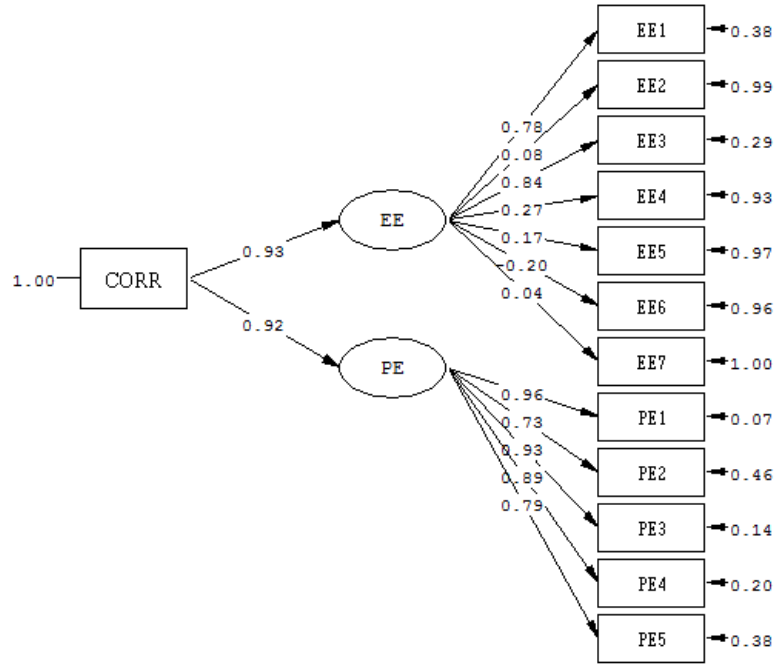

Şekil 21. YB Faktörünün CORR Üzerindeki Etkisi (2010)

Araştırma modeline ilişkin uyum indekslerinin bazılarının kabul edilebilir değerlerinin iyi uyum göstermesi, tahmin edilen katsayıların hipotezlerin sınanması açısından değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, birinci araştırma hipotezinde (H_1) öngörüldüğü gibi, yozlaşma belirleyicileri, yozlaşma üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye ($\beta = 0,91$; $t = 20,01$) sahiptir. Bu sonuç, H_1 hipotezinin desteklendiğini göstermektedir.

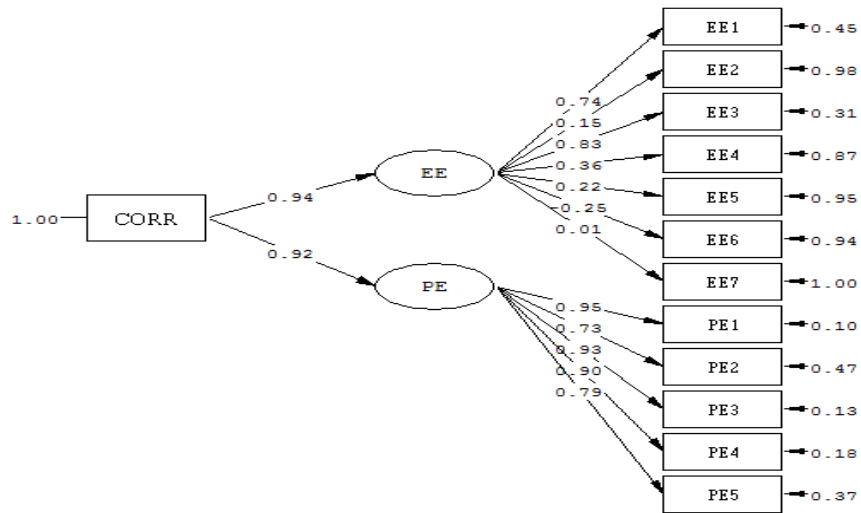
3.3.2.2. Yozlaşmanın Ekonomik ve Politik Etkilerinin Sınanması

CORR'un EE ve PE'lerini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına ilişkin standardize edilmiş regresyon değerleri Şekil 22'de gösterilmektedir.

Şekil 22. CORR Faktörünün EE ve PE Üzerindeki Etkisi (2010)

Analize ilişkin χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=330,63/64=5,17$; CFI=0,89; NFI=0,87; NNFI=0,86 olarak hesaplanmıştır. Bu uyum indeksleri kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer almamaktadır. Bu sorunu aşmak için öncelikle modifikasyon indeksleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda EE ve PE gizil değişkenlerinin arasındaki yakınlıktan hareketle, ikisi arasındaki hata korelasyonları modele eklenmiş ve modelin parametre tahminleri yeniden hesaplanmıştır. Hesaplama sonrasında grafiksel gösterim Şekil 23’de gösterilmektedir.

Şekil 23. Revize Edilen Modele İlişkin Yapısal İlişkiler (2010)

Tablo 28. Revize Edilen Model İçin Uyum İndeksleri (2010)

Model	χ^2	χ^2/sd	CFI	NFI	NNFI
Yapısal	268,23	3,99	0,92	0,90	0,90

İkinci ve üçüncü hipotezler değerlendirilecek olursa, ekonomik etkiler kapsamında yer alan EE2 ve EE7 değişkenleri 0,01 düzeyinde anlamlı değildir. Çünkü bu değişkenlere ilişkin, t istatistik değerleri sırasıyla 1,92; 0,12 olarak hesaplanmıştır. Modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları dikkate alındığında, yozlaşmanın ekonomik ve politik etkilerinin birbirine yakın olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, YB, CORR'daki değişimin 0,83'ünü açıklamaktadır. Yozlaşma indeksindeki değişim ise ekonomik etkilerdeki değişimin 0,87'sini; politik etkilerdeki değişimin ise 0,85'ini açıklamaktadır.

Tablo 29. Yapısal Model Sonuçları (2010)

Hipotezler		Önerilen Model			
		Standardize edilmiş regresyon katsayısı	t-değeri	Sonuçlar	R ²
H ₁	YB→CORR	0,91	20,01*	Kabul	0,83
H ₂	CORR→EE	0,93 (0,87)	13,51*	Kabul	0,87
H ₃	CORR→PE	0,92 (0,86)	24,45*	Kabul	0,85

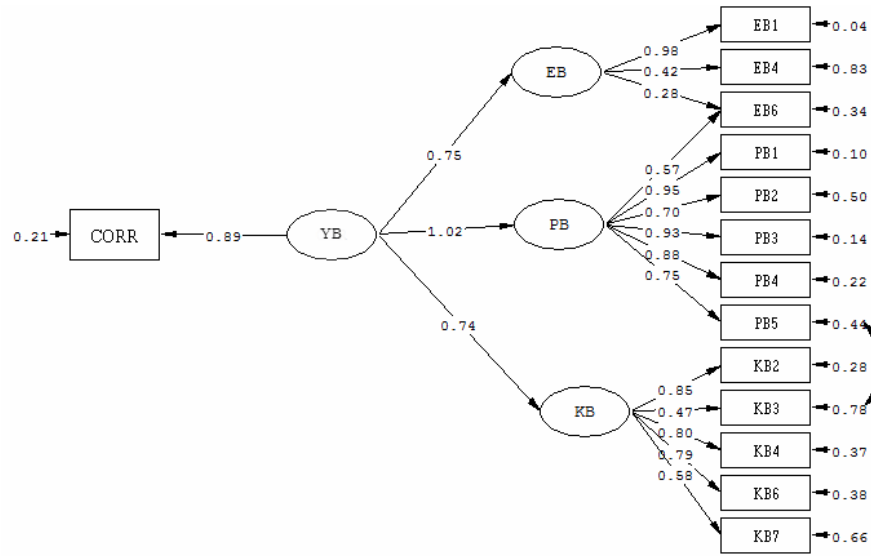
Not: t-değerleri *p<0,01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Standardize edilmiş regresyon katsayısı sütununda parantez içerisinde belirtilen değerler "Yozlaşma Belirleyicilerinin Ekonomik ve Politik Faktörler Üzerindeki Dolaylı Etkileri"dir.

3.3.3. 2011 Yılına İlişkin Yapısal İlişkilerin Sınanması

Araştırmada, YB faktörünün yozlaşma üzerindeki etkisinin yanı sıra, CORR'un da EE ve PE faktörleri üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu nedenle yozlaşmanın belirleyicilerini oluşturan her bir alt faktör yazın temelinde doğrulanmış ve gözlemlenen değişkenlerin her bir alt faktörü ne kadar temsil ettiği gösterilmiştir. Yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizi sonuçları tatmin edici olduğu için yapısal modelin (araştırma modeli) testine geçilmiştir.

3.3.3.1. Yozlaşma Belirleyicileri Faktörünün Yozlaşma Üzerindeki Etkisi

YB faktörünün CORR üzerindeki etkisine yönelik yapılan analiz sonuçlarına ilişkin standardize edilmiş regresyon değerleri Şekil 24'te gösterilmektedir. Analize ilişkin χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=224,34/74=3,03$; CFI=0,96; NFI=0,95; NNFI=0,95 olarak hesaplanmıştır.

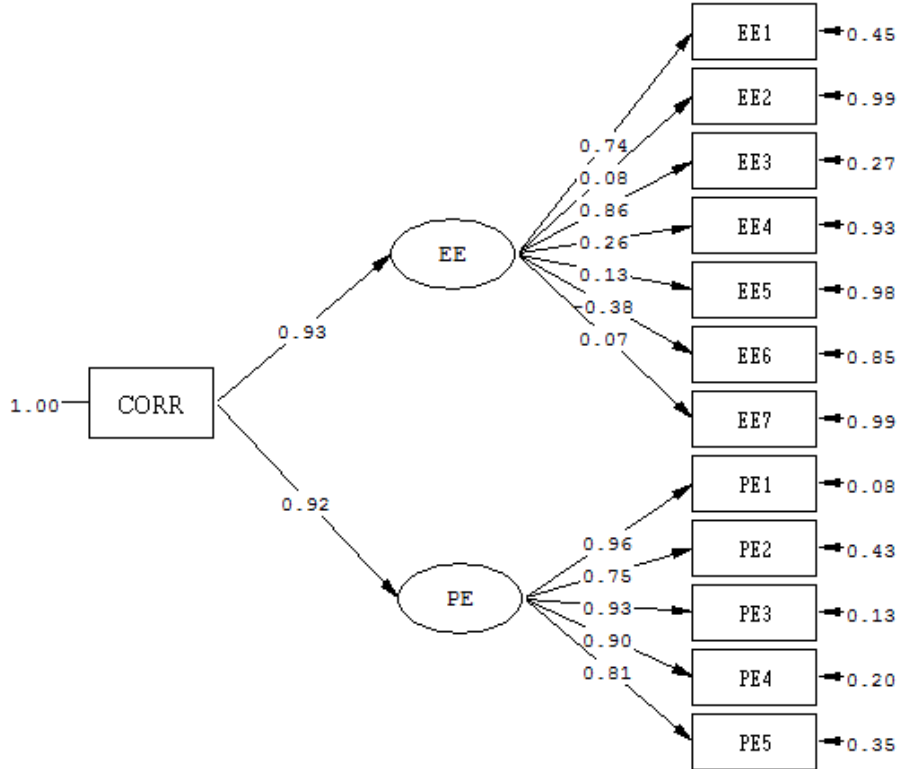

Şekil 24. YB Faktörünün CORR Üzerindeki Etkisi (2011)

Araştırma modeline ilişkin uyum indekslerinin iyi uyum göstermesi, tahmin edilen katsayıların hipotezlerin sınanması açısından değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, araştırmanın birinci hipotezinde (H_1) öngörüldüğü gibi, YB, CORR üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye ($\beta = 0,89$; $t = 20,51$) sahiptir. Bu sonuç, H_1 hipotezinin desteklendiğini göstermektedir.

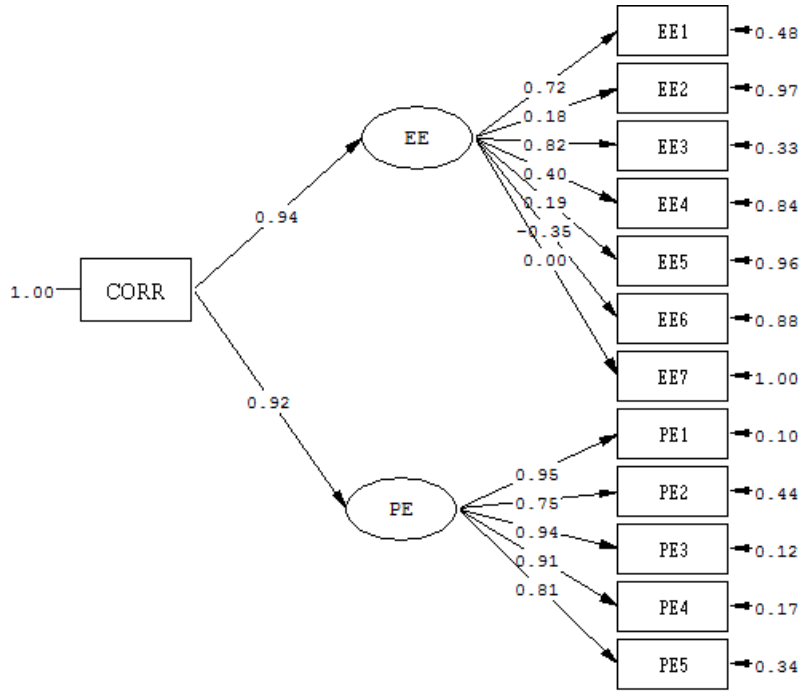
3.3.3.2. Yozlaşmanın Ekonomik ve Politik Etkilerinin Sınanması

CORR'UN EE ve PE üzerindeki etkilerini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına ilişkin standardize edilmiş regresyon değerleri Şekil 25'te gösterilmektedir.

Şekil 25. CORR Faktörünün EE ve PE Üzerindeki Etkisi (2011)

Analize ilişkin χ^2/sd ve uyum indeksleri; $\chi^2/sd=347,02/64=5,42$; CFI=0,88; NFI=0,86; NNFI=0,85 olarak hesaplanmıştır. Yapılan incelemede uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer almadığı görülmektedir. Sorunu gidermek için öncelikle modifikasyon indeksleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda ekonomik etkiler ve politik etkiler gizil değişkenlerinin arasındaki yakınlıktan hareketle, ikisi arasındaki hata korelasyonları modele eklenmiş ve modelin parametre tahminleri yeniden hesaplanmıştır. Hesaplama sonrasında grafiksel gösterim Şekil 26'da gösterilmektedir.

Şekil 26. Revize Edilen Modele İlişkin Yapısal İlişkiler

Tablo 30. Revize Edilen Model İçin Uyum İndeksleri (2012)

Model	χ^2	χ^2/sd	CFI	NFI	NNFI
Yapısal	282,04	4,48	0,91	0,89	0,89

İkinci ve üçüncü hipotezler değerlendirilecek olursa, ekonomik etkiler kapsamında yer alan EE2, EE5, EE7 değişkenleri 0,01 düzeyinde anlamlı değildir. Çünkü bu değişkenlere ilişkin, t istatistik değerleri sırasıyla 0,99; 1,52; 0,89 olarak hesaplanmıştır. Modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları dikkate alındığında, yozlaşmanın ekonomik ve politik etkilerinin birbirine yakın olduğu söylenebilir. Ayrıca YB, CORR'daki değişimin 0,87'ini açıklamaktadır. CORR'daki değişim ise EE'deki değişimin 0,88'ini; PE'deki değişimin ise 0,87'sini açıklamaktadır.

Tablo 31. Yapısal Model Sonuçları (2011)

Hipotezler		Önerilen Model			
		Standardize edilmiş regresyon katsayısı	t-değeri	Sonuçlar	R ²
H ₁	YB→CORR	0,93	20,51*	Kabul	0,87
H ₂	CORR→EE	0,94 (0,87)	12,10*	Kabul	0,88
H ₃	CORR→PE	0,92 (0,85)	23,62*	Kabul	0,87

Tablo 32. Yapısal Model Sonuçları

Not: t-değerleri * $p < 0,01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Standardize edilmiş regresyon katsayısı sütununda parantez içerisinde belirtilen değerler “Yozlaşma Belirleyicilerinin Ekonomik ve Politik Faktörler Üzerindeki Dolaylı Etkileri”dir.

SONUÇ

Yozlaşma tarih boyunca her toplumda farklı şekillerde görülen bir davranış kalıbıdır. İnsanlığın varoluşu kadar eski olan bu sorun hakkında Platon: “Devlet memurları hediye almadan hizmet etmelidir. Buna uymayanlar yargı kararıyla cezalandırılmalı ve cenaze merasimi yapılmadan gömülmelidir” derken, Kuran-ı Kerim: “Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bilerek, günaha girerek çalışanlara rüşvet olarak vermeyin (Bakara, 2/188)” buyurmaktadır. Rüşvet ve yolsuzluk İslam dininde haram kılınmış ve büyük günahlardan biri olarak sayılmıştır. Benzer şekilde Büyük Selçuklu Devleti’nin Veziri Nizamülmülk “Siyasetname” adlı kitabında yozlaşmayla ilgili olarak: “Hizmetkar ve atanmışların birinden yakışıksız bir davranış yahut yolsuzluk sadır olur da bu kişinin bir takım yaptırımlar, kınamalar ve öğütlerle yola gelmesi ve gafletten uyanması durumunda görevinde devamı sağlanır; yok eğer uyanmazsa görevine derhal son verilerek, yerine o makama layık birisi tayin edilir” demektedir.

Batı dünyası da yozlaşmayı lanetlemektedir. Örneğin, Dante, yedi yüz yıl önce, rüşvetçilerin cehennem en derinini hak ettiklerini ifade etmiştir. Shakespeare bazı oyunlarında yozlaşmaya yer vererek bu konudaki rahatsızlığını dile getirmektedir.

Yozlaşma en genel tanımıyla “kişisel çıkar elde etmek amacıyla kamu otoritesinin kötüye kullanılmasını” ifade etmektedir. Tarihin tüm evrelerinde olumsuz ve kınanan bir olgu olan yozlaşmanın, 1960’larda bürokratik katılıkları azaltması nedeniyle ekonomik büyümeye katkı sağlayabileceği, özetle ekonomi üzerinde olumlu etkileri olabileceği iddia edilmiştir. 1990’lara kadar süregelen bu öngörü, yozlaşmaya dair ampirik çalışmaların yapılmasıyla birlikte ortadan kalkmıştır. İstatistik bilimindeki gelişmeler yozlaşma gibi nitel bir kavramın daha analitik bir şekilde incelenmesine olanak sunmuştur. Bu yıllarda istatistiki veriler yardımıyla yapılan ampirik çalışmalarda, yozlaşmanın ekonomiler üzerinde bozucu etkisi olduğu tespit edilmiştir. 1990’lı yıllarla birlikte yozlaşma kavramı hem politika yapıcılar hem de araştırmacılar için popüler bir konu haline gelmiştir.

Yozlaşma hem ekonomilerin hem de toplumların gelişmeleri önünde bir engeldir. Araştırma sonuçlarına göre, yozlaşma kişi başı GSYH’yı azaltmakta, ülkedeki doğal kaynak kullanımını bozmakta, doğal kaynak israfına yol açmakta, ekonomik özgürlüğü kısıtlamakta, kamu harcamalarının verimliliğini azaltmakta,

savunma harcamalarının GSYH içerisindeki payını arttırmakta, doğrudan yabancı yatırımlarını azaltmaktadır. Bu etkiler ekonomik büyümeyi olumsuz şekilde etkilemektedir. Benzer şekilde yozlaşma, hukukun üstünlüğü ilkesini zedelemekte, politik istikrarı engellemekte, hükümetin etkinliğini, düzenleyici kalitesini ve hesap verebilirliğini azaltmaktadır. Bu etkileriyle yozlaşma aynı zamanda politik ve sosyal yaşamı da olumsuz etkilemektedir.

Gelişmişlik düzeyi ve yozlaşma yakından ilişkilidir. Yozlaşma ekonomik gelişimi engelleyen unsurlardan biridir. Gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerde yozlaşma düzeyi gelişmiş ülkelere oranla daha yüksektir. Bu bağlamda gelişmiş ülkeler buldukları konumu korumak için, gelişmemiş ve az gelişmiş ülkeler ise gelişmişlik düzeyini arttırmak için yozlaşmayla mücadele etmek zorundadır.

Araştırma sonuçlarına göre yozlaşma düzeyinin düşük olduğu ülkelerde serbest piyasa ekonomisi, yozlaşma düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde ise müdahaleci ekonomik sistem hüküm sürmektedir. Bu sonuç, devletin serbest piyasa ekonomisini destekleyen nitelikte politikalar uygulamasının yozlaşma düzeyini azaltabileceği yönünde önemli bir ipucu vermektedir.

Yozlaşma yatırımcılara ek maliyet yüklemektedir. Yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerde yatırımcılar devlete vergi öderken kamu çalışanlarına da rüşvet vermek zorundadır. İlave maliyete katlanmak istemeyen yabancı yatırımcı yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelere yatırım yapmaktan kaçınmaktadır. Benzer şekilde yatırımcı ister yabancı ister ulusal olsun fikri mülkiyet ve mülkiyet haklarının yasal güvence altında olmasını ister. Bu güvence arttıkça rant yaratacak spekülasyonlar azalır.

Yozlaşma ile mücadele için kamuda yönetici olarak çalışanlara hesap verme zorunluluğu getirilmeli, çalışanların yaptıkları işlerden ve aldıkları kararlardan dolayı gerektiğinde hesap verebilmelerini sağlayan bir sistem oluşturulmalıdır.

Araştırma sonuçlarına göre yozlaşma ile demokrasi arasında nedensel olmayan ters yönlü bir ilişki vardır. Bu bulgu bağlamında demokratikleşme yönünde atılan adımlar yozlaşmayla mücadele için büyük önem taşımaktadır. Ülkelerin yozlaşmayla mücadele edebilmesi için hukukun üstünlüğü ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalması gerekmektedir. Yoz davranışta bulunanlara verilen cezaların arttırılması ve

ceza aflarının azaltılması, yoz davranışta bulunmanın fırsat maliyeti artacaktır. Bu durumda yozlaşma düzeyinin azalması beklenmektedir.

Araştırmalar genellikle yozlaşmanın makro etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Yozlaşmanın firma karar alma süreci, sosyal yardımların etkinliği gibi mikro düzeyde etkilerini inceleyen çalışmalar ise nicelik olarak çok azdır. Bu yönde yapılacak çalışmalar hem literatüre katkı yapacak hem de yozlaşmanın etkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Yozlaşma düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde işsizlik oranı da yüksektir. İşsizliğin yüksek olduğu bu ülkelerde, istihdam da yaygın adam kayırmacılığı veya politik beşeri sermaye işsizlik sürelerini uzatır. Uzun işsizlik süreleri intihar, hırsızlık, cinayet, fuhuş gibi sosyal travmalara neden olur. Yozlaşmanın bu tür sosyal etkilerini analiz etmek, yozlaşmanın sosyal boyutunu ve olası çözüm önerileri konusunda politika yapıcılara yol gösterici olacaktır.

Yozlaşmayla mücadele reçetesi ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Ancak yozlaşmayla mücadelede başarılı olma konusunda, literatürdeki bulgular birlikte değerlendirildiğinde, ekonomik istikrar, kamu kurumlarında ve kurallarında ayarlamalar ve düzenlemeler, yargıda köklü reformlar, kamu yönetimi yeterliliğinin artırılması ve yozlaşmayla mücadele politikalarında sürelilik önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Ades, A., & Tella, R. D. (1999). Rents, Competition, and Corruption. *The American Economic Review*, 89(4), 982-993.

- Ahrend, R. (2000). Press Freedom, Human Capital and Corruption. *Delta Working Paper*(11), s. 1-16.
- Aidt, T. S. (2003). Economic Analysis of Corruption: A Survey. *The Economic Journal*, 113(491), 632-652.
- Akai, N., Horiuchi, Y., & Sakata, M. (2004). Short-run and Long-run Effects of Corruption on Economic Growth: Evidence from State-Level Cross-Section Data for the United States. *Annual Meetings of the Japanese Institute of Public* (s. 1-30). Osaka: CIRJE Discussion Papers.
- Akçay, S. (2006). Corruption and Human Development. *Cato Journal*, 26(1), 29-48.
- Akerlof, G. A., & Yellen, J. L. (1990). The Fair Wage-Effort Hypothesis and Unemployment. *The Quarterly Journal of Economics*, 105(2), 255-283.
- Aktan, C. (1994). *Temiz Toplum ve Temiz Siyaset*. İzmir: T Yayınları.
- Aktan, C. (2001). Siyasal Ahlak ve Siyasal Yozlaşma. C. Aktan içinde, *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri* (s. 51-69). Ankara: Hak-İş Yayınları.
- Alatas, V., Cameron, L., Chaudhuri, A., Erkal, N., & Gangadharan, L. (2009). Gender, Culture, and Corruption: Insights from an Experimental Analysis. *Southern Economic Journal*, 663-680.
- Ali, A. M., & Isse, H. S. (2003). Determinants of Economic Corruption: a Cross-Country Comparison. *Cato Journal*, 22(3), 449-466.
- Andvig, J. C., Fjeldstad, O.-H., Amundsen, I., Sissener, T., & Søreide, T. (2001). *Corruption A Review of Contemporary Research*. Bergen: Chr. Michelsen Institute Development Studies and Human Rights.
- Asiedu, E., & Freeman, J. (2009). The Effect of Corruption on Investment Growth: Evidence from Firms in Latin America, Sub-Saharan Africa, and Transition Countries. *Review of Development Economics*, 13(2), 200-214.
- Ata, A., & Arvas, M. A. (2011). Determinans of Economic Corruption: A Cross-Country Data Analysis. *International Journal of Business and Social Science*, 2(13), 161-169.
- Aykın, H. (2008). Aklama ve Terörün Finansmanı ile Mücadelede. (65), s. 37-65.
- Aytaç, M., & Öngen, B. (2012). Doğrulayıcı faktör analizi ile yeni çevresel paradigma ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi. *İstatistikçiler Dergisi*(5), 14-22.
- Bakırtaş, H. (2010). AVM'lerde Mağaza İçi Atmosferin Tüketim Duyguları ve Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi. Sakarya, Türkiye: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bakırtaş, İ. (2007). *Ekonomik Analizleri ve Ekonomiye Yansımalarıyla Politik Aktörler*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Bank, W. (2001). *World Development Report*. New York: Oxford University Press.
- Barbier, E. B., Damania, R., & Leonard, D. (2005). Corruption, trade and resource conversion. *Journal of Environmental Economics and Management*, 50(2), 276–299.
- Bardhan, P. (1997). Corruption and Development: A Review of Issues. *Journal of Economic Literature*, 35, 1320-1346.
- Barr, A., & Serra, D. (2010). Corruption and Culture: An Experimental Analysis. *Journal of Public Economics*, 94(11), 862-869.
- Başar, S. (2004, Mart 12). Yolsuzluklar ve Makroekonomik Etkileri. *Doktora Tezi*. Erzurum, Türkiye: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayley, D. H. (1966). The Effects of Corruption in a Developing Nation. *The Western Political Quarterly*, 19(4), 719-732.
- Beck, P. J., & Maher, M. W. (1986). A Comparison of Bribery and Bidding in Thin Markets. *Economics Letters*, 20(1), 1-5.
- Becker, G. S., & Stigler, G. J. (1974). Law Enforcement, Malfeasance, and Compensation of Enforcers. *The Journal of Legal Studies*, 3(1), 1-18.
- Bhattacharyya, S., & Hodler, R. (2010). Natural Resources, Democracy and Corruption. *European Economic Review*, 54(4), 608-621.
- Blackburn, K., Rose, N., & Haque, M. E. (2011). Public Expenditures, Bureaucratic Corruption and Economic Development. *The Manchester School*, 79(3), 405–428.
- Boswell, N. Z., & Rose-Ackerman, S. (1996). Corruption and Democracy. *American Society of International Law*, 90, 83-90.
- Canache, D., & Allison, M. E. (2005). Perceptions of Political Corruption in Latin American Democracies. *Latin American Politics and Society*, 47(3), 91-111.
- Chetwynd, E., Chetwynd, F., & Spector, B. (2003). *Corruption and Poverty: A Review of Recent Literature*. Washington, DC: Management Systems International.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2011). *Research Methods, Design, and Analysis*. New Jersey: Pearson Education.
- Clausen, B., Kraay, A., & Nyiri, Z. (2009). Corruption and Confidence in Public Institutions: Evidence from a Global Survey. *World Bank Policy Research Department Working Paper*(5157), 212–249.

- Damania, R., Fredriksson, P. G., & List, J. A. (2003). Trade liberalization, corruption, and environmental policy formation: theory and evidence. *Journal of Environmental Economics and Management*, 46, 490–512.
- Daniel Lederman, N. V. (2005). Accountability and Corruption: Political Institutions Matter. *Economics & Politics*, 17(1), 1-35.
- Davidson, W. H. (1980). The Location of Foreign Direct Investment Activity: Country Characteristics and Experience Effects. *Journal of International Business Studies*, 11(2), 9-22.
- Delavallade, C. (2006). Corruption and Distribution of Public Spending in Developing Countries. *Journal of Economics and Finance*, 30(2), 222-239.
- Drabek, Z., & Payne, W. (2002). The Impact of Transparency on Foreign Direct Investment. *Journal of Economic Integration*, 17(4), 777-810.
- Dreher, A., Kotsogiannis, C., & McCorriston, S. (2007). Corruption Around the World: Evidence From a Structural Model. *Journal of Comparative Economics*, 35(3), 443-446.
- Elbahnasawy, N. G., & Revier, C. F. (2012). The Determinants of Corruption: Cross-Country-Panel- Data Analysis. *The Developing Economies*, 50(4), 311-333.
- El-Bahnasawy, N. G.-D. (2008, Haziran 1). Empirical Examination of the Determinants of Corruption: Cross-sectional and Panel Analysis. *For the Degree of Doctor of Philosophy Colorado State University*. Parkway, Eisenhower, Amerika Birleşik Devletleri: ProQuest LLC.
- Elliot, K. A. (1997). *Corruption and the Global Economy*. Washington : Institute for International Economy.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Fredriksson, P. G., & Svensson, J. (2003). Political Instability, Corruption and Policy Formation: The Case of Environmental Policy. *Journal of Public Economics*, 87, 1383–1405.
- Freille, S., Haque, M. E., & Kneller, R. (2007). A Contribution to the Empirics of Press Freedom. *European Journal of Political Economy*, 23, 838–862.
- Frye, T. (2008). Corruption and Rule of Law. *Peterson Institute for International Economics*, 11(2), 79-94.
- Gatti, R. (2004). Explaining Corruption: Are Open Countries Less Corrupt. *Journal of International Development*, 16, 851–861.
- Glaeser, E. L., & Saks, R. E. (2006). Corruption in America. *Journal of Public Economics*, 90, 1053 – 1072.

- Goel, R. K., & Nelson, M. A. (2005). Economic Freedom Versus Political Freedom: Cross-Country Influences on Corruption. *Blackwell Publishing Ltd*, 44(2), 121-133.
- Gould, D. J., & Amaro-Reyes, J. A. (1983). The Effects of Corruption on Administrative Performance Illustrations from Developing Countries. *Worldbank Staff Working Papers*, 580, 1-41.
- Graef, P., & Mehlkop, G. (2003). The Impact of Economic Freedom on Corruption: Different Patterns for Rich and Poor Countries. *European Journal of Political Economy*, 19, 605 – 620.
- Guetat, I. (2006). The Effects of Corruption on Growth Performance of The MENA Countries. *Journal of Economics and Finance*, 30(2), 208-221.
- Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (2002). Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty? *Economics of Governance*, 3, 23-45.
- Gupta, S., Mello, L. d., & Sharan, R. (2001). Corruption and Military Spending. *European Journal of Political Economy*, 17, 749–777.
- Habib, M., & Zurawicki, L. (2002). Corruption and Foreign Direct Investment. *Journal of International Business Studies*, 33(2), 291-307.
- Hair, J. F., Anderson, R., Tatham, R. L., & Black, W. C. (1995). *Multivariate Data Analysis with Reading*. New York: Prentice-Hall.
- Hawken, A., & Munck, G. L. (2009, Mayıs 28). *Do You Know Your Data? Measurement Validity in Corruption Research*. Data Set on Corruption Research in Economics Journals: Case Selection, Coding and Variable Description: <http://www-rcf.usc.edu/~munck/research/methods.html> adresinden alınmıştır
- Heidenheimer, A. J., & Johnston, M. (2002). *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Herzfeld, T., & Weiss, C. (2003). Corruption and Legal (in)Effectiveness: An Empirical Investigation. *European Journal of Political Economy*, 19, 621– 632.
- Husted, B. W. (1999). Wealth, Culture, and Corruption. *Journal of International Business Studies*, 30(2), 339-359.
- Isaac Ehrlich, & Francis T. Lui. (1999). Bureaucratic Corruption and Endogenous Economic Growth. *Journal of Political Economy*, 107(56), 270-293.
- Jain, A. K. (2001). Corruption: A Review. *Journal of Economic Surveys*, 15(1), 71-121.
- Johnston, M. (1986). The Political Consequences of Corruption: A Reassessment. *Comparative Politics*, 18(4), 459-477.

- Karagöz, K., & Karagöz, M. (2010, Ocak- Mart). Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz. *Sayıştay Dergisi*(76), s. 5-22.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2011). The Worldwide Governance Indicators Methodology and Analytical Issues. *Policy Research Working Paper*(5430), 1-29.
- Knack, S., & Azfar, O. (2003). Trade Intensity, Country Size and Corruption. *Economics of Governance*, 4, 1-18.
- Korkmaz, E., Erkal, M. E., Minibaş, T., Baloğlu, B., Yılmaz, B. E., & Çak, M. (2001, Ekim). Türkiye'de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri Etkileri ve Çözüm Önerileri. *İstanbul Ticaret Odası*, 35, s. 1-137.
- Koyuncu, C., & Yılmaz, R. (2009). The Impact of Corruption on Deforestation: A Cross-Country Evidence. *The Journal of Developing Areas*, 42(2), 213-222.
- Kramer, J. M. (1977). Political Corruption in the U. S. S. R. *The Western Political Quarterly*, 30(2), 213-224.
- Lambsdorff, J. G. (2005). Consequences and Causes of Corruption: What Do We Know From A Cross-Section of Countries? *Leibniz Information Centre for Economics*, 34(5), 1-35.
- Leff, N. H. (1964). Economic Development Through Bureaucratic Corruption. *American Behavioral Scientist*, 8-14.
- Leite, C., & Weidmann, J. (1999). Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth. *IMF Working Paper*, 99(85), 1-34.
- Li, H., Xu, L. C., & Zou, H.-f. (2000). Corruption, Income Distribution, and Growth. *Economics and Politics*, 12(2), 155-181.
- Lich, A. N., Goldschmidt, C., & Schwartz, S. H. (2003, Ağustos). Culture Rules: The Foundations of the Rule of Law and Other Norms of Governance. (605), s. 1-49.
- Lindbeck, A. (1998). New Keynesianism and Aggregate Economic Activity. *The Economic Journal*, 108(446), 167-180.
- Lindstedt, C., & Naurin, D. (2010). Transparency Is Not Enough: Making Transparency Effective in Reducing Corruption. *International Political Science Review*, 31(3), 301–322.
- Lui, F. (1985). An Equilibrium Queuing Model of Bribery. *Journal of Political Economy*, 93(4), 760-781.
- Manzetti, L., & Wilson, C. J. (2006). Corruption, Economic Satisfaction, and Confidence in Government Evidence from Argentina. *The Latin Americanist*, 49(2), 131-139.
- Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681-712.

- Mauro, P. (1998). Corruption and The Composition of Government Expenditure. *Journal of Public Economics*, 69, 263–279.
- Mendez, F., & Sepulveda, F. (2006). Corruption, Growth and Political Regimes: Cross Country Evidence. *European Journal of Political Economy*, 22, 82 – 98.
- Mo, P. H. (2001). Corruption and Economic Growth. *Journal of Comparative Economics*, 29, 66–79.
- Mocan, N. (2008). What Determines Corruption? International Evidence from Micro Data. *Economic Inquiry*, 46(4), 1-49.
- Monte, A. D., & Papagni, E. (2001). Public Expenditure, Corruption, and Economic Growth: The Case of Italy. *European Journal of Political Economy*, 17(1), 1-16.
- Myrdal, G. (1966). Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations. *The Australian Institute of Policy and Science*, 1, 719-732.
- Neeman, Z., Paserman, M. D., & Simhon, A. (2006). *Corruption and Openness*. Kudüs: Hebrew University of Jerusalem Department of Economics.
- Nye, J. S. (1967). Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis. *The American Political Science Review*, 61(2), 417-427.
- Park, H. (2003). Determinants of Corruption: A Cross-National Analysis. *Multinational Business Review*, 11(2), 29- 48.
- Peters, B. (2003). *The Media's Role: Covering or Covering Up Corruption?* New York: Global Corruption Report 2003.
- Porta, R. L., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). Trust in Large Organizations. *The American Economic Association*, 123, 310-321.
- Reinikka, R., & Svensson, J. (2005). Fighting Corruption to Improve Schooling: Evidence from a Newspaper Campaign in Uganda. *Journal of the European Economic Association*, 3(2), 259-267.
- Rijckeghem, C. V., & Weder, B. (2001). Bureaucratic Corruption and The Rate of Temptation: Do Wages in The Civil Service Affect Corruption, and by How Much? *Journal of Development Economics*, 65, 307–331.
- Rivas, M. F. (2008). An Experiment on Corruption and Gender. *University of Granada Journal*, 8(10), 1-42.
- Robbins, P. (2000). The Rotten Institution: Corruption in Natural. *Political Geography*, 19, 423–443.
- Rock, M. T. (2007). Corruption and Democracy. *DESA Working Paper*, 55, 1-18.

- Sampford, C., Shacklock, A., Carmel, C., & Fredrik, G. (2006). *Measuring Corruption*. Ashgate Publishing: Farnham.
- Serra, D. (2006). Empirical Determinants of Corruption: A Sensitivity Analysis. *Public Choice*, 126, 225–256.
- Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1993). Corruption. *The Quarterly Journal of Economics*, 108(599), 599-617.
- Sung, H.-E. (2003). Sex or Fairer System? Gender and Corruption Revisited. *Social Forces*, 82(2), 703-723.
- Svensson, J. (2005). Eight Questions about Corruption. *The Journal of Economic Perspectives*, 19(3), 19-42.
- Swaleheen, M. u., & Stansel, D. (2007). Economic Freedom, Corruption, and Growth. *Cato Journal*, 27(3), 343-358.
- Swamy, A., Knack, S., Lee, Y., & Azfar, O. (2000). Gender and Corruption. *Center for Development Economics Working Paper Series*, 64, 1-39.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Tankebe, J. (2010). Testing the Effects of Public Experiences of Police Corruption in Ghana. *Oxford University Press*, 50, 296–319.
- Tanzi, V. (1998). Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures. *International Monetary Fund*, 45(4), 559-594.
- Tanzi, V., & Davoodi, H. (2001). Corruption, Growth, and Public. A. K. Jain içinde, *The Political Economy of Corruption* (s. 89-110). London: British Library Cataloguing in Publication Data.
- Tosun, M. U. (2003). Yolsuzluğun Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*(5), 125-146.
- Treisman, D. (2000). The Causes of Corruption: A Cross-National Study. *Journal of Public Economics*(76), 399–457.
- Treisman, D. (2007). What Have We Learned About the Causes of Corruption From Ten Years of Cross-National Empirical Research? *Annual Review Politics*(10), 211-244.
- Türk Dil Kurumu. (2014, Ocak 4). *Türk Dil Kurumu*. <http://www.tdk.gov.tr/>: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.53a96430b30718.39744118 adresinden alınmıştır
- Tütüncü, Ö. (2014). *Değişkenlerin Adı*. Ozkan.tutuncu: <http://kisi.deu.edu.tr/ozkan.tutuncu/Bolum6.pdf> adresinden alınmıştır

Urra, F. -J. (2007). *Assessing Corruption An analytical review of Corruption measurement and its problems: Perception, Error and Utility*. Washington, DC: Edmund A. Walsh School of Foreign Service.

Wei, S.-J. (2000). How Taxing is Corruption on International Investors? *The Review of Economics and Statistics*, 82(1), 1-11.

ÖZGEÇMİŞ

Kimlik Bilgileri

Adı Soyadı : Gökay Canberk BULUŞ

Doğum Yeri : Ankara

Doğum Yılı : 1987

Eğitim Durumu (Okul Adı ve Mezuniyet Yılı)

Lise : Kocatepe Mimar Kemal Lisesi (2005)

Lisans : Dumlupınar Üniversitesi (2010)

Yüksek Lisans : Aksaray Üniversitesi (2014)

Haberleşme Bilgileri

Adres : Aksaray Üniversitesi. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü No:119

Telefon : 0382 288 29 15

